

sobotna
priloga

grenki sadovi dvoumnosti

Zgodovina je dolg seznam tragičnih napak in zgrešenih ocen malega števila ljudi, katerih posledice ponavadi plačuje več kot ljudje, ki so bili do sebe nič bolj priaznejši kot do drugih.

Če razmišljamo o vsebinski razsežnosti te krilatice, bi nemara morali pripomniti, da je britanski državnik v trenutku moralnega prebiskosa pozabil na nekaj, kar sicer v prenekatem političnem in diplomatskem učeniku velja za koristno in uspešno vrednoto: na dvoumnost. Tudi za vsako dvoumnost zgodovina prej ali slej predloži račun, pa naj gre za hoteno zvižanost ali za oportunisten iz nje. Ciper je tragičen primer za to. Ne da bi dvoumnost bila pravi vzrok za tragedijo, ki jo preživlja. Bila pa je podlaga za to, da so se silnice razpredle, dozorele in delovale tako, da je do tragedije prišlo v okolščinah, ki so znane in ki so že same po sebi dvoumne.

Ze začelo se je z dvoumnostjo. V tistih mračnih dneh, ko je nemški škorenj potepal najprej Grčijo, potem pa pregnal grški dvor in vlado tudi s Kreta, zadnjega grškega ozemlja pod njuno suverenostjo.

Grška vlada je v tistih dneh od zaveznikov — Britanije — z utemeljenimi argumenti zahtevala, naj bi se preselila na Ciper. Z ozemlja s pretežno grškim prebivalstvom, da bo najboljši učbenik, ki ga vodila odprtno politiko v za sedeni domovini.

Imperialni London je tudi v trenutkih najhujše nacionalne preizkušnje ostal gluhi za take argumente. Tudi začasni sedež grške vlade v Nikoziji ali kakem drugem mestu kronске kolonije bi bil po vojni lahko razlog za grške zahteve, naj se otok priključi Grčiji. In grški dvor ter vlada sta se preselila v London.

Ko je deset let po vojni prišlo do oboroženega odpora proti britanski kolonialni upravi, v tem boju ni bilo nobene dvoumnosti. To kratni polkovnik Grivas, ki je vodil teroristično organizacijo EOKA, je popolnoma nedvoumno razglasil, da je cilj njegovega gibanja vrnitev otoka v naročje matere domovine in tako zajeti vse Grke v helenski državi. In nadškoj Makari-

rios kot duhovni, po tradiciji pa tudi posvetni vođa ciprskega ljudstva je bil ugleden in nesporni pokrovitelj tega gibanja.

Dvoumnen je bil razplet, ki je sledil. Turčija, ki se vsa leta, odkar je bil otok pod britansko upravo, ni prav nič zmenila za usodo rojakov na otoku, je čez noč pokazala preveliko skrb zanje, da bi bila lahko resnična in nesebična. Grški Ciper bi porušil vse ravnotežje, zasnovano na sporazumu, ki sta ga 1934. leta sklenila Venizelos in Atatürk.

Iz te dvoumnosti se je rodila nova. Iz dvoja za priključenost otoka Grčiji se je v Londonu in Zürichu rodil neodvisni Ciper. Kompromisna rešitev kot rezultat treh komponent: britanske, turške in grške. Ciprska komponenta v tem kompromisu ni bila upoštevana, vsaj v odločilni meri ne.

Za predsednika neodvisnega Cipra je bil izvoljen nadškoj Makarios. Toda prevzel je v upravo državo s pogojeno neodvisnostjo. Tri tuje rojenice so ji vsilile okvire, v katerih se ni mogla prav razviti in zaživeti: Makarios je bil izvoljen le z glasovi ciprskih Grkov, podpredsednik republike le z glasovi ciprskih Turkov, vsaka od skupnosti pa je imela pravico veta do sleherne odločitve, ki zadeva vso državo. Razen tega pa sta bila grški in turški vojaški kontingenti na otoku pooblašena njamčiti za ciprsko zunanjo politiko in notranji reda, skratka, za ustavno ureditev, ki je izvirala iz londonskih in zürichskih sporazumov.

V Londonu in Zürichu je bil praktično že zasnovan scenarij za dramo, ki se bo nekoč, ob primeren trenutku odigrala na Othellovem otoku, le da takrat še ni bilo jasno, kako bodo razporejene vloge. Otok namreč ni le prijetna turistična točka z obilico mitoloških privlačnosti, marveč tudi izredno pomembno strateško sečišče ne le v regionalni relaciji Grčija—Turčija, marveč tudi v globalnem strateškem razmerju Vzhod—Zahod—Bližnji vzhod. Zakaj naj bi si sicer Britanija na njem zagotovila dve veliki oporišči takrat, ko jih je začela drugje, po svetu opuščati?

Iz tesnih okvirov, v katere so tri članice NATO vkleinile novo, na tujem kompromisu zasnovano neodvisno državo, se je nadškoj Makarios poskušal optimalno osvoboditi s tem, da se je opredelil za politično misel neuvrščeniosti, kar v nobenem primeru ni bilo v intenciji tujih vstopov ciprske neodvisnosti. Odstitihmal smo v okvirih atlantske strategije priče igrati in nasprotni igrati, katere domet je ostal izključno natovski, dogajanje na sceni pa naj bi prineslo le prednost eni ali drugi državi pokroviteljici, se pravi Grčiji ali Turčiji.

»Krvavi božič« pred enajstimi leti, v katerem je izgubilo življenje nekaj tisoč otoških Turkov, je bil formalen začetek drame. Izkazalo se je, da so ciprski Grki v tistih dneh ravnali prej kot podaljšana roka Aten kakor v nacionalnem interesu svoje otoške republike; in otoški Turki, ki so se v samoočrambi zaprti vase kot školkarji, so bolj poslušali navodila iz Ankare kakor glas političnega režima, ki ga narekuje življenje dveh narodnostnih skupnosti v skupni državi. Ob vsem tem pa je v zraku lebdeła dvoumnost: nihče na otoku ni avtoritativno in nedvoumno povedal, da neodvisnost Cipra izključuje združenje otoka z Grčijo...

Zamujena je bila ugodna priložnost, zakaj vsi od odločujočih dejavnikov so brezkompromisno zapravili razreševanje krize v okvirih OZN in terjali rešitev v združinskem, to je atlantskem krogu. Enojnemu senosisu (priključenju otoka Grčiji) je Ankara postavila nasproti dvojni senosiss, to je priključenju grškega dela otoka Grčiji, turškega pa Turčiji. Rešitev, ki bi otok nesporno spremenil v območje zahodne vojaške zveze. »Avstrijska variant« po kateri naj bi Združeni narodi jamčili za brezkompromisno neodvisnost otoške republike, brez slehernega dvoma, ali se bo Ciper kdaj po lastni presoji združil z Grčijo ali ne, je brez ustreznega odziva odvisela v zraku.

Leta po tej krizi, ki jih je Ciper bolj ali manj uspešno prevaharil doma v relativni notranji stabilnosti in se z vrsto uspešnih mednarodnih akcij uveljavil kot

neuvrščena država, so bila samo zatišje pred viharjem.

Ni znano, po čigavi sugestiji ali na čigav pritisk je šef neodvisne in neuvrščene države privolil, da so poveljstvo nad njegovo armado prevzeli generali in oficirji iz države, ki je članica NATO. Praksa pa je pokazala, da je bil to detonator na bombi, ki so jo že dolgo pripravljali, da bi ob primeren trenutku razgnala ciprsko neodvisnost in spremenila otok čez ne v formalno grško provinco, vsaj v podružnico države, ki je članica NATO.

Ko je atenska hunta 15. julija s pučem v Nikoziji ta detonator sprožila, v katerem je morda res bolj vodil ožek sebični nagib kakor širši atlantski interes: s spektakularno akcijo, ki bi vzburla nacionalna čustva in fantazijo, je poskušala popolnoma prazniti, v kateri se je znašla z vladavino terorja, ki je samemu sebi namen, z ednim ciljem: obdržati se na oblasti.

Toda kakor drži, da Washington ni kriv za vse diktature v zahodnem svetu, da pa se nobena ne bi mogla obdržati brez njegove pomoči, tako drži tudi, da se atenska hunta ne bi spustila v ciprsko pustolovščino, če ne bi dobila slabo prikrita spodbude iz State Departmenta in Pentagona. Trenutek za to je bil premisljen izbor: nikozijski puč, popolnoma notranja zadeva Cipra neposredno po Nizozemskem obisku v Moskvi, ne bi pretirano skali odnosov med superdržavami, nasilna odstranitev Makaria pa bi bila v času, ko State Department učinkovito popravlja svoje pozicije na Bližnjem vzhodu, dodatna in zaželená korektura za ameriško globalno strategijo vanahronističnega stanja v tem delu Sredozemskega morja.

Namerni dvoumnosti je botrovala nehoteno zgrešena ocena: turški zavestnik Združenih držav ni izpričal pričakovane atlantske discipline in je v imenu druge dvoumnosti — londonskih in zürichskih sporazumov vojaško interveniral na otoku, v prvem trenutku zato, da bi vzpostavil ustavno zakonitost izpred puča.

Padeč hunte, ki ga je povzročila turška intervencija, je spremenil

sceno tudi na globalnem prizorišču. Washington je težil svoje naklonjenosti iz Aten premesliti v Ankaru, ki prav tako, kakor prej polkovniška hunta, ne bi mogla brez naklonjenega vrazumevanja Združenih držav flagrantno kršiti resolucije varnostnega sveta in s vojaško silo vsiljevati otoški republiki tistega, kar ji v svoji dvoumnosti omogočajo londonski in zürichski sporazumi. Nasledek te večkratne dvoumnosti je uboj ameriškega veleposlanika v Nikoziji, ki lahko ostane le tragična epizoda v klopčicu zapletenih blokovskih združ okrog Cipra, lahko pa tudi ne; vse bo odvisno od washingtonske reakcije.

Splet ciprskih formalnih in političnih dvoumnosti, ki so vsa leta od razglasitve ciprske neodvisnosti naprej bila dimna zavesa za najbolj otipljive blokovske spletke okrog strateško pomembnega otoka, je v sedanjem trenutku prigan na absurdnega vrhunca: »atlantske« razreševanje ciprske krize je postavilo na kocko celo jugovzhodno krilo NATO, ki ga tvorita Grčija in Turčija, ki sta za las usli medsebojnemu spopadu...

V takih razmerah se tudi s stališča neposredno prizadetih držav odpira samo ena realistična, za vse prizadete sprejemljiva rešitev, če naj se izognejo nadaljnjim medsebojnemu zapletom: vrnitev na status quo ante, kar v tem trenutku pomeni predvsem kontinuiteto ciprske neuvrščene politike in možnost, da obe narodnostni skupnosti na Cipru začeta svoje notranje probleme reševati izključno kot sestavni del svojega nacionalnega življenja v skupni državi, ne pa v funkciji atenske ali ankarske in s tem tudi atlantske politike, ki se je kot globalna interesna danost izkazala kot popolnoma neučinkovit arbiter v svojih zaprtih okvirih.

Če bi bil nauk te tragedije tak, bi morda še lahko pomislili, da je cena zanjo vsaj rabila kakemu smotru. To, da je vsak blokovski sunek v nevarljivo območje stabilnosti in ravnotežja, ki ga vedrjuje neuvrščene države, nevaren in usoden udarec širšemu in ne samo regionalnemu miru, je dovolj prepričljivo pokazala že kamboška pustolovščina.

Miran Suštar

Vili Pšeničny
Tvorne primerjave
Poštni predal 29 16

Peter Božič
Drugi del resnice
Zoran Lenard
Med »lepoto« in koristmi 17

Bojana Jager
Pomanjkljivo načrtovanje novih moči
Slavofub Džukić
Grešniki 18

Janez Jančar
Uničevanje bodo zaustavili
Silvestra Rogelj
Mladi so »nerentabilni« 19

Primož Zagar
Potrebujemo moderen sistem informacij
Jože Olaj
Črno ožilje Evrope 20

Jozo Puljizevič
Zakaj Georgij Paro kljubuje in izziva? 21

Stanka Gođnič
»Žensko vprašanje«
Bogdan Pogačnik
Vsi potrebujemo nekaj lepega 22

Neva Mužič
Tudi za izbirčneže
Peter Krečič
Razstava pri kritiku

Pavel Mihelič
Nikoli zapuščen kraj 23

Tit Doberšek
Ritem srebra v termometru
Stane Ivanc
Bülent Ecevit 25

Dr. Stane Pavlič
Evropa v senci inflacije
Božo Mašanović
Se bo mrzliza nadaljevala? 24

Božidar Pahor
Pritisnjen ob zid
Jaka Stular
Križa sistema

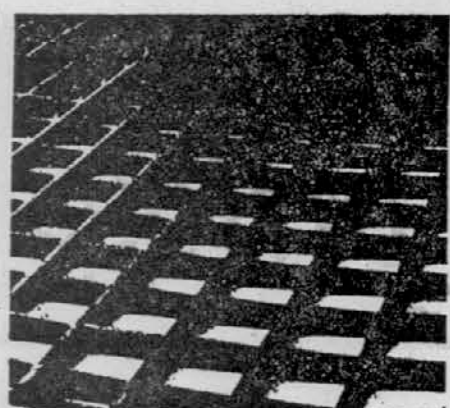
Janez Stanič
Upanja in opozorila
Tit Doberšek
Dvomi so ostali... 26

August Pudgar
»Jeza bogov in narave«
Berut Repe
Prestolnica evropskega turizma 27

V. Kudrjavcev
Zakaj hudodelstva?
Samovolja »skrivnostnih« teorij 28

M. Kabačnik
Znanost čez pol stoletja
Viktor Vest
Zeja in umazana voda 29

Inagaki Taruho
Ikarus
P. Lankeš
Kruh 30

poštni predal 29

Odmevi na:

Meso pa še zmrzovalne skrinje

Precej se piše v časopisju o tako imenovani mesni krizi. Vendar pa se skoraj nič ne oglašata prav tista dva, ki sta tu najbolj prizadeta — to je kmet-živilnorejec in potrošnik.

Pri kmetu so čedalje huje težave zaradi trgovaškega dvigovanja cen krmitom, zlasti koruzi, ki ima že vsak teden višjo ceno.

Po drugi strani pa je v družini potrošnika čedalje manj mesa na mizi. Sem kmet in popolnoma razumem delavca. Vse se je podražilo in je pristiljen varčevati prav tam, kjer bi najmanj smel, to je pri mesu.

Živilnorejci si želimo večjo porabo mesa, toda tisti delavec, ki ima majhno plačo, pa čaka, da se bo meso pocenilo, ker je zanj že zdaj predrag. Mislim, da čaka zaman pri sedanjih cenah koruze. To je treba povedati. Vsekakor pa je treba poiskati način, kako priti do večje porabe mesa na domačem tržišču. Vsi bi morali pomagati s pametnimi predlogi. Če bi zgolj čakali na rešitev z vrha, bi verjetno predolgo trajalo.

Kmetje zelo zamerimo naši trgovini, ker najraje uvaža in kupuje zunaj, a kadar je treba prodati naše kmetijske presečke, se izkaže, da je popolnoma nesposobna. Preprosto si mislim, če bi imeli Italijani toliko mesa naprodaj, kolikor ga jim manjka, bi znali to presneto hitro urediti, v njihovo korist, seveda.

Cene mesa: mislim, da tu ne bo rešitve za živilnorejca v višanju cen. Treba je uvoziti toliko koruze in jo regenerirati toliko časa, da se bodo odprli predali tistih, ki jo po lanskem razmeroma dobri letini držijo v skladiščih. Seveda se ne bi smela ponoviti napaka iz preteklosti, da bi bila ta koruza še dražja in povrh še zelo slaba.

Za večjo porabo mesa pri potrošniku pa imam svoj predlog, s katerim se bom gotovo zameril tistim, ki doslej niso nič ali pa premalo storili ali pa se oklepajo zastarelih predpisov.

Vsi vemo, da tudi gospodinjstva tehnika napreduje. Vse naše vode ne vidijo več perice. To dela stroj. Sedaj osti zelo hitro kupujemo zmrzovalne skrinje, kjer se da meso lepo vskladati pri potrošniku, pa naj bo to kmet ali delavec. Hkrati upotavljamo, da imamo premalo hladilnic, ki pa jih krepko plačujeva oba: kmet in potrošnik mesa.

Po drugi strani pa meni plačajo kravo, pitanega vola, ki največkrat ni nič slabši od baby beefa (prepričan sem, da se ga je tudi od teh že pod tem imenom doslej precej prodalo), in to po 9 do 12 din. Pripominjam, da se

za take živali ne sklepajo pogodbe, niti se zanje ne dobi živilnorejke premije. Meso teh živali pa bi bilo lahko že zdavnaj cenejše ali se vsaj ne bi smelo podražiti.

Nekaj bi se že morali naučiti iz preteklosti. Kadar je bilo živine preveč, je nastopila kmetova samopomoč — klati je začel sam in jesti več mesa. Seveda po načelu: tudi krojač lahko sebi naredi hlače. Seveda so ga po zastarelih predpisih kaznovali, povrh tega pa so ga še zmerjali. Tudi kožo je lepo zakopal. Sosedje so meso pokupili, bili tiho. Ko je kriza poenostila, se tega ni več delalo.

Sedaj pa imamo zmrzovalne skrinje! Za kaj se potegujemo? Sprosti naj se zakol in cena za živali, ki sem jih prej omenjal. Zakaj je to možno pri prašičih brez vsake doajani za ljudsko zdravje, čeprav je prav pri prašičih več parazitov kot pri govedu.

Ne bi bilo prav, če bi se ob takem zakolu prodajalo meso na drobno. Če bi pa take živali pregledal veterinar in bi bil zakol pri kmetu ali v klanici, kupca pa samo dva ali trije, bi bile že tri družine preskrbljene z dobrim mesom skoraj za vse leto (seveda se z drobovino), koža pa bi šla h Kotsku.

Tu naj bi imeli svojo besedo tudi sindikati. Ali je prav, da nekako stoji ob strani in ali ne vidi, da je na delavcem krojniku čedalje manjši kos mesa?

Lani je bila akcija za ozimnico, za nabavo krompirja in jabolk, to blago je že tako poceni. Ali ne bi bilo prav, da damo delavcu ugodno posojilo za zmrzovalno skrinjo in tudi za nakup večje količine mesa. Posojilo za nakup krompirja je malenkostna pomoč, da ne rečem celo žaljiva.

Zelim, da moje pisanje ne bi bilo zaman in da bi tudi sindikati videli kmetov trud, saj v bistvu ni drugega kot delavec v kmetijstvu.

Nujno moramo poiskati načine za večjo porabo mesa. Pri tem bi morali prispevati svoje trgovine, predelovalna industrija, klanice in mesarji. Nikakor pa ni prav, da napake ali pa krizo zurnemo samo na živilnorejca in potrošnika.

Zelim dati pobudo za čimveč pametnih predlogov in sodelovanje kmetov in delavcev. Za zdaj pa imam pisanje v časopisih, da se bo meso pocenilo, za čisto navadno sfarbanje in zavajanje, ki je daleč od resnice.

Franc Kosmač
Mrzli vrh nad Idrijo

Zdomcem omogočiti vrnitev

Delo, 20. julija in 10. avgusta

V svojem prispevku k problematiki vračanja zdomcev z dne 10. avgusta t. l. postavlja A. Paulin iz Zürichu v Švici med drugim v 4. točki svojih izvajanj tudi naslednjo trditve: »Za zdomce v nekaterih državah (npr. Švici) pomeni vrnitev v domovino izgubo pokojninskih let.«

Da ne bi bili naši delavci, začasno zaposleni v tujini, zavedeni s to (napačno) trditvijo, je treba pojasniti naslednje:

Skoraj z vsemi državami, v katerih se naši delavci zaposlujejo v večjem številu, ima Jugoslavija sklenjene — poleg sporazumov o zaposlovanju — tudi sporazume o socialni varnosti. V njih je med drugim zagotovljeno upoštevanje zavarovalne dobe, prebite v obeh državah — podpisnicah sporazuma, za uveljavitev vseh pravic, ki jih zajema sporazum (pravice iz zdravstvenega, invalidskega in pokojninskega zavarovanja, iz zavarovanja za nesrečo pri delu in poklicno bolezen, pravica do otroških in drugih družinskih dodatkov ter pravica za primer brezposelnosti). Takšne sporazume je Jugoslavija doslej sklenila s Francijo, Belgijo, Nizozemsko, Luksemburgom, Veliko Britanijo, Italijo, Avstrijo, Zvezno republiko Nemčijo, Švico, Švedsko, Madžarsko, ČSSR, Poljsko in Bolgarijo, pripravljeni pa so še sporazumi te vrste z Dansko,

Norveško in Nemško demokratično republiko. Za naše delavce, ki se vračajo iz naštetih držav v domovino, torej sploh ne obstaja vprašanje izgube pokojninske dobe, prebite v tujini, ker se jim leta upošteva tudi za pravice iz jugoslovanskega zavarovanja, in sicer brez kakšnega doplačila.

Za naše delavce, ki se zaposlijo v državah, s katerimi Jugoslavija še nima sklenjenega sporazuma o socialni varnosti (to so v glavnem čezmorske države, kakor Kanada, Avstralija, Zdr. žene države Amerike in vse južnoameriške države), obstaja po jugoslovanskih predpisih možnost t. i. podaljšanega jugoslovanskega zavarovanja v času dela v teh državah, ki si ga delavec zagotovi s posebno pogodbo s skupnostjo pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Jugoslaviji (prim. 218. člen statuta skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Sloveniji). Za dobo, prebito v tujini pred 1. 1. 1965, pa obstaja možnost dokupa pokojninskih let (347. člen cit. statuta).

Ker se tov. Paulin sklicuje prav na Švico, je treba pojasniti, da je skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Sloveniji omogočila delavcem iz Slovenije, začasno zaposlenim v tej državi, kljub temu, da se po določbah obstoječega sporazuma o socialni varnosti med obema državama po potrebi upošteva za pravice iz jugoslovanskega zavarovanja tudi doba, prebita na delu v Švici, še posebej možnost podaljšanja jugoslovanskega zavarovanja, ki je sicer predvideno samo za države, s katerimi Jugoslavija nima sklenjenega sporazuma o socialni varnosti. Tako imajo naši delavci v tej državi celotno prednost, da pridobivajo hkrati pravice kar iz dveh zavarovanj: iz švicarskega (t. i. AHV) zavarovanja in iz jugoslovanskega pokojninsko-invalidskega zavarovanja. Seveda morajo za takšno podaljšano zavarovanje slovenski delavci v Švici skleniti pogodbo s pristojno podružnico skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Sloveniji.

Vse to smo A. Paulinu pojasnili tudi neposredno z dvema obširnima dopisoma, ko se je z ustreznim vprašanjem obrnil na našo skupnost.

Dr. Lev Svetek
načelnik oddelka za izvajanje zavarovanja po mednarodnih sporazumih
direkcije SPiZ v SRS

Do kdaj „še večni študent?“

Delo, 14. avgusta

V številki 188 z dne 14. avgusta 1974 smo brali na 2. strani članek z naslovom Do kdaj »še večni študent«?

Ugotovitve so porazne, kajti v Jugoslaviji konča študije v petih letih komaj 26 odstotkov vpisanih študentov, vsem ko jih v sosednji Grčiji 65 odstotkov, se pravi 39 odstotkov več.

Strmimo se le deloma s trditvijo v tem članku, da bi morala družba natančno določiti, do katere starosti bo priznavala pravice študentom, in natančno določiti, koliko časa sme biti študent vpisan na naših fakultetah.

Menim, da ne tiči zajec v tem grmu, ampak je treba spremeniti vzporedno s tem tudi politiko stipendiranja. Le tako bodo neposredno primorani mnogi končati študije v predpisanem roku — se pravi vsaj v petih letih.

Tisti, ki dajejo stipendije, naj ne bi bili tako in toliko »širokogrudni«, pa bo problem kaj kmalu rešen. Sem za skrajšanje visokošolskega študija, seveda ne na škodo usposobljenosti oziroma kakovosti in količine nujno potrebnega znanja.

Vemo, da so potrebne temeljite reforme predvsem učnih načrtov za srednje šole.

Bogomil Lilija,
Koper

Drago varstvo okolja

Delo, 17. avgusta

Iz članka Zorana Lenarda »Drago varstvo okolja« (Delo 17. avgusta 1974) smo izvedeli, da so zvezni organi (zvezni sekretariat za finance) zavrnili predlog slovenske gospodarske zbornice o olajšavah (znižanje carin od povprečno 17 odstotkov na 5 odstotkov) za uvoz opreme za varstvo človekovega okolja (npr. filtri za čiščenje odpadkov, dimnih plinov itd.). Pri čemur zapis kaže biti obožba zoper nerazumnost takega in podobnega ravnanja do okolja, v katerem živimo.

Podatki kažejo čedalje hitrejšo poslabšanje pogojev celotnega okolja, ki postaja »kanta za smetle zaradi človekovega delovanja. Zlženje nasploh in tudi v Sloveniji umira v rekah (npr. Sava, Krka, Mura), jezirih (npr. Bled) in morjih (npr. slovenska obala); poslabšuje in zmanjšuje se plodna zemlja (npr. nekontrolirana rast naselij na Ljubljanskem polju, zrak postaja »bogata s škodljivimi snovmi, smrdom in prahom npr. Zavarje, Ljubljana, Mežica, Ravne, Ilirska Bistrica). Kdo so glavni onesnaževalci? Industrija, urbanizacija, nafta, avto, pesticidi in DDT, proizvodnja termo-energijske (in bodoče nuklearne — če ne bomo poskrbeli za vse, tudi za to, kam bomo dali radioaktivne odpadke?) itd.

Negativni učinki na okolje so zlasti strašljivi, saj rastejo strmo navedor (eksplozivna rasti), in to tudi v Jugoslaviji, v Sloveniji. Znižanje carin opremi za varstvo okolja gotovo ne pomeni rešitve problemov okolja. Lahko pa pomeni eno od zmanilk, da se tudi v Jugoslaviji rasteče nevarnosti zavedamo in da bomo storili nekaj konkretnega zoper onesnaževanje nasploh (sem bi lahko šli tudi v »restetkov« onesnaževanje npr. komercialna »plašča«, da bomo kaj storili za bolj kvaliteto življenje nas samih — še bolj pa naših otrok. To tudi lahko pomeni pritisk na jugoslovanske administracije, ki jih po Supkovi ugotovitvi »še dolgo ne bo bolela glava za varstvo okolja zato, ker smo Jugoslavlani mnogo bolj tolerantni do umazanije kot nekateri drugi narodi«.

Za sklep tega kratkega zapisa predlagam nekaj ukrepov:

— Zavzemamo se za odpravo carin (ne le znižanje) na naprave za varstvo okolja. Slovenska zbornica naj naslovi tako zahtevo na višji organ, ker konec koncev boljše ali slabše okolje bistveno povratno vpliva tudi na vse panoge in grupacije, ki so predvidene v družbenem planu Jugoslavije od leta 1970 do 1975 — kot nas je poučil zvezni sekretariat za finance, ki je zato odklonil znižanje carin.

— Sprejeti in uveljaviti je treba predpise o varstvu okolja (višje kazni za njihovo kršenje).

— Potrebna bi bila postavitev republiškega kontrolnega organa, ki bi preverjal čistočo delovanja industrijskih obratov (novih in starih).

— »Čista« industrija naj bi prispevala manj prispevkov družbi, vsem ko naj bi »umazana« industrija plačevala večje prispevke, ki naj bi tvorili osnovo za republiški sklad za varstvo okolja.

— Čimprej bi se bilo treba dogovoriti o dolgoročnem konceptu razvoja Slovenije (Jugoslavije), ki bi moral upoštevati varstvo okolja kot enega svojih osnovnih postavk.

Na koncu naj rahlo teatralično vzkliknem: Zelo malo časa je še!

Vito Soukal,
Ljubljana

Glej odlično knjigo Rudija Supka »Ova jedina zemlja, ki je dober sistematični prikaz sodobnih ekoloških problemov in tudi zastranjskih podatkov, ki nakazujejo človeku zelo mračno prihodnost, če se bo razvoj nadaljeval v tej smeri. Ta knjiga predstavlja tudi glavno oporo temu zapisu.

Mladina iz treh dežel

Tvorne primerjave

Veliki razločki v dejavnosti, organiziranju in ideologiji mladinskih organizacij v prostoru Alpe-Adria

Medtem ko je mlada generacija pri nas dokaj enotno organizirana in tudi dokaj enotno deluje (po IX. kongresu ZM), ki ga nekateri imenujejo »kar združevalni kongres«, pa bo ta povezanost še močnejša, pa mladina v sosednjih državah. Avstriji in Italiji, ni enotna. Ne v organizacijskem, ne v delovnem, še najmanj pa v idejnem pogledu. Iz tega izhaja tudi nemoč posameznih mladinskih organizacij pri reševanju problematike, ki je kljub različnim nazorom mladim karle dežele skupna.

Prav primerjavi delovnih izkušenj in izmenjavi mnenj o organiziranju mladih je bila namenjena celodnevna okrogla miza na minulem seminarju Alpe-Adria v Kranjski gori, na katerem so se srečali predstavniki mladinskih organizacij Furlanije-Juljske krajine, Koroske (med njimi tudi predstavniki mladinskih organizacij slovenske mladine v zamejstvu) ter Slovenije.

Položaj in delovanje mladine oziroma mladinskih organizacij najraje razumemo, če ga primerjamo z vlogo in delom mladine pri nas. Zveza mladine kot organizacija mladih bo po kongresu združevala praktično vse interese mladine. ZM je samostojna družbenopolitična organizacija. Mladinske organizacije Italije in Avstrije kot politične organizacije niso samostojne, njihova vloga v političnem življenju se kaže le skozi del in delovanje stranke, katere del posamezna mladinska organizacija tudi je.

Štiri merila

Te mladinske organizacije so samostojne le navidezno; v okviru svoje organizacije pripravljajo programe, ki pa jih zunaj programa stranke ne morejo sprejeti. Povezave med različnimi organizacijami skoraj ni, celo med sorodnimi, — kot so socialistične in komunistične mladinske organizacije — ne.

Ceprav imamo v obeh deželah — Furlaniji-Juljski krajini in na Koroski — tudi organizacije, ki ne pripadajo določeni stranki, je njihova vloga še manjša, nikakor pa večja.

Za opredelitev vloge mladinskih organizacij v družbi navadno postavimo nekaj meril, ki nam pomagajo razložiti tipe organizacij postaviti nad isti imenovalec.

Prvo razločujejo dve možnosti — ali pojmujeemo mladino kot naslednjo družbo in sveta (ta zahteva čakanje mlade generacije na njen čas) ali pa mladino postavljamo kot samostojen dejavnik družbenega in političnega življenja.

Drugo merilo, ki pokaže značaj organizacije, zastavlja vprašanje, ali je mladinska organizacija mladih ali organizacija za mlade.

Kot tretji element v pojmovanju mladinske organizacije služi ugotovitev njenih poglavitnih ciljev, področij in načel njenega delovanja.

Če se kaka mladinska organizacija opredeljuje do vseh pomembnejših družbenih in političnih vprašanj, če v teh opredeljihvanj sanjo ni omejitve, moramo trdit, da je taka mladinska organizacija enakopraven družbeni dejavnik. Če pa se mladi v svojih programih in akcijah morejo zavzemati le za vprašanja, ki so ozko mladinskega značaja, potem ta organizacija ni enakopravna drugim organiziranim družbenim silam. Prav tako ta vloga ni enakopravna, če vsa vprašanja mladih hkrati niso družbeno vprašanja.

Postaviti moramo še četrto merilo, to je, koliko je neka mladinska organizacija demokratična.

Mladi v Sloveniji oziroma v Jugoslaviji so že pred leti opredelili osnovna načela delovanja, ki slonijo na revolucionarni tradiciji in na programih zveze komunistov iz katere (SKOJ) je sedanja mladinska organizacija tudi izšla. Ta načela hkrati ustrezajo tudi osnovnim načelom določevanja vloge kake mladinske organizacije.

Če naj mladina samostojno deluje kot družbena sila, če naj se opredeljuje do vseh pomembnih družbenih vprašanj, mora probleme samostojno zaznavati in predlagati rešitve. Gotovo je, da nekatere probleme laže zaznava mladina in prav oni tudi najlaže predlagajo rešitve. Tako bo delavska mladina svoje težave sama prva zaznala in tudi najprej poiskala rešitve. Mnogo laže, kot bi to storili njeni politični predstavniki.

Načelo idejnih jeder, posplošeno povedano, pomeni, da moramo v vsakem okolju poiskati nosilce, oblikovati skupine, ki bodo sposobne zaznavati družbeno problematiko.

Ze zaradi idejnih jeder so morali postaviti tudi interesni princip — mladi naj se opredeljujejo do vprašanj, ki jih sami želijo obravnavati, ne pa do vprašanj, ki so ponujena od zunaj.

Pot za uresničevanje teh dveh načel pa je samouprava. Znotraj organizacij se stališča na različnih ravneh demokratsko oblikujejo, navaden demokratično. Ne gre za direktno konfrontacijo z možnimi nepravilnostmi, različnimi rešitvami, ampak za resnično demokratično nastopanje tudi v okviru vseh družbenih sil pri nas.

Vnovič okrepljeni

Različni družbeni sistem (večstranski) narekuje mladim drugačno organiziranost. V Italiji je vrsta mladinskih organizacij, političnih, verskih in specializiranih, od katerih so najmočnejše (upoštevamo tudi tiste, ki niso del posameznih parlamentarnih strank) Zveza komunistične mladine Italije, Zveza socialistične mladine Italije, po vpisanih člankih (ne po moči) pa vodi krščansko demokratična mladina.

Sele v letih 1972 do 1974 so se mladinske organizacije Italije ponovno okrepile. Pod vplivom idej s pariske univerze Sorbone je v letu 1968 v Italiji prišlo do procesa, ki je odprl mladinske organizacije v okviru tradicionalnih političnih strank. Mladi so zahtevali popolno obnovo države, zahtevali so (predvsem napredne mladinske organizacije) oblikovanje enotnih organov, ki bi povezali vso napredno mladino Italije. Notranjega gibanja v posameznih strankah niso več priznavali, saj so se hoteli do posameznih družbenih vprašanj opredeljevati povsem samostojno. Zal pa je s tem procesom mladinsko gibanje izgubilo še tisti pomen, ki ga je imelo v okviru strank (dokaz je velik upad članstva).

Predstavniki italijanskih mladinskih organizacij so na seminarju povedali, da so že v letu 1971 ponovno pričeli z novim gibanjem, ki naj bi spet postavilo na noge mladinske organizacije pri posameznih političnih strankah. Za tak korak so vse sile napele tudi same politične stranke, ki so ponovno želele pridobiti mlade.

Nova vloga mladinskih organizacij je bila bolj enakopravna in večja kot leta 1968, najmočnejše pa je mladinsko gibanje v zadnjem letu. Posamezne mladinske organizacije se danes zelo samostojno opredeljujejo do gospodarskih in ekonomskih vprašanj, moč mladinskega gibanja pa se je pokazala tudi ob letošnjem referendumu o zakonu o razvezi, kjer so mladi zelo enotno nastopili. Prav v tem času je italijanska mladina tudi pričela proces za večjo povezovanje mladinskih organizacij.

Odvračanje od pozornosti

Mladinske organizacije v Avstriji so sicer mnogo bolj povezane kot italijanske, čeprav so predstavniki teh organizacij na samem seminarju povedovali, da so vezi zelo krhke. Še več. Tudi o vprašanjih, kjer bi morali enotno nastopiti, kljub različnim idejam in programom, se ne morejo poenotiti.

Med najmočnejšimi organizacijami mladih je socialistična mladina Avstrije, po aktivnosti članstva ji sledi mladinsko gibanje pri avstrijski liberalni stranki, zelo močna pa je tudi katoliška mladina.

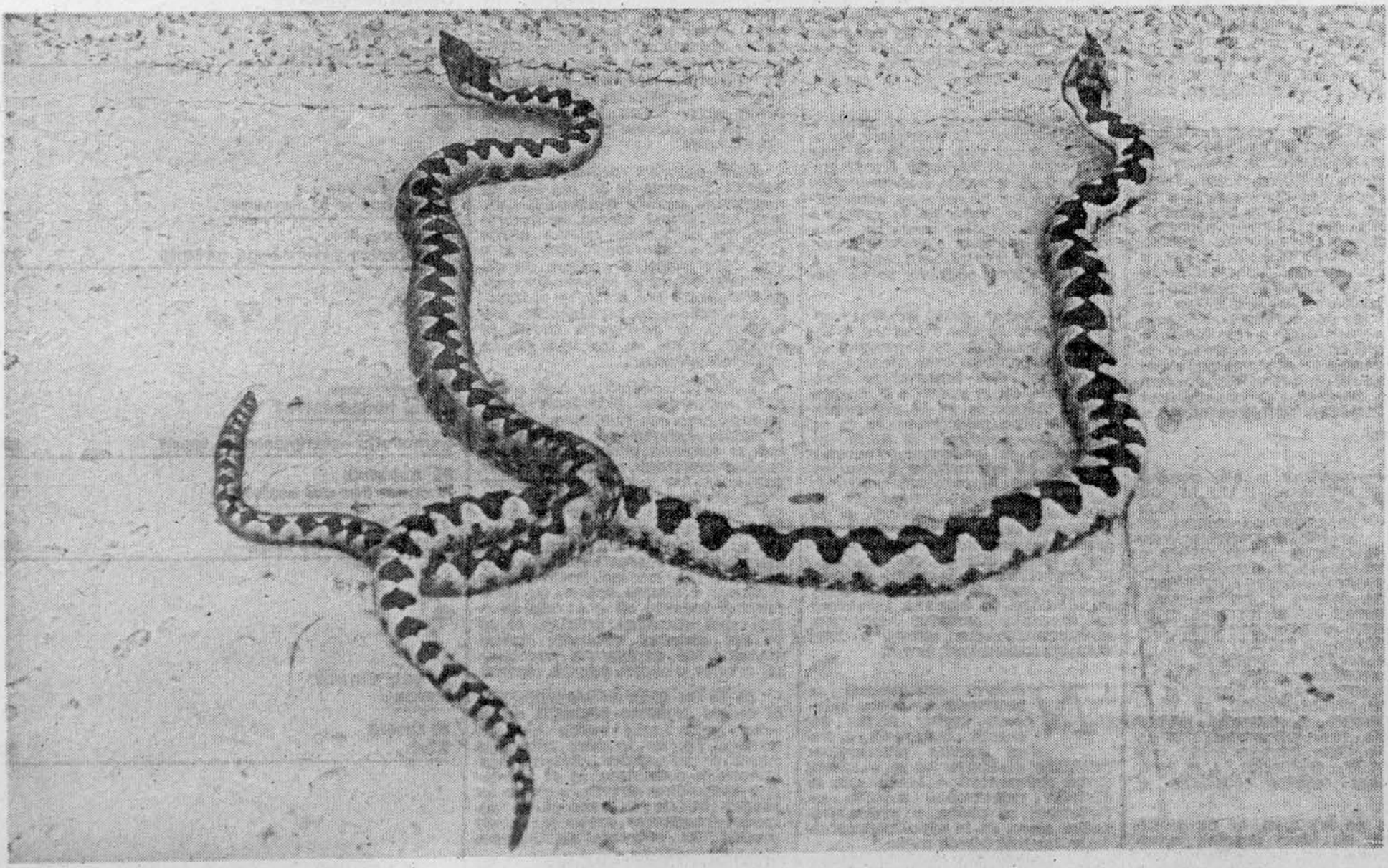
Te organizacije so del strank, njihovi programi so sestavljeni v okviru programov strank. Tiste organizacije, ki ne delujejo pri strankah, pa so tako šibke (tudi zaradi pihih finančnih sredstev), da je njihova vloga v političnem in družbenem življenju neznatna.

Zelo značilno za avstrijske mladinske organizacije je vključevanje mladih predvsem v interese dejavnosti: športne, kulturne itd. S tem pa mladino odvrta od pozornosti mladih do družbenih pojavov in vprašanj.

Z demokracijo se vse te organizacije (italijanske in avstrijske) zelo rade ponašajo. Vprašanje demokratičnosti je bilo tudi v razpravi ob okrogli mizi večkrat načeto. Koliko pa so te organizacije res demokratične?

Če vzamemo za primer volitve novega vodstva ene od organizacij. Postopek »evidentiranja in kandidiranja« ne more biti demokratičen, če je vodstvo izbrano na pobudo matične stranke in ne na pobudo članstva mladinske organizacije. V teh organizacijah pa je tako. Kandidat mora biti hkrati član stranke, neoporočen zagovornik idej te stranke in njenih programov. Četudi so volitve potem še tako demokratične, vodstvo ni bilo demokratično izbrano, saj mladi lahko odločajo le o že danih predlogih. S takim načinom izbiranja novega vodstva pa nam je jasna tudi sama kasnejša politika organizacije.

Vili Pšeničny

Poletno tihotitje (foto: Andrej Triler)

Foto: Egon Kuše

Varstvo okolja

Med „lepoto“ in koristmi

Kako odločamo o investicijah

Se spominjate podobe: sredi idilične vaško-zelenega pejzaža se je dvignil v nebo tovarniški dimnik, skoraj blešči se, tako nov je in veselo se iz njega vije dim pod nebo, močje in žene pa radostno hite na delo v svojo novo tovarno... Do kraja se je iztrošil kliše tega motiva, šestdesetkrat je bil odtisnjen: razgledniško, bolj umetniško, manj umetniško in na vse druge možne načine. Res, bil je to kliše, toda kako zelo verno je upodobil razpoloženje neke komaj minule dobe!

V neki še nekoliko bližji dobi — takrat, ko smo predsedniki občinskih skupščin titulirali z župani — mi je govoril župan ene nič kaj gospodarsko bogatih občin: »Da, tista doba, ko je tovarniški dimnik veljal za simbol razvoja, je trajala dolgo, a ne dovolj, da bi jo tudi v naši občini dočakali. Šmo vselej med poslednjimi. Pritoževali smo se, a zdaj ne več. Pogledajte, imamo čist zrak, zeleno panoramo, izvirne vode — naša revščina se je čez noč spremenila v bogastvo, smo takorekto oaza nepokvarjene narave, ki jo lahko prodajamo skozi turizem...«

Nekaj malega je županu že treba dati prav, glede ostalega pa bi lahko rekli, da je želel biti kar najbolj v duhu časa. Govorila sva namreč v času, ko se je v Sloveniji začelo jasiti, kaj se skriva za izrazom »varstvo okolja«. Takrat nam je bilo npr. objavljeno »da sodijo slovenska mesta med kraje na svetu, ki imajo najbolj onesnažen zrak«.

»Lepotniki«
kontra gospodarstvo

Pogosto smo takrat brali o rekordni onesnaženosti zraka na Resljevi cesti v Ljubljani, še bolj pogosto pa o morilskem celjskem ozračju, katerega glavni krivec da je »Cinkarna«. Iz cinkarniškega kolektiva so se zaslislali protesti, da se s tem režira razpoloženje za likvidacijo »Cinkarne«, da se za tem skrivajo ljudje, ki bi hoteli cinkarnarje in tisoče njihovih družinskih članov spraviti ob vsakdanji kruh itd.

Cemu vlačiti na dan te »čudne stvari« — Nadaljujmo še malo, da bo odgovor lažji:

Razprava o novih elektrarnah na Soči se leta in leta vleče kot jara kača. A posebno značilen zanj so mi zdaj »simpoziji« o teh elektrarnah, ki smo ga doživeli pred leti v Ljubljani. Česa vsega tam ni bilo! »Lepotniki« (tako v svojem žargonu pravijo gospodarstveniki menda vsem ljudem, ki z vidika okolja izražajo pomisleke zoper investicije) so bili onemogočeni na vsej črti.

»Lepotniki« so bili še mnogokrat kaj neprijetni gospodarstvenikom, tudi

pri NE Krško. Njihova vprašanja in pomisleki ob gradnji naše nuklearke so časovno sovpadla z masovno kampanjo Zahodnih Nemcev proti gradnji takšnih objektov v Nemčiji. Zanimivo bi bilo primerjati, koliko so — pri nas in koliko na tujem — investitorji in tisti, ki stojijo za njimi, upoštevali javno mnenje oziroma koliko so se potrudili, da bi ga z argumenti pridobili za nuklearke. Povsem jasno je, da elektriko potrebujemo, in sicer v vse večjih količinah. Za to pa je treba graditi nove elektrarne. A kakšne in kje — o tem nismo sposobni kdoli ve kako demokratično odločiti. In ker so gradnje nujne, se mora prečesto nekdo pač žrtvovati, da za kulisami odigra vlogo tistega, ki tehnokratsko odloči: »Ja, to in to bomo gradili — vsi, ki so proti pa naj bodo tiho!«

Ce ne bi bilo tako, kdo ve, ali bi bila denimo HE Srednja Drava I sploh zgrajena. Kdaj bi jo začeli graditi, če bi se že v začetku prikazalo ves njen vpliv na okolje ter vse dodatne, neelektrične investicije, ki jih je izvajal? Spominimo se le, kako so Mariborčani prepričevali, da bodo z zajezištvijo Drave dobili v mestu jezero, ki bo nudilo edinstvene rekreacijske in turistične možnosti. Danes je voda v tem jezeru tako onesnažena, da je rekreacijska raba jezera oblastno prepovedana itd.

Ce smo v zvezi z varstvom okolja omenjali samo energetske objekte, je to naključno — lahko bi govorili o katerikoli drugih.

Zdaj pa pogledimo, kakšna je generalna ocena varstva okolja v Sloveniji: Tehnološka revolucija, razvoj prometa, koncentracija industrije, koncentracija v kmetijstvu in urbanizacija tudi v Sloveniji stopnjujejo onesnaževanje okolja in slabo oblikovanje okolja. Vzroki in posledice sprememb okolja še niso kompleksno raziskani, delna spoznanja pa kažejo, da je degradacija okolja s svojimi prostornimi učinki tudi v Sloveniji v nekaterih območjih ali primerih presejala dopustno stopnjo.

Neustrezno ali pretirano izkoriščanje tal, zlasti na strminah, vpliva na slabšanje ekoloških razmer v nekaterih območjih. Na 30 odstotkov površine Slovenije je spiranje in odplavljanje plodnih tal in preperit ter zaplavljanje z jalovimi naplavinami večje, kot je regeneracija plodnih tal.

Reke, ki izvirajo v Sloveniji, je glede na čistost vode le v najbolj zgorjem toku možno uvrstiti v prvi kategoriji razred (voda, ki jo je možno uporabiti za pitje). Obsejni odseki najpomembnejših voda pa sodijo v tretji ali četrti kategoriji razred (voda, ki jo je možno uporabiti kot pitno ali v industrijske namene po ustreznem čiščenju). Do te stopnje so onesnaženi celotni tokovi reke Mure, Dravnje in Pesnice, več kot polovica toka Reke Vipave ter nekaj manj kot polovica toka Save in Savinje. Večina morja ob naši obali je možno uvrstiti v drugo kategorijo skupino. Pri obalnih mestih pa je čistost morske vode tudi manjša.

Zaradi neugodnih vremenskih razmer, ki onemogočajo učinkovito naravno čiščenje onesnaženega zraka,

ob sedanjih emisijah na posameznih območjih stopnja onesnaženosti zraka v posameznih letnih obdobjih presega dopustno mejo. Na približno 3,5 odstotka slovenskega prostora so bili po poškodbah na vegetaciji ugotovljeni učinki onesnaženega zraka. Ta območja se v glavnem ujemajo z gosti posejanimi in urbaniziranimi predeli oziroma industrijskimi središči (Celje, Jesenice, Ljubljana, Mežica, Ravne, Trbovlje itd.).

Prekomerno in nenačrtno zaraščanje z gozdom vegetacije ob opuščanju agrarne kulturne pokrajine ruši v nekaterih območjih dosedanje naravno ravnovesje. Gozdne površine so se v Sloveniji v zadnjih 75 letih povečale za okoli 23 odstotkov, vendar je v nekaterih območjih preraščanje z manj vredno gozdom vegetacijo močno nad tem poprečjem.

Koncentracija prebivalstva in delovnih mest v urbaniziranih območjih povzroča prostorska navzkrižja med posameznimi dejavnostmi, na primer: nasprotja glede namembnosti prostora za kmetijske oziroma zavzdale in prometne površine, delna ogroženost sanitarne razmere zaradi onesnaževanja zraka in voda ter zaradi hrupa, problemi zavarovanja kakovosti površinske in talne vode ipd.

(iz publikacije »Družbeni razvoj SR Slovenije 1947—1972«, ki je bila pripravljena predvsem za delegate VII. kongresa Zveze komunistov Slovenije)

O varstvu okolja je mogoče govoriti z različnih vidikov. Prisluhnimo, kako govori predsednik jugoslovanskega sveta za varstvo in razvoj človekovega okolja dr. Aleš Bebler: »Na kakšne načine vplivajo negativni pojavi naše burne industrializacije in urbanizacije na zdravje naših ljudi in na naše gospodarstvo, in kaj vse se nam še obeta, če se negativnim trendom ne bomo postavili po robu — tega še nihče ni poskušal v celoti oceniti.«

Glede zdravja je morda najprepričljivejši podatek, da je pred tremi leti le 59 odstotkov mladeničem iz središča Zagreba republiška komisija priznala sposobnost za vojaško službo, medtem ko je bil ta odstotek v Kolšinu 90. Evo škode na zdravju, ki je pomembna tudi za obrambno sposobnost naše države.

Za gospodarsko temo nimam tako prepričljivega podatka. Naj vseeno povem primer: z lepim številom milijard smo zgradili sistem kanalov Donava—Tisa—Domava, da bi obogatili našo glavno žitnico — Vojvodino. Voda v tem sistemu kanalov pa je tako onesnažena, da je ob nizkem vodostaju, ko je koncentracija onesnažujočih snovi v njej posebno velika, neuporabna za namakanje. To pa je v sušnem obdobju, ko je namakanje najpomembnejše. Takrat se zapornice zapro in namakanje preneha.

Ob tem dr. Bebler zastavlja vprašanje: Kako naj samoupravljalec pristopi in kako naj se loti upravljanja celotnega okolja? Za to, odgovarja dr. Bebler, so mu očitno potrebne pravice in sredstva. Gre v bistvu za isto vprašanje kot pri pravici upravljanja proizvodnih sredstev, se pravi za

problem, ki ga z novimi ustavnimi načeli rešujemo prav sedaj, namreč proizvodnih sredstev, se pravi za problem, ki ga z novimi ustavnimi načeli rešujemo prav sedaj, namreč problem razpolaganja neposrednih proizvajalcev s celotnim proizvodnim sistemom z njegovo vrednostjo. Gre torej za pravico upravljanja, ki vključuje tudi vprašanje delitve dohodka v okviru celotne družbe s politiko cen, davkov, carin, deviz itd.

Dr. Bebler navaja, da bo to glede delovnega okolja vsekakor odločilno. Delovno okolje je namreč najtežje v panogah, ki proizvajajo surovine in polizdelke, to je proizvode, ki imajo danes nizko ceno — ceno, ki je ne določajo spodaj v delovnem kolektivu, v TOZD, ampak nekje zgoraj, kamor vpliv delovnega kolektiva še ne seže. Da se dolar, zaslužen z izvozom svinca in drugih kovin iz rudnika Treпча obračunava pod enim starim tisočnikom, medtem ko je uradni kurz nad 1500 din — tega ni sklenil rudar iz Treпча, ampak nekdo drug, ne da bi rudarja vprašal.

Sindikati jasno rekli

Ekonomisti mi bodo seveda odgovorili, da bi se s podražitvijo surovin v Jugoslaviji podražilo vse ter da bi s tem ogrozili naš položaj na svetovnem tržistu, pravi dr. Bebler. Meni, da je takšna teza mnogih naših ekonomistov zasnovana na statičnem gledanju na naše gospodarstvo in na pomanjkanje tehnologije, organizacije dela in gospodarjenja nasploh. Zasnova da je na vulgarni konceptu po kateri so nizki dohodki proizvajalcev in umazana, okolje onesnažujoča tehnologija pogoj cenene proizvodnje.

Glede prejemkov proizvajalcev so že naši sindikati jasno rekli — in Bebler je prepričan, da imajo prav — da je dviganje življenjskega standarda neposrednih proizvajalcev pogoj za dviganje produktivnosti dela. Višji standard namreč pomeni tudi višji kulturni nivo, višjo kvalifikacijo, to pa je tudi boljše delovna kondicija, manjša obolevnost, manj invalidnosti, to je daljša delovna doba. Vse to pa pomeni tudi višjo produktivnost.

Kar pa se tiče čiste tehnologije (ki je zelo širok pojem), dr. Bebler poudarja, da je treba sprejeti koncepcijo, da je le ta cenejša, če gledamo gospodarstvo v celoti in ne le posamezna podjetja, pri katerih so seveda možne izjeme. Za celotno gospodarstvo velja, da je čista tehnologija v končnem obračunu (na nacionalnem planu) cenejša, rentabilnejša.

Čista tehnologija pomeni tehnologijo, v kateri ni odpadnega materiala — odpadki so sami po sebi ogromna izguba uporabnih surovin. So pa odpadki tudi indirektna izguba, saj pomenijo glavni vir onesnaževanja okolja z vsemi hudimi znanimi in nezanimimi zdravstvenimi in gospodarskimi posledicami, poudarja dr. Bebler.

Zoran Lenard

Osební dohodki

Drugi del
resniceNekaterim delovnim organizacijam
je omogočeno prebijati okvire

V zadnjem času pogosto ugotavljajo vrsto preseganja dogovorjene mase osebnih dohodkov za njih delitev v posameznih dejavnostih oziroma delovnih organizacijah. Na Hrvaškem so ugotovili, da so ta preseganja največja na primer v zunanji trgovini, letariji in celo v službi družbenega kmeti govodstva, saj izplačani osebni dohodki kar za 33 ali celo za 40 odstotkov presegajo dogovorjeno maso.

V Sloveniji se dogaja nekaj podobnega. Za naše razmišljanje ni toliko pomembno, v katerih delovnih organizacijah, ker ni naš namen, da bi kogarkoli posebej apostrofirali, temveč zakaj prihaja do njih. Prva stvar, ki jo je treba ugotoviti, je da zato, ker so se zmeraj v veljavi stari samoupravni sporazumi, ki temeljijo na kalkulativnih osebnih dohodkih. Pri tem je treba vedeti predvsem to, da taki osebni dohodki izvirajo iz ustvarjenega poslovnega rezultata in iz izobrazbene strukture zaposlenih. To pa omogoča nadaljnje življenje takih internih pravilnikov v delovnih organizacijah, da lahko pri delitvi osebnih dohodkov presegajo vse v zadnjem času sprejete družbene norme. Taki pravilniki se tudi uveljavljajo, pri čemer seveda ni toliko pomembno, ali take osebné dohodke v tej višini res izplačujejo ali ne, pomembno je to, da je delu delovnih organizacij na ta način omogočeno, da glede na svoj poslovni rezultat oziroma na življenjskih stroških prebijajo okvire, drugi del pa jim ne more slediti. S tem pa se že dosedanje razlike in neskladja, družbeno političnim in ekonomskim načelom navkljub, poglabljajo in ohranjajo vse posledice take delitve osebnih dohodkov.

Privilegiran položaj nekaterih

Gre torej zato, da se vnaprej ohranja privilegiran položaj tiste dejavnosti, tiste delovne organizacije in znotraj njih tisti členi v tehnološkem procesu v kolikor ni to urejeno z internimi statuti OZD, TOZD v duhu ustave), ki zaradi lažjih pogojev dela ali pa izjemnega trznega položaja (monopol), konjunkturalnih prednosti itd., ustvarjajo boljše poslovne rezultate, ne pa zaradi vloženega dela. Te stvari so jasne, vendar nemalokrat naletamo na miselnost, ki je, milo rečeno, enostranska in ki zagovarja sedanji in dosedanja sistem delitve OD, češ da lahko le večji poslovni rezultat in večji osebni dohodek, ki izvirata iz njega, pogojujejo večjo stopnjo produktivnosti dela.

To je prvi argument v zadnjem času vseh tistih, ki hočejo vztrajati pri starem načinu delitve osebnih dohodkov tudi pri pripravljanju predlogov za nove samoupravne sporazume! Te miselné konstrukcije nikoli ne sprejmemo oziroma v njej preprosto niso dosledni. Res je, da večji osebni dohodek, ki sledi iz večjega poslovnega rezultata, pogojuje večjo rast produktivnosti dela. Vendar je to le pol resnice. Drugi del resnice pa je, da pogojuje večjo rast produktivnosti dela samo upravičeno visok zaslužek, torej tisti, ki izvirata iz moje povečane delovne vneme in večjega deleža dela, ne pa oni, ki si ga prisvojim na lahek način, si prisvojim torej delo drugega, ker mi to omogočajo boljši pogoji dela, konkurenčni položaj na trgu in še vse ostalo, kar smo rekli prej. Na ta drugi del resnice pozabljajo vsi tisti, ki skušajo s tem argumentom o produktivnosti dela spodbijati temeljne osnove ustave.

V drugi del resnice sodi namreč tudi to, da neupravičeno visok osebni dohodek spodbuja k manjši storilnosti dela, torej spodbuja padec dejanske produktivnosti dela.

Poslovni rezultat in odsev
dejanskega deleža dela

Ce kupujem na primer reprodukcijski material ali pa osnovne proizvode in surovine v dejavnostih ali pa delovnih organizacijah, kjer so cene tem artiklom zamrznjene, in to v nekoliko drugačni obdelavi ali pa drugi embalaži prodajam naprej po zelo visoki ceni, ker mi to omogoča možnost lažnega oblikovanja cene zaradi monopolnega položaja ali konjunkturalne moči seveda ne bo spodbudilo k večji produktivnosti dela in storilnosti, temveč le k iskanju čim večjega števila oblik take »proizvodnje«, ki se hrani predvsem s iskanjem in izpolnjevanjem takih oblik svojega poslovanja. Kemična industrija je v preteklosti nenadoma začela posvečati veliko skrb in pozornost embalaži. Iznajdljivosti zaradi večjega in boljšega osvajanja tržišča po tej poti seveda ne gre nasprotovati. Toda namen tega »iskanja« ni bil samo ta, osnovni cilj je bil: poceni kupiti bodisi zunanji, bodisi kjerkoli že, gotove proizvode in izdelke, jih pretehtirati zlastno firmo v svoji embalaži in prodajati drago naprej kot svoj proizvod, svoj izdelek. Tako dosežen poslovni rezultat še

zdaleč ni rezultat vloženega dela, temveč dobre embalaže.

In če se za trenutke vrnemo k rasti produktivnosti dela, se vsaj za nas sproži vprašanje, ali je bila ta rast v preteklosti, glede na to, da zdaj toliko govorimo o padcu te rasti, sploh pravilno odmerjena, če je bil tako pojmovan poslovni rezultat tudi ena od osnovnih prvin za merjenje produktivnosti dela. Toda to samo mimogrede.

Zapr, začaran krog

Tako deliti osebni dohodek, je krivično. Toda ne ukvarjamo se kar naprej s krivico in pravico, temveč posvetimo svojo pozornost raje temu, kakšna gospodarska škoda nastaja pri taki delitvi osebnih dohodkov. Vrsta dejavnosti pri čemer je najbolj prizadeta primarna proizvodnja, ostaja na svojem »bivanskem minimumu« že vrsto let tudi zaradi tega, ker je višina osebnega dohodka in njegove mase v celoti odvisna od poslovnega rezultata, poslovni rezultat od delovne storilnosti, delovna storilnost od izobrazbene in kvalifikacijske strukture zaposlenih, ta pa spet od višine osebnega dohodka. Zapr, začaran krog! In tako se zaradi te neprekinjene soodvisnosti od nizkega osebnega dohodka in nizke izobrazbene strukture itd. taka dejavnost nikoli ne more dvigniti nad primitivno stopnjo proizvodnje, zastareli strojni park, zastarelo tehnologijo, slabo strokovno strukturo zaposlenih itd., kar praktično pomeni, da je vsaj nekaj odločilnih delov naše proizvodnje in industrije kar naprej v stanju težke »podhranjenosti« in od tod ni več daleč od resnice, da ta »podhranjenost«, ki se poglablja kot prepad med razvitimi in nerazvitimi, nazaj učinkuje negativno na vse ostale dele proizvodnje in ekonomije, tudi na tiste, ki niso »podhranjeni«.

Ta podoba je torej popolnoma drugačn, kot jo poskušajo prikazati tiste sile, ki imajo danes v proizvodnji privilegiran položaj in bi se tudi skozi nove sporazume rade prebile naprej, pri čemer jih seveda prav tako ne moti nadaljnje poglabljanje teh neskladij pri prej omenjenem preseganju osebnih dohodkov.

Jasno je torej, da tega položaja ni mogoče preseči s starimi samoupravnimi sporazumi o delitvi osebnih dohodkov. Treba je torej poiskati z novimi, ki odpravljajo ta nesorazmerja in na marsikaterem področju ustvarjajo izhodne osnove za razvoj in tako tudi večjo skladnost za boljše rast produktivnosti dela v celoti.

Toda prav tukaj se zatika. V Sloveniji je za zdaj sprejet sporazum s področja gradbeništva, nekaj jih je bilo odloženih, vrsta jih je v pripravi. Veliki problemi nastajajo pri pripravljanju in usklajevanju teh sporazumov prav zaradi tega, ker se veliko dejavnosti, členov, delovnih organizacij itd. noče odrediti prej opisani miselnosti, češ da je poslovni rezultat merilo za osebni dohodek. In tako nastajajo predlogi, ki v novi preobliki podaljšujejo staro vsebino in omogočajo življenje starih odnosov, kljub vsem naporom, ki jih prav na tem področju opravljajo zato odgovorni dejavniki (sindikati, skupna komisija SRS za presojo skladnosti samoupravnih sporazumov z novo ustavo itd.).

V teh predlogih se še niso sprizgajali s tem, da je osnova za delitev osebnih dohodkov normalen poslovni rezultat in tipični poklici, ne pa formalna izobrazba. Normalen poslovni rezultat pa ni niti kakršen koli poslovni rezultat (vseeno, ali v težjih, ali lažjih ali izjemnih pogojih dela), temveč poslovni rezultat ob enakih pogojih dela. To pa praktično pomeni, da se morajo podpisnice samoupravnega sporazuma dogovoriti in sporazumeti, kateri so enaki pogoji dela, in vsa odstopanja ugotavljati in meriti posebej. Ob tej osnovi je treba overediti vse neenake, pa naj ta neenakost nastaja zaradi teritorialnih razlik ali česarkoli drugega.

Prej smo omenili samoupravni sporazum gradbeništva, ki je bil sprejet zaradi tega, ker je še najbližje ustavnim načelom, čeprav vsebuje bistveno napako. Ta napaka pa je, da so uporabili za osnovo normalen poslovni rezultat vsake posamične organizacije združenega dela, ne pa, kot smo rekli prej, normalen poslovni rezultat tistih, ki delajo v enakih pogojih. To pa je seveda bistvena razlika, kajti tako se še naprej ohranja sicer precej manjša, toda vendarle, razlika v delitvi osebnih dohodkov, ki ne izvirata do dela iz vloženega dela.

Očitno bo ta popravek slej ko prej tudi sledil, za zdaj pa je bil to najboljši predlog takega samoupravnega sporazuma in stara resnica je, da se na suhem ne naučim plavati. Mnogi pa žal ostajajo glede tega na suhem. Vendar pa tukaj ni nobene dileme!

Ceprav ima nadaljnje življenje starih samoupravnih sporazumov vrsto negativnih posledic, od katerih je ena bistvena ta, da zdaj presegajo nekateri dejavnosti zelo visoko maso OD, ni mogoče sprejeti novih, če novi ne vsebujejo osnovnih prvin nove ustave.

Peter Božič

Novo v zaposlovanju

Pomanjkljivo načrtovanje novih moči

Dve tretjini brezposelnih v Beogradu so ženske

Od naše beograjske dopisnice

Leta 1972 je bilo v Beogradu pet odstotkov več brezposelnih kot leta 1971, leta 1973 že 22 odstotkov več kot leta 1972, v prvem polletju letošnjega leta pa celo 27 odstotkov več kot lani. Ti vznemirljivi podatki so prav gotovo razlog več, da bi zares čimprej izdelali novi družbeni dogovor o zaposlovanju, ki ga pripravljajo v glavnem mestu. Na področju zaposlovanja je treba z novimi ustavnimi in samoupravnimi rešitvami doseči malo več koordinacije ter skupnega in načrtnega dela.

Prvih šest mesecev letošnjega leta je v Beogradu iskalo zaposlitev 25.840 ljudi, na območju skupnosti za zaposlovanje (ki zajema poleg 16 beograjskih občin še Smederevo, Smederevsko Palanko in Veliko Plano) je bilo kar 32.913 brezposelnih. To pomeni, da se je število ljudi, ki so bili brez dela, v primerjavi z ustreznim obdobjem lanskega leta povečalo za 23 odstotkov oziroma za 6247.

Pritisk s strani

Sodeč po teh podatkih, naše glavno mesto tudi v bližnji prihodnosti še ne bo moglo sprejeti vseh tistih, ki prihajajo iz notranjosti dežele in iščejo delo, stanovanje in svoj delež družbenega standarda, ker pač v Beogradu

še zmeraj ne bo dovolj delovnih mest. Tukaj je po besedah mestnih očetov tudi vir številnih beograjskih socialnih, stanovanjskih in drugih problemov.

Med 23.000 osebami, ki se vsako leto prijavijo kot novi kandidati za delo, je 13.500 priseljencev. To pomeni, da se s prošnjami za zaposlitev obrača na delovne organizacije na le to samo 9500 »pravih« Beograjčanov. Naj ob tem navedemo, da so samo v sprejemnih centrih za delavce, ki prihajajo v Beograd iz notranjosti dežele, da bi se tu zaposlili, v prvih šestih mesecih letošnjega leta izdali 33.322.000 dinarjev.

Najpogostejše prihajajo v Beograd ljudje brez kvalifikacij ali z nizkimi kvalifikacijami, katerih možnost za zaposlitev je dokaj omejena. Kar 12.305 brezposelnih v našem glavnem mestu je brez kakršnekoli kvalifikacije, 3063 jih ima samo nižjo šolsko izobrazbo, 5644 je kvalificiranih in visokokvalificiranih delavcev, 9232 jih ima srednjo strokovno izobrazbo, 1039 jih ima diplome višjih šol, 1610 pa diplome fakultet in akademij.

Dve tretjini brezposelnih v Beogradu so ženske, prav tako s skromno kvalifikacijo. Te ženske je pred okencem urada za zaposlovanje prignala nujnost, ker — tako trdijo — družina od ene same plače ne more živeti.

Mladi niso bavnivi

Drugi vzrok brezposelnosti, če je ta problem mogoče tako preprosto in enostavno razčleniti, je »naval« mladih. Tako išče delo zdaj nič več in nič manj kot 19.835 pripravnikov.

Tega podatka ne navajamo zato, ker bi mislili, da imamo preveč mladih strokovnjakov, temveč samo zato, da bi nakazali nekatere probleme, zaradi katerih je prvi vtis zares tak, kakor da je mladih »preveč«.

Načrtovanje kadrovske politike v samih delovnih organizacijah in njihovo sodelovanje s fakultetami in šolami doslej nista bila ravno najboljša, tako da so se velikokrat šolele cele generacije, ki morajo zdaj čakati pred vrati urada za zaposlovanje, ker družba takšnih kadrov kratko in malo ne potrebuje.

Po drugi strani pa mladi, zlasti strokovnjaki, neradi zapuščajo beograjski asfalt in luči vlemesta. Pa četudi morajo potem čakati na delo oziroma na trenutek, ko se lahko začnejo preživljati, leto ali dve (medtem seveda vijejo roke in obtožujejo našo družbo). Resnici na ljubo naj povemo, da lahko prav toliko kot mladim očitamo tudi delovnim organizacijam, ker so njihova vrata včasih res premalo odprta za pripravnike.

Podatki, ki jih bomo zdaj navedli, niso beograjski, tako kot tudi obravnani problemi niso izključno beograjski. Zato zapišimo, da se je v Vojvodini zaposlilo zadnji dve leti namesto po 7000 samo po 5000 pripravnikov. Tako se je spet izkazalo, da so resnične potrebe eno, številke nekaj drugega, »kadrovska psihologija« oziroma pripravljenost podjetij, da bi ustanavljala nova delovna mesta in »zločala« še kako plačo »povrha«, nekaj popolnoma tretjega.

Povedali smo, da glede kadrov, zaposlovanja in usklajevanja v Beogradu niso storili toliko, kot bi bilo treba. Zdaj omenimo še naloge, zastavljene

z novim družbenim dogovorom o zaposlovanju, ki ga pripravljajo v našem glavnem mestu. Omenimo jih zato, ker morajo ravno rešitve, predvidene v njem, spremeniti razmerja in stanje, jasno določiti naloge delovnih in družbenih organizacij na področju zaposlovanja itd. To je hkrati prvi korak na poti k nujni koordinaciji v delu.

Jasne obveznosti in skupno delo

Novi predpisi predvsem pomenijo enake možnosti za vse, ki pridejo pred natečajno komisijo. Samo pri sprejetju dokončnega sklepa bodo več »točk« dobili tisti, ki so bili dalj časa na seznamih zavoda za zaposlovanje in katerih ekonomsko in socialno stanje je slabše.

Delovne organizacije so dolžne v petih dneh sporočiti zavodu, kadarkoli imajo kako prosto delovno mesto, prav tako pa tudi, kadar so ta prosta delovna mesta zasedena. Novo pa je, da bodo morala podjetja prijavljati tudi svoj letni načrt za zagotavljanje novih kadrov, objavljati, koliko pripravnikov bodo potrebovala in kakšne notranje kadrovske rezerve imajo.

Najpomembnejša naloga zavoda za zaposlovanje pa bo, da bo zbiral podatke o profilu in številu kadrov, ki jih potrebuje gospodarstvo, in te potrebe usklajeval z vpisnimi sezname fakultet in šol. Z drugimi besedami, prizadevali si bodo, da bi odstranili glavni kamen spotike — to je, da bi družba nehala šolati strokovnjake, ki ji pravzaprav sploh niso potrebni.

Bojana Jager

Beograjska razglednica

Grešniki

Ljudje, od katerih je odvisna trdnost družbe, niso licemerski frazerji

S kakšno lahkoto včasih izrekamo hude obtožbe. Prav tako zlahka jih tudi objavljamo. Ko se zjutraj zbudijo, v časniku prebereš, da si kar čez noč postal politični diverzant. In kaj zdaj? Naj človek zanika, da ni politični diverzant? Kako?

Vse skupaj največkrat takole poteka: na tem ali onem sestanku vstane govornik in pove o kakih knjigah, članku ali postopku, da gre za hudo politično diverzijo. Takšno mnenje se, včasih tudi kot ugotovitev, ki jo pripisujejo forumu, mimogrede znajde na časopisnih straneh. Bolj normalno bi bilo, da bi pokazali več strpnosti in zadržanosti ter da bi take stvari zagledale beli dan šele tedaj, ko bi bilo povsem očitno, da jih je mogoče podpreti z resnimi argumenti. Pa ni tako. Kaže, da je odmev tem večji, čim bolj omenjivita in zagnana je obtožba. Le malo izjav bi danes lahko prišle med napadale. A obtožba za obtožbo, ki si sledje pogostejše, kot bi bilo normalno, branje, ki straši javnost, dobivajo svoje mesto v tisku in televizijskem dnevniku in zbujaajo vtis, kot da bi bili preplavljeni z razprtiimi in razdejanji.

Nepotrebna zmeda

Na splošno je pri nas opaziti nagujenost k temu, da stvari prikazujemo za slabše, kot so. Človek ima včasih vtis, kot da bi vse skupaj viselo na nitki in kot da bi vse morali začeti z današnjim dnem. Politično nepopularno je postalo govoriti o pozitivnem političnem razpoloženju. Največkrat slikamo razmere v kulturi, umetnosti, socialni politiki, gospodarstvu in izobraževanju z bolj črnimi barvami.

Pa pustimo zdaj to. Obtožba je bila izrečena in o tem se je tudi pisalo. Kaj se dogaja potlej? Nič, ali vsaj nič posebnega. Naravno bi bilo, če bi se precej zatem zganili ljudje, ki imajo kaj povedati in ki so politično in poklicno dolžni spregovoriti. Razen redkih izjem, kot je bil nedavni primer s slikarji, po navadi nihče ne zanika ne pritrdi. Tudi ljudje, za ka-

tere povsem zanesljivo vemo, da so drugačnih misli, ne reagirajo javno, čeprav so še včeraj hvalili napadeno knjigo ali film. In konec koncev molče tudi politični forumi, ki bi že po svojem položaju morali nenehno pojasnjevati pot partije in opozarjati na samovoljno mišljenje ali zlohotno podtikanje politiki zveze komunistov. Iz takega molka je mogoče sklepati, da se z vsako obtožbo strinja tudi politični center. Oblikuje se javno mnenje. V takšnih razmerah nastaja nepotrebna zmeda in krog sumljivih se širi. Človek jame z nezaupanjem razmišljati o samem sebi, ne da bi vedel, ali je na pravi poti, in ne glede na to, kaj bi rad bil.

Servilna kritika

Seveda ima vsakdo pravico izraziti svoje mnenje tako, kot ga ima, kolikor pozna stvar, o kateri govori, po svojem političnem prepričanju in občutku za tisto, kar izraža in kar ne izraža smer zveze komunistov. Najmanj, kar bi lahko pričakovali, je dogovor, jasen in glasen, po katerem bi za nesmisel povedali, da je — nesmisel, za konservativcem, da je — konservativcem, za politično opozicijo, da je — opozicija in za gonjo, da je — gonja. Marsikaj je odvračalo od tega, kakšno stališče bo zavzelo to ali ono okolje do ljudi, ki ne uporabljajo dejstev. Če gre na primer za umetnost, bo potek dogodkov odvisen tudi od stališča umetniške kritike. Žal imamo po eni strani pogosto neutemeljene obtožbe, po drugi pa servilno kritiko, kompromisarsko in obarvano s klavnsko pripadnostjo, ki je s svojo neodgovornostjo le v prid tistim, ki tako zlahka dele etikete.

Pogosto se govori o politični vrednosti dela. Morali pa bi imeti vedno pred nosom pogovor o splošni vrednosti dela in iz tega naj bi sledila tudi njegova politična in idejna vrednost.

Zaradi ene same nesmotne izjave, slabega teksta ali napadnega postopka, za katerega bi bila še najbolj pravna beseda, da je neumestna, spravilo na noge vso javnost in vrste se veliki sestanki. Temu se pripisuje pomembnost, ki je dogodek ne zasluži.

V resnici bi morali opozarjati, bolj kot je to danes v navadi, da brez moč ne družbene kritike, ki si pošteno prizadeva za resnico, ni mogoče pričakovati uspeha zahtevnih akcij, ki smo se jih lotili po pisnu. Poprej pa bi morali še kaj povedati o kritiki.

Eno sta odločnost in brezkompromisnost, drugo pa drobnjakarstvo in primitivno čakanje, da bo kdo povedal politično nesmiselnost in tako čim bolj dokazal svojo neoporečnost.

Lažna bojevitost

Eno je politična angažiranost in drugo lažna bojevitost in vse mogoče dramatiizacije; te dajejo misliti, da nekateri ljudje ne poznajo duha pisma ali pa ga ne žele poznati, in povzročajo zmedo oziroma mislijo, da je to ustrezen način za zadovoljevanje različnih osebnih ambicij po lahki poti.

Eno je politična opozicija, drugo pa napaka, ki jo človek napravi in zaradi katere se ni potrebe, da bi ga pehali na drugo stran bariere, tja, kamor si ne želi in kjer tudi ni mesto zanj.

Mimogrede moramo povedati, da ni mogoče izoblikovati kakršnekoli politične koncepcije, ne da bi zajemala tudi pravico do napake. Vsakdo ima »svoj« trenutek dneva in noči, slabosti in omahljivega duha, ki je včasih povsem v neskladju s tistim, kar je storil dotlej in kar je pripravljen narediti v prihodnje. Če ne bi imel priložnosti, koliko bi bilo razočaranih in izgubljenih ljudi.

Dogodki pa se včasih razpletajo po čudni logiki. Človek nima niti najmanjše priložnosti pojasniti svojega ravnanja. Nihče se sicer od njega javno ne distancira, kot se je na primer godilo znanemu beograjskemu pesniku, a brez vsakega pojasnila je konec poprejšnjega sodelovanja ali pa povsem nemotivirano zamrzne. Dovolj je, da v negativnem kontekstu na primer omenijo ime katerega književnika, in že bo izključen iz javnega življenja ali pa vsaj odrinjen. Njegove angažiranosti po navadi nihče ne terja. Ljudje so za vsak primer obzirni. Mnogi niti ne vedo, za kaj gre. In tako je najpogostejše. Silili so le, da je »nekaj na stvari« in da je treba zato »počakati« ter da se »ni pametno vmešavati«.

Socialno angažirana javna beseda

Človek je lahko politično neobčutljiv, preobčutljiv in občutljiv. Kaj to pomeni v političnem ravnanju? Zelo veliko. Razločki so bistveni.

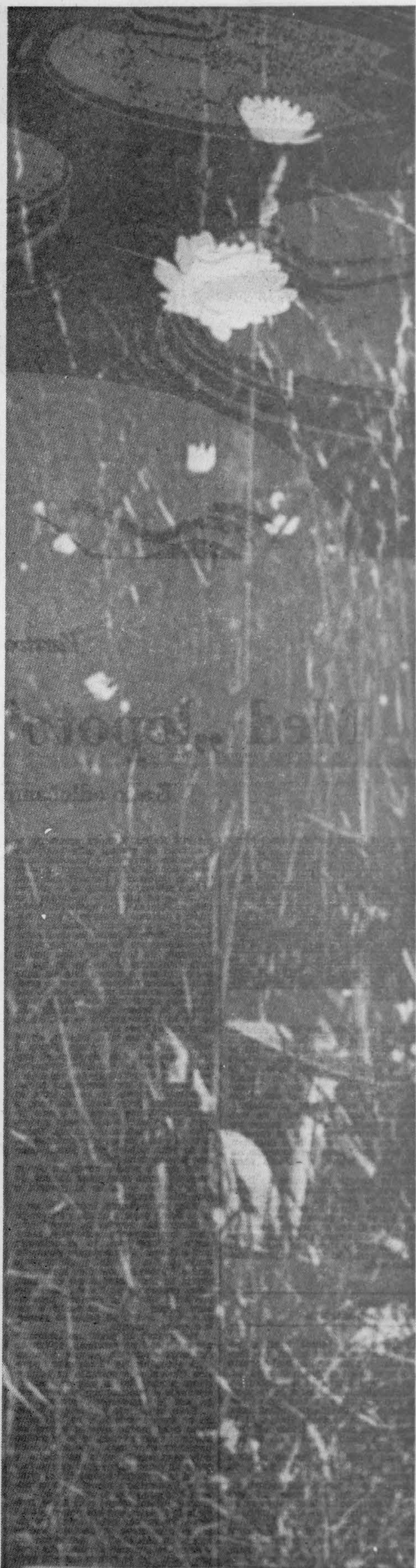
Neobčutljiv je povsem brezbarven človek, prilagodljiv vsakemu kalupu politike, od katerega se odbijajo vsa politična mnenja, človek, ki molči in čaka na konec bitke. Žal se je ta vrsta ljudi pogosto najbolj uveljavljala. Nanje so preprosto gledali kot na ravnodušne. Ravnodušnost pa ni le pomanjkanje vznemirjenosti, temveč tudi svojevrstna ozkogrudnost, brezbriznost, oportunitizem, otopelost, družbeno in politično zelo škodljivo duhovno marivao.

Preobčutljiv lažni radikalist, napadno razpoložen, sumničav, tak, ki nikogar ne potrebuje in ki išče nasprotnike le zato, da bi v njih našel potrditev samega sebe, se ravna po logiki: čim huje, tem bolje. Če grešnika ni, si ga je treba izmisliti. Takega človeka ne moreš pomiriti z nikakršnimi razlogi. Kot že rečeno, ozira se le na tiste razloge, ki so njemu povšeči.

Modrost pa je biti politično občutljiv v tolikšni meri, kot jo terja izvirni duh zveze komunistov in v kakršni se izraža visoka moralna in politična odgovornost za javno besedo. Ne sovražimo in tudi ne klavnsko obramba slabe vesti pa ideološki protekcijem ter zlohotno pričakanje, da se bo kdo zmotil, temveč moralno in socialno angažirana javna beseda, ki bo udarec nacionalističnim, liberalističnim, tehnokratskim in birokratskim interesom. Stebri, od katerih je odvisna trdnost družbe, niso licemerski frazerji, ki v zasebnem življenju sledijo svojim egoističnim koristim, in tudi ne tisti praktičisti, katerim je sklicevanje na načela le prazno govoričenje.

Iščemo ljudi, zanesene za načeli zveze komunistov, a tudi s poslušom za sredstva, s katerimi naj bi uveljavili ta načela. Kaj lahko je zavreči ljudi, ki bi mogli slediti gibanju in ki so ga pripravljene bogatiti, a težko jih je pritegniti.

Slavoljub Djukić

Samotna (foto: Janez Klemenčič)

Narodni park Plitvice

Uničevanje bodo zaustavili

Prihodnje leto bodo izključili ves tranzitni promet

Narodni park Plitvice je bil ustanovljen pred 25 leti. V četrto stoletje je kolektiv dosegel vidne uspehe. Poleg velikega števila hotelskih zgradb, vosti je zgradil celotno infrastrukturo, preuredil naselje Mukinje, dosegel standard svojih delavcev in dal kraju svoji pečat.

Podjetje za zaščito prirode, turizem, hotelstvo in trgovino Narodni park Plitvice sestavlja danes pet osnovnih organizacij združenega dela. Vsaka ima točno in jasno začrtano poslanstvo, ki ga disciplinirano izpolnjuje. Se pred petimi leti je bilo podjetje sestavljeno le iz dveh organizacij; prihajalo je do čestih neskladij, problemov in neurejenih odnosov ter celo neomotnih nastopov na tržišču. Združitev je uvrstila kolektiv, uredila so se odnosi med gospodarskimi in različno dejavnostjo, veliko lažje pa je sedaj tudi reševati kadrovske probleme.

Ko pride človek na Plitvice, se mu na prvi pogled zdi, da hotelov sploh ni. Toda v hotelih, ki so »poskrita« po gozdovih, je tisoč postelj. Nad jezerom Kozjak, na Veliki Poljani stoji hotel Jezero, Plitvice in Bellevue, ki imajo z depandansami več kot 900 ležišč, 70 pa jih je v vili »Izvor« na drugi strani jezera. To so sami luksuzni hoteli, ki se arhitektonsko zlivajo s pokrajino. Penzion pa so dragi — od 100 do 250 dinarjev v sezoni in od 70 do 150 dinarjev po sezoni.

Hoteli so (pre)dragi

Takih cen ne zmore povprečen državljan, ne naš, ne tuj. Zato je kamp Medvedjak nabito poln. Ima prostora za 2000 oseb in je sodobno zasnovan. Dnevni prispevek za vozilo, prostor in turistično takso stane 20 dinarjev na osebo. V njem sta dobro založena trgovina in samopostrežna restavracija, kjer je ves dan na voljo 15 pripravljenih jedi; cene se gibljejo od 12 do 28 dinarjev. Prebivalci kampa se kopaajo v odprtem bazenu z ogrevano vodo.

Kolektiv narodnega parka je v zadnjih petih letih vložil znatna sredstva za gradnjo hotelov in oprejo parka (70 milijonov). To je narekoval čedalje večji obisk, ki je lani dosegel številko 600.000 obiskovalcev in 220.000

prenočitev. V prvih sedmih mesecih letos pa je, v primerjavi z lanskim letom, obisk parka upadel za 5 odstotkov, vendar so se prenočitve povečale za 3 odstotke in skupni dohodek za 15 odstotkov. Obiskovalci so se raje odločali za kamp, kjer je v istem času obisk narasel za preko 10 odstotkov, v hotelih pa je upadel za 4 odstotke. Avgustovski naval vročine je prinesel s seboj reko obiskovalcev, tako da se Plitvice duše v pisani karavani vozil in turistov vseh narodnosti. Zato so v upravi narodnega parka prepričani, da bo skupni dohodek močno narasel; vendar hkrati dodajajo, da ga bo za skladi in razdelitev ostalo manj kot lani.

Ponosni so na uspehe zadnjih petih let. Kar naprej jih ponavljajo. In kot sem se imel priliko prepričati, upravičeno.

Ta doba je bila nekak mejnik v obstoju in razvoju parka. Z dejavnostjo v njem in okoli njega se venomer preživlja 700 oseb, v sezoni pa še 300 več. Redno zaposlene je podjetje izšlo in jim zagotovilo 2200 dinarjev (povprečnih) osebnih dohodkov, jim dvignilo standard in zgradilo družbeno stanovanjski dom in blok z 80 stanovanjskimi enotami. Tako bo podjetje razpolagalo z 230 stanovanji, kar je za trenutne potrebe dovolj. To so moderna stanovanja s centralnim ogrevanjem, kopalnico in zelo prostorna. Garsonjera meri 32 kv. m, štirisobno stanovanje pa tudi 100 kv. m.

Ceprav je v zadnjih petih letih večina dohodka šla za razširjeno reprodukcijo, so s pomočjo bank v gradnjo družbenih stanovanj vložili 10 milijonov, v zasebno gradnjo pa 3 milijone. S tem denarjem so zgradili tudi otroški vrtec za 60 otrok v naselju Mukinje, kjer prebiva večina zaposlenih v parku. Z njihovim prihodom je naselje na novo zaživel. Ne samo, da je postalo pravo malo mesto z blagovno hišo, knjižnico in čitalnico, (šola in zdravstveni dom je imelo že prej), ampak je dobilo tudi asfaltirane ceste, kanalizacijo, vodovod in električno napeljavno. To je podjetje stalo 20 milijonov, za boljši standard delavcev pa je porabilo 10 milijonov. Vsota, ki so jo v zadnjih petih letih vložili v te namene, je kar lepa. Seveda brez pomoči bank ni šlo; park je prispeval 10 do 15 odstotkov lastnih sredstev.

»Družba nam je omogočila, da smo v 25 letih zaokrožili turistično ponudbo, se ustrezno organizirali in dosegli

svetovno turistično raven. Sedaj pa od nje pričakujemo, da nam pomaga ohraniti naravno okolje parka pri življenju,« pravi generalni direktor podjetja Petar Vidaković.

Narodni park Plitvice meri 70.000 ha. Jezera napajajo Crna in Bjela reka ter Rječica in številni potoki, med katerimi je največji Plitvice; veliko vode v apnenčastem svetu priteka in se pretaka pod zemljo.

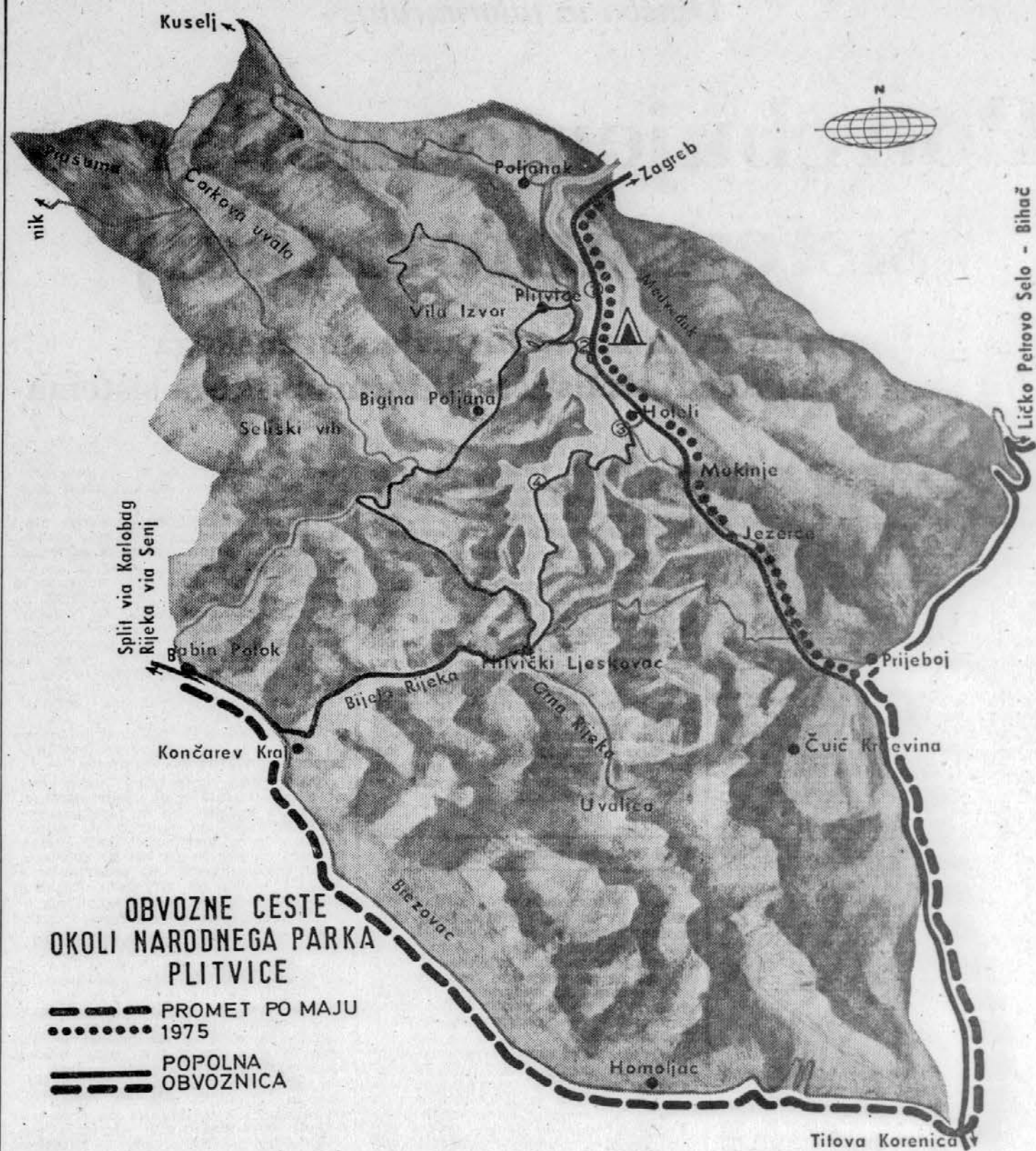
Od Velike Poljane, kjer so vsi hoteli, pa do Plitviškega Leskovača se ob jezerih Kozjak, Gradinsko, Galovac in Prošćanskem jezeru (torej gornjih jezerih) vije 15 km dolga cesta. To je preko Babinoga potoka glavna zveza s Splitom čez Kariobag in Reko preko Senja. Lani je to cesto prevozilo povprečno 4300 osebnih avtomobilov in 36 avtobusov na dan. V narodni park se je začela še ena cesta, ki povezuje Veliko Poljano na vzhodni strani jezera, preko naravne Kozjaške pregrade, z naseljem Plitvice in vilo »Izvor« na drugi strani.

Petar Vidaković: »Neprimerne ceste in nekontrolirana urbanizacija sta največji nevarnosti za nadaljnji obstoj parka. Tisoči vozil, ki se dan za dnem pomikajo ob zgornjih jezerih, zastrupljajo zrak, mažejo okolico z odpadnimi olji in obrabljenjem gum. Pozimi cesto močno solijo in odjuga odplavlja v jezera na tisoče ton soli. Cesta, ki so jo zgradili preko naravne Kozjaške pregrade med jezeroma Kozjak in Milanovac, je skoraj zaprta n-malimi pretoki vode. Se bolj nevarno pa so obremenitve zaradi prevelikega prometa; na nekaterih mestih je apnenčasta pregrada močno načeta. Razpoke so vidne in se večajo z vsakim dnem.

Zaradi neučinkovitega družbenega nadzora ob rekah in potokih znotraj meja parka rastejo nova naselja. Odplak, polnih detergentov, te čedalje več. Kakšen pa je njihov vpliv na vodno življenje, je dobro znano!«

Električni avtomobili

Te dni je Plitvice obiskal strokovnjak Združenih narodov za zaščito okolja Jean Baer, ki je bil dolga leta upravnik narodnega parka v Švici. V petnajstih dneh si je podrobno ogledal Plitvice in proučil vplive, ki jih ima prekomeren promet na naravo. Poudaril je, da je treba to uničevanje zaustaviti takoj, saj je vprašljiv tudi status parka.

S to izjavo je ugledni strokovnjak potrdil nevarnost, na katero uprava narodnega parka opozarja odgovorne organe.

Petar Vidaković pravi: »Vse naložbe bodo sedaj šle v zaščito parka. Pravkar dopolnjujemo generalni uređitveni načrt. Največ sprememb zahteva prometni režim in lastniško-pravni odnos. Četrtna narodnega parka je še v zasebni lasti, kar otežuje in velikokrat celo onemogoča upravljanje in ustrezno zaščito. Posledice so vidne, še zastružujejo pa jih nekontrolirana zasebna gradnja.

Glede prometa smo se že odločili. Prihodnje leto, 1. maja, bo iz parka izključen ves tranzitni promet. Na sestanku v sekretariatu za pomorstvo, promet in zveze SR Hrvatske smo tudi sklenili, da bo trajna obvoznica narodnega parka čez Ličko Petrovo selo — Prijebaj — Homoljac — Brezovačko polje — Gornji Babin Potok. Projekt so že skoraj izdelali, manjka pa sredstev. 15 km obvoznice in 3 km novo zgrajene ceste bi stalo okoli 42 milijonov. Zato smo se odločili, da bo v prvi fazi promet potekal od Prijebaja proti naseljem Jezerce, Mukinje in preko Velike Poljane proti Zagrebu;

torej po obstoječi cesti Zagreb—Tilova Korenica. Ko pa bo denarja dovolj, bomo obvoznico potegnili še do naselja Ličko Petrovo Selo. Torej na Plitvicač že v naslednji sezoni ne bo več avtomobilov z notranjim izgorevanjem.

S tem, pravijo v upravi Narodnega parka, bo naposled zagotovljena trajna zaščita tega območja. Avtomobili se bodo ustavljali ob mylah parka, okoli jezer bodo neslišno drseli električni avtomobili in kočije, pozimi pa sani ...

Janez Jančar

Kriza mladinskega turizma

Mladi so „nerentabilni“

Skoraj 380 tisoč ljudi ima zdaj v Sloveniji le tri letovišča in dva domova

Prav te dni smo verjetno že prešli višek letošnje turistične sezone. Razpravljamo o (ne)rekordnosti letošnje turistične obiska, o izkoristčnosti in zasedenosti turističnih objektov, o zadovoljivosti turističnih storitev itd. Vendar pa pri vsem tem govorjenju o turizmu mislimo le na množico odraslih ljudi, ki trošijo več ali manj denarja.

Pozabljamo, da imamo tudi pri nas prav tako kot drugje po svetu v času turističnega booma mladino, ki zdaj bolj kot kdajkoli prej potuje, letuje, skratka se ukvarja s turizmom. Videz je, kot da se ne zavedamo, da obstaja poleg komercialnega tudi mladinski turizem, ki pa ima svojevrstno politično in ekonomsko obsežnost.

Začnimo si olči pred dejstvom, da po razmerju v smogljivostih med mladinskim in komercialnim turizmom sodimo na zadnje mesto med turistično razviti in srednje razviti državami v Evropi. Vse kaže, da smo v letih največjega turističnega vzpona skorajda povsem zatajili mladinski turizem in pozabili na pomen besede in dejavnost samo.

Od komercialnega se mladinski turizem loči predvsem zaradi svoje vzgojnoizobraževalne vsebine, loči se po povpraševanju in plačilni sposob-

nosti in deloma po kulturno zabavni in športno rekreacijski vsebini.

Pri vseh mladinskih aranžmajih mora biti poudarek na vzgoji in izobraževanju. V statusu Počitniške zveze Slovenije je ta vzgoja in izobraževanje v okviru mladinske turistične aktivnosti opredeljena kot vzgoja socialistične družbe. Podobno opredeljujejo vzgojno izobraževalno funkcijo tudi druge organizacije in društva, ki se ukvarjajo z mladinskim turizmom (ZMS, Zveza tabornikov, Planinska zveza itd.).

Pomembno vlogo pri opredeljevanju mladinskega turizma imata povpraševanje in plačilna sposobnost uporabnikov, ki sta tudi stalna elementa komercialnega turizma. Povpraševanje mladih je v turizmu omejeno predvsem na šolske programe, šport in rekreacijo ter zabavo. Plačilna sposobnost pa je pri mladih od 18. leta starosti omejena. Nekoliko večja je pri mladih med 18. in 27. letom, vendar še vedno ne tako velika kot pri starejših udeležencih v turizmu. Majhna plačilna sposobnost omejuje za službe in ustvarja celo izgube. To pa zahteva od družbe, da v skladu s svojimi interesi pri oblikovanju osebnosti mladega človeka sodeluje s finančnimi sredstvi in omogoča mladim turistično aktivnost.

Skratka, zavedati bi se morali, da mladinski turizem ni samo organiziran oddih mladim, ampak hkrati tudi njihova družbena vzgoja v smislu ne-

govnanja socialističnih vrednot, ki bi je morali biti deležni vsi mladinci.

Manj postelj

Vendar pa je zagotovitev možnosti uporabljanja storitev mladinskega turizma vsem mladim neuresničljiva. Iz preprostega razloga: kljub temu, da se število mladine na oddihu in potovanjih venomer večja, pa se vzporedno zmanjšuje število postelj v počitniških domovih in taborih.

Razvoj mladinskega turizma po vojni je bil skromen, toda v primerjavi z današnjim stanjem sploh ne moremo. Leta 1952 je na novo začela Počitniška zveza Slovenije, ki je obnovila stare počitniške domove in zgradila nekaj novih. Pravzaprav, vsi danes obstoječi objekti so bili zgrajeni ali obnovljeni v teh letih. Toda v obdobju splošne turistične komercializacije med letoma 1960 in 1970 je mladinski turizem začel usihati. Cene vzdrževalnega dne v mladinskih domovih so narasle, dotok investicij se je ustavil.

V zadnjih desetih letih so bila opuščena mnoga priljubljena mladinska letovišča ob Jadranu in v notranjosti Jugoslavije. Občine so raje dragocen prostor, ki so ga zavzemale mladi, odstopile pravemu, visokokategorijskemu in predvsem precej bolj dohodnemu mednarodnemu turizmu.

Zaradi pomanjkanja denarja za vzdrževanje domov je bila FSJ prisiljena v zadnjih letih prodati precej svojih postelj. Leta 1963 je FSJ imela v svojih objektih 7505 postelj. Ta številka je z leti počasi narasčala in dosegla višek v letu 1971, ko je znašala 9545 postelj. Lani pa je FSJ imela le 6550 postelj. Torej kar tri tisoč postelj manj.

V teh številkah so zajeta tudi ležišča pod šotori. Po podatkih mednarodnega združenja mladinskih hotelov (International Youth Hostel Federation) pa smo v Jugoslaviji leta 1969 imeli v 23 mladinskih hotelih le 3972 postelj, medtem ko naj za primerjavo povem, da so na Poljskem v istem času imeli 28.559 postelj, v Švici 9234, v Italiji 6487 itd.

Zapiramo domove

V Sloveniji smo leta 1965 imeli mladinske domove na Srednjem vrhu, na Bledu, v Bohinju in na Pohorju dva — Snežniko in Smolnik. Danes sta odprta le domova na Bledu in v Bohinju, dom Smolnik na Pohorju pa obnovljajo. Dom na Srednjem vrhu in dom Snežnika je bila Počitniška zveza Slovenije prisiljena prodati zaradi pomanjkanja investicijskih sredstev za vzdrževanje.

Podobno je z letovišči. Leta 1965 je imela PZS pet letovišč na Jadranu, od katerih je prav tako morala dva, Cres in Albanesi, zapreti. Tudi obstoj letovišč v Makarski in v Premanturi je še vprašljiv, dokler se pač ne najde investitor, ki bo kupil zemljišče. Občine namreč postavljajo pogoj — graditi in investirati ali pa se odseliti! Perspektivo ima le letovišče v Ankaru, ki ga financira tudi Študentsko naselje. Torej trenutno ima v Sloveniji 376.000 mladim med 15. in 27. letom starosti na razpolago le tri letovišča in dva domova.

Za investicijsko vzdrževanje je PZS dobila 15 starih milijonov dinarjev, s čimer bi na leto lahko zgradila tri do štiri postelje v enem od objektov, če upoštevamo povprečno ceno postelje.

Pri vsem tem pa je treba povedati, da mladinski domovi ne uživajo nobenih olajšav. Izenačeni so z gostinskimi objekti in hoteli. Plačevati morajo vse datjave in davke, prav tako, kot če bi se ukvarjali s komercialnim turizmom.

Zato ni čudno, da so mnoga mladinska letovišča sicer zadržala mladinska imena, toda postala so odprta

gač tipa, to je na voljo vsem gostom. Seveda so začela raje, če ne kar izključno sprejemati predvsem tiste, ki so lahko več plačali, kar pa so povečini nemladinci. Konkretno se to dogaja v naših najlepših in najboljše urejenih mladinskih letoviščih — v Baški vodi in v Bečićih.

Mladinski forumi so ob tem orez moči. Stojijo pač pred dilemo: ali objekt prodati oziroma zapreti ali pa odstopiti postelje za mladince odraslim, ki lahko več plačajo.

Dokaz nepravilnega odnosa družbene skupnosti do mladinskega turizma je tudi organiziranje popustov pri prevozi. Od leta 1952 do leta 1960 so bili popusti za vse člane počitniške zveze po vsej državi enaki in so znašali 75 odstotkov. Potem so jih zmanjšali na 50 odstotkov, od leta 1968 pa so različni po posameznih republikah in znašajo od 20 do 60 odstotkov. Medrepubliški dogovor, ki bi izenačil popust, še ni podpisan. Tako ima zdaj vsaka republika svojo tarifo. Za potovanje z železnico od Maribora do Skopja je treba izpolniti kar šest različnih formulirjev za popust.

Razen tega so popusti v Sloveniji že od začetka junija ustavljeni. Zmanjkalo je namreč denarja. Sistem regresiranja pri nas poteka na dva načina: v okviru šolskih učnih programov prispeva sredstva republiška izobraževalna skupnost, ki ji sredstev močno primanjkuje, drug način pa je preko proračuna SRS. Vendar pa republiški sekretariat za finance že od leta 1971 naprej odmerja za regres stalno isto vsoto 180 milijonov, ne glede na zvišanje cene prevoznega kilometra od 0,12 din na 0,21 din in ne glede na povečano število mladim, ki bi želelo izkoristiti regres. Tako je pač zmanjkalo denarja že v prvi polovici leta. Kaj pa bo z učnimi programi, ki so ostali neizpolnjeni?

Tujina laže dostopna

Ce primerjamo naš mladinski turizem z mladinskim turizmom v tujini, ugotovimo, da ima mladinec tam veliko več ugodnosti in cenejši ter kakovostnejše storitve. Zato ni čudno, da naša mladina, še posebej slovenska, skoraj bolje pozna Evropo kot svojo domovino. Seveda, v tujini je široko razporejena mreža poceni mladinskih hotelov, popust na vlakih lahko koristijo tudi posamezniki in ne le skupine. Z mednarodno študentsko izkaznico ima vsak posameznik v

mnogih muzejih cenejši vstop, prav tako v gledališčih in kinematografih, da ne govorimo o letalskih poletih po skorajda smešno nizkih cenah. Pri nas pa je ta študentska izkaznica praktično neuporabna! Kar zadeva družbeno podporo mladinskemu turizmu, smo verjetno na enem zadnjih mest v Evropi.

Po štirih letih so v Sloveniji zopet na nivoju republiške konference ZMS bolj poglabljeno razpravljali o mladinskem turizmu. Ugotovili so, da se v tem času kljub nekaterim pozitivnim spremembam — ustanovitve centra za mladinski turizem — stanje ni bistveno spremenilo. Nasprotno, nekateri problemi so se še bolj zaosttrili. Splošna stagnacija vsebine in obsega mladinskega turizma je po njihovi oceni posledica njegove zapostavljenosti v družbi po zaostrenih pogojih gospodarjenja, ki jih je prinesla gospodarska reforma, posledica zapiranja in forumskega dela posameznih organizacij, ki se ukvarjajo z mladinskim turizmom, ne nazadnje pa je takšno stanje tudi posledica dejstva, da se v Sloveniji z mladinskim turizmom po malem ukvarja vrsta organizacij, nobena pa kompleksno ne pokriva tega področja.

Na posvetovanju so ugotovili, da je rešitev tega precej kritičnega stanja mladinskega turizma, posebej njegove materialne baze, možna le s korenitimi sistemskimi spremembami, in to v skladu z načeli nove ustave SFRJ in SRS.

Gre za ustanovitev samoupravne interesne skupnosti objektov in poslovalne materialne baze, ki se ukvarja z mladinskim turizmom. Družbena skupnost pa mora hkrati z drugimi sistemskimi rešitvami zagotoviti takšno materialno področje, ki bodo trajneje potrdili družbeno ekonomski status materialne baze kot objektov posebnega družbenega pomena.

Sklenili so, da je nujno potrebno izdelati elaborat o mladinskem turizmu v Sloveniji, ki naj bo osnova za vse nadaljnje akcije. Na bližnjem 9. kongresu ZMS pa je treba sprejeti zelo konkretno in obvezujočo resolucijo.

Naš mladinski turizem je v krizi. Iz nje se bo izkopal le, če bo družbe na skupnost spremenila svoj odnos do njega, če se bo zavedala njegovih funkcij — vzgojno izobraževalnih, samoupravnih, političnih, zdravstvenih, rekreativnih in drugih nalog, ki pripeljejo k socialistični vzgoji mladim.

Silvestra Rogelj

Družba in informiranje

Potrebujemo moderen sistem informacij

Izpopolnitev in modernizacija slovenskega (in jugoslovanskega) statistično-informacijskega sistema

*Ze več let, od leta 1970 uresničuje Zavod SRS za statistiko obsežen in pomemben projekt: »izpopolnitev in modernizacija našega statistično-informacijskega sistema«. Domačim, zavedo-
vim specialistom pomagajo že od vsega začetka izvedenci OECD. Dela tečejo za široko javnost in tudi za posamezne uradne institucije skorajda do celne neopazno, kar se nekako sklada s praktičnim položajem zavoda za statistiko ali kar vse statistike oz. statistične organizacije v družbi. Spominimo se nanj, na zavod, kadar, vze mmo, potrebujemo od njega podatke, skratka »usluges«, in ga pozabimo brz, ko je takega stika z njim konec. Kvečjemu prebiva v naši zavesti kot nekakšen zaprašen, verjetno pa nujen predmet. Ne poglabljamo se v vedno živi tek njegovega kolesja, ki neutrudno »pridobiva« informacije, jih oblikuje, shranjuje in oddaja vladni, družbeno-političnim organizacijam, gospodarstvu in drugim uporabnikom. Ne poglabljamo se v njegove probleme, čeprav bi se morali, kajti brez njegove večne prisotnosti bi družba sploh ne mogla funkcionirati.*

Kaj je bistvo projekta? Najbolj splošno povedano, usklajevanje, poenotenje in racionalizacija zbiranja informacij v Sloveniji, toda ne samo v Sloveniji. Model naj bi kasneje enotno uporabljali tudi v drugih jugoslovanskih republikah in pokrajinah. Bistvo zamisli o vzpostavitvi izpopolnjenega statistično-informacijskega sistema je v formiranju treh osnovnih registrov, ki morajo biti med seboj v vseh pogledih povezani v prid, kot rečeno, kvalitetnejši informaciji in boljši, celovitejši obveščenosti vse družbe. Ni nam treba posebej naglašati, kakšen velik pomen sta dobila informacijski sistem nasploh in tudi sama informacija v sedanjih stopnjah razvoja samoupravnega socializma, ko podružljamo odločitve na vseh družbenih ravneh. Zato dajemo največji pomen in informacijski sistem, tudi tak močan poudarek ustavi in partijski dokumenti. To smo morali povedati že na tem mestu.

Združitev registrov

Osnovni med seboj povezani register, ki jih postavlja v ospredje zamisel o izpopolnjenem statistično-informacijskem sistemu, so tle: register prebivalstva, register organizacij in njihovih enot ter register teritorialnih enot.

Dejstvo je, da register teritorialnih enot in register organizacij slovenskega in jugoslovanskega sistema sta bila do leta 1970, ko je bil ustanovljen register prebivalstva samo v Sloveniji, in to že 21 let. Model, ki se bo rodil iz raziskovalnega projekta, bo odpravil razločitev, ki obstajajo med registri glede zbiranja podatkov, in jih povezal v integrirani sistem zbiranja in gibanja informacij. Novost, naj ponovimo, torej niso registri, marveč njihovo povezovanje. Najvažnejši element tega povezovanja je pravi direktor zavoda SRS za statistiko Franta Komel, vpa je osnovna registrska številka človeka, organizacije in teritorialne enote. Ako začnete uporabljati te identifikacijske številke, potem seveda lahko brez težav povežete vse strani. Kot veste, že uporabljamo registrsko številko občana v nekaterih dokumentih.

Gibanje informacij

Mislím, da bo dobro za vse nas, če si vsi zadevo ogledamo še s čim večje bližine. Tako bo postalo marsikaj, kar je bilo doslej o graditvi našega statistično-informacijskega sistema podano na splošno, mnogo bolj jasno in otipljivo. Franta Komel, direktor zavoda SRS za statistiko, tvorec republiškega informacijskega sistema, opisuje v ta namen najprej odnos med bazo in nadgradnjo, pri čemer je oboje zapadeno bolj v informacijskem kot pa v ekonomsko-političnem smislu, kot bo precej videti. »Nadgradnja lahko funkcijo vodenja družbe opravlja le, če ve, kaj se v bazi dogaja, pojasnjuje Franta Komel, in če nenehno soča svojo aktivnost s razvojem baze. Na podlagi tako dobjenih informacij, ki se nenehno gibljejo med bazo in nadgradnjo, poskušamo nadgradnjo v skladu s predvidenimi ali cilji, nadgradnja z ustreznimi ukrepi uravna njen razvoj. Če pa proces gibanja informacij med bazo in nadgradnjo odkrije, da cilji, proti katerim se razvija baza, niso korektni, potem nadgradnja popravi svoje lastne cilje.«

»Tak sistem informiranja mora vsebovati nekakšno univerzalnost,« pravi naš sogovornik. »Oblika informacije torej ne sme biti podrejena ozkim in-

teresom skupin. Vprašanje zase pa so seveda v tej konstelaciji ukrepi, cilji itd. Tako izhodišča vodijo tudi nas same, ko se lotevamo reševanja statistično-informacijskih problemov.«

V tem trenutku je seveda pomembno dobiti odgovor na vprašanje, kaj je »baza« in kaj »nadgradnja«. Baza sestavlja človek in vse drugo, kar je s človekom v zvezi, se pravi človek, družina, gospodinjstvo itd., to je prvi sestavni del baze. Drugo, kar tvori bazo, je organizirana aktivnost človeka, je človek v organizaciji. Oblike organizacije pa so različne, kot so človekove oblike različne (glede na različnost družine). V mislih imamo tukaj delovne organizacije, državne organe, politične organizacije, društva itd. Tretja komponenta baze je teritorij, ozemlje. Tako smo dobili človeka, organizacijo in teritorij.

Sebi baza in nadgradnja

Kaj je nadgradnja? V najbolj obsežnem in po ciljih tudi najbolj daljnosežnem smislu je nadgradnja ves naš delegatski sistem odločanja in vse subjektivne sile družbe. Delavski razred, če ga vzamemo kot konkretnost, je baza in nadgradnja obenem, je skupaj s svojo avantgardo — zvezo komunistov — nadgradnja sebi in družbi kot celoti.

Seveda pa si moramo biti z nečim na jasnem: odnosa med bazo in nadgradnjo ne smemo jemati mehansko. Nanj ne smemo gledati tako, kot da bi zdaj bili baza in nadgradnja do celne ločeni druga od druge, da bi bili dva posebna, neodvisna dela, od katerih se eden razvija kot baza, drugi pa usmerja ta razvoj kot nadgradnja. Odnosi med bazo in nadgradnjo so do celne dialektični, pomeni, da sta baza in nadgradnja povezani med seboj in prepleteni druga z drugo. Z najkrajšimi besedami, moremo — takole označiti njuno soodvisnost: sta celostnost družbenih odnosov.

»Družbena nadgradnja,« pojasnjuje Franta Komel, »potebuje ustrezne informacije o vseh treh komponentah baze (človek, organizacija, teritorij), če hoče družbo voditi k splošnim ciljem, ki so začetni v ustavi, partijskih in drugih resolucijah, v programih itd. To vodenje k splošnim ciljem pa je toliko bolj uspešno, kolikor splošnejši oziroma sistemsko enotnejši in metodološko vsklajenejši je informacijski sistem.«

Enoten sistem

Se pravi, bolj ko je tak sistem enoten in splošen, več je področij, ki jih zajame, več je dejstev, ki jih do družba bolje organizirana. »Več ko imate v uporabi informacijskih standardov,« poudari konkretno Franta Komel, »bolje je organizirana družba.« Ako je glede informacijskega standarda že potrebno kako posebno pojasnilo, potem vsekakor povejmo, da je informacijski standard, na primer tako narodni dohodek kot tudi indeks industrijske proizvodnje itd. »Na podlagi takih podatkov pa že lahko nekatere ukrepe,« izjavi direktor zavoda SRS za statistiko.

To so potemtakem kriteriji, ki so vplivali na strokovnjake zavoda za statistiko, ko so se lotili projekta, ki naj bi s svojim rezultatom zagotovili naši družbi boljši družbeni informacijski sistem od tega, ki ga imamo danes ali ki smo ga imeli do danes (če hočemo biti čim bolj optimistični).

Seveda so morali na zavodu SRS za statistiko, ko so se oprijeli izvedbe statistično-informacijskega projekta, poprej temeljito proučiti že delujoči informacijski sistem. Analiza je odkrila, da obstaja v sedanjem sistemu vrsta neizkoriščenih, slabo usklajenih ali pa celo nekorektnih odnosov.

Kar zadeva, vzemimo, nekorektnost odnosov, vanj bodo na zavodu zelo nazorno razložili, kaj je to nekorektnost v informacijskem sistemu. Za primer vam bodo ponudili spremljanje osebnih dohodkov. Zaradi različnih načinov spremljanja, zaradi različnih definicij, konkretno, in zaradi različne časovnega zajetja podatkov, prihaja na dan tudi različni rezultati, ki pa so metodološko, vsak zase, lahko celo korektni. Primer: SDK in statistika zbirata iste podatke o OD, vendar po različni metodologiji.

Sprevidan pritisk

Na vprašanje, kako popraviti slabše rešitve v našem sedanjem ali dosedanjem informacijskem sistemu za družbeno racionalnejše, odgovarjajo v zavodu SRS za statistiko z eno besedo: enotnost. Torej z odpravo večkratnosti pri zbiranju podatkov, z boljšim dogovarjanjem o tem, kaj hočemo imeti. Kot negativni zgled slabega dogovarjanja imajo pri roki elektrogospodarsko stanje, »ki kaže, da se med drugim tudi nismo pravčasno in učin-

kovito dogovarjali. Če bi drugače ravnali, ne bi doživeli takšne krize, kot je bila lanska.«

Primer elektrogospodarskega stanja pomaga razumeti nekatere bistvene elemente informacijskega sistema. O električni energiji: informacija o porabi je bila dana in potemtakem znana, znan je bil tudi podatek o vključevanju novih kapacitet. Vendar pa tisti, ki so zadevne informacije dobivali, niso dovolj »čutili« možnih posledic, ki lahko nastopijo, če se bo negativna razlika med porabo in vključitvijo novih zmogljivosti še večala oz. nadaljevala. Postopek odločanja torej ni dovolj upošteval sile in pritiska informacij, v prostoru informacij o razliki med vključevanjem proizvodnih zmogljivosti in porabo.

Če že tako ugotavljamo slabe strani v našem informacijskem sistemu, ki jih bo projekt, ko bo izpeljan, gotovo odpravil, ne smemo iti mimo dejstva, da nekaterih potrebnih podatkov pri nas ne le, da jih ne zbiramo, niti enotno niti dvo ali večkratno, ampak jih sploh ne zbiramo. Recimo, primer: slovenske občine sploh nimajo na voljo podatkov o svoji živilski proizvodnji. Kakšne bodo potemtakem osnove za kakršnokoli planiranje tega dela kmetijske proizvodnje, se vprašujejo na priliko v zavodu SRS za statistiko.

Dalje: razvit statistično informacijski sistem je gotovo podlaga in izhodišče obenem za samoupravno planiranje v vseh ozirih. Toda doslej smo pri planiranju posvetili preveč pozornosti instrumentariju, s katerim naj bi opredelili planske cilje, neustrezno malo zavzetosti pa smo namenili vgraditvi tistih (izredno pomembnih) instrumentov, s katerimi lahko določene pojave spremljamo in s tem tudi pravočasno ugotavljamo morebitna odstopanja od planiranih smeri, na kar je upravičeno opozorila tudi nedavna skupščinska razprava. Gre za zelo pomemben vprašanje splošne narave. V ukrepe, ki jih na primer sprejema nadgradnja v prid razvoja družbe ali njenih posameznih področij, mora biti zmerom vgrajena povratna informacija! To v končni posledici velja za sleherni družbeni predpis, akt itd., ki obvesti, preprosto povedano, kako konkreten ukrep, ki je seveda prav tako informacija (vsak ukrep je informacija), funkcionira. Tako pa doslej pri nas nismo vedno ravnali. Če pa v ukrep ne vgradimo instrumenta, ki bi sprožil povratne informacije o tem, kako ukrep učinkuje, pridemo do zmedene pojave, ki nam ni kaj: proizvajamo vedno nove ukrepe, določila, zakone, dopolnila itd.

Boleča točka

Projekt modernizacije statistično-informacijskega sistema zajema tudi banko podatkov. »V tej banki,« razlaga direktor Franta Komel, »so koncentrirane vse informacije v agregirani, to je zbirni obliki, po seštevkih, ker se leti uporabljajo pri odločanju, individualni podatki pa ne.«

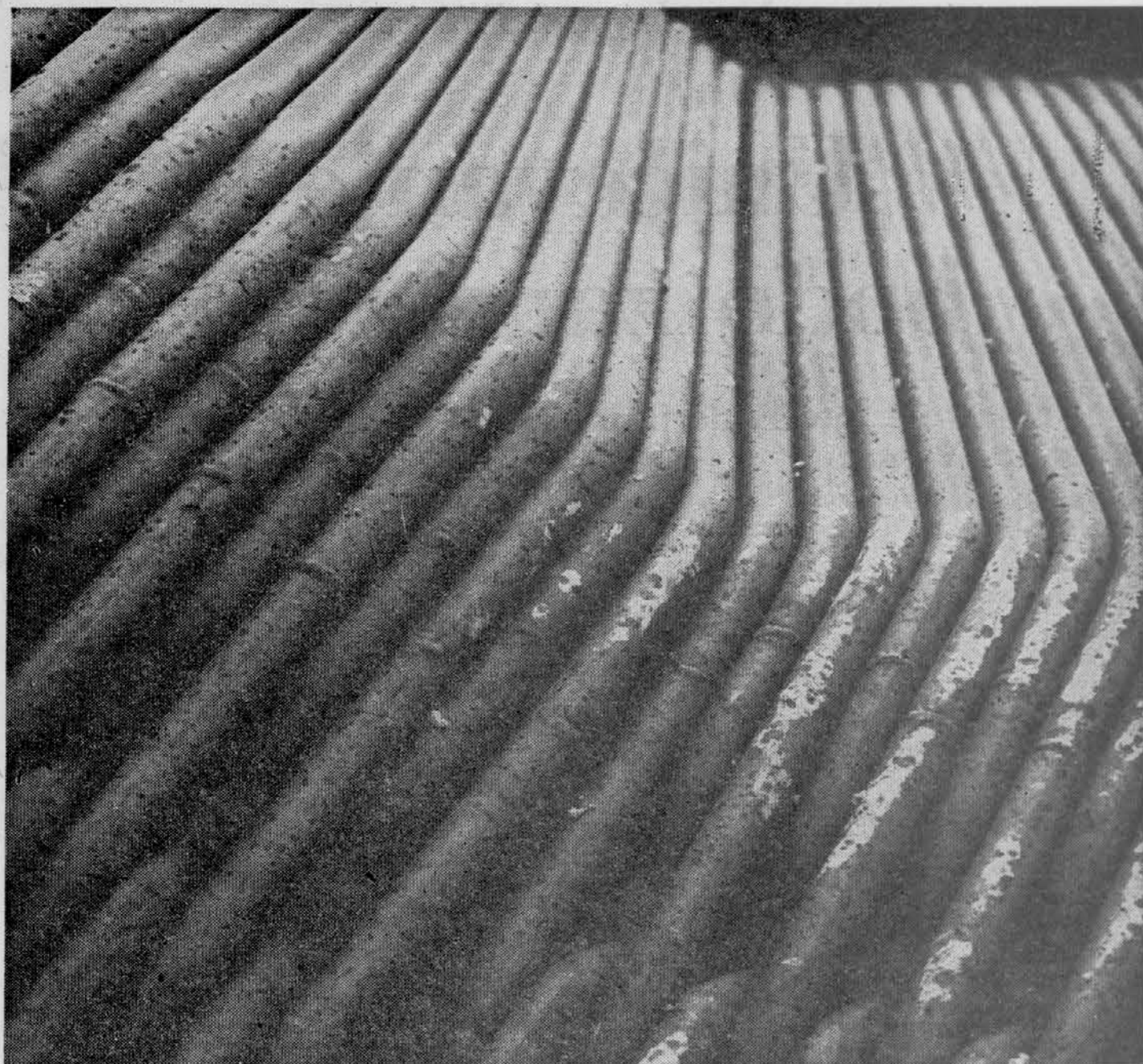
»Sedanja« banka podatkov zavoda SRS za statistiko je Letopis, ki ga izdaja vsako leto in ki nam je dobro znan. To je zbirka tistih informacij z vseh področij družbenih aktivnosti, ki se v družbi najbolj uporabljajo.

Seveda bi lahko banka podatkov zajemala veliko več informacij, če bi ji za to bil na razpolago primerno velik računalnik oziroma njegov spomin. V tem trenutku pa smo zadel ob obutljivo bolečo točko zavoda SRS za statistiko oz. točneje — republiškega inform. sistema v celoti. »Zavod SRS za statistiko ne more svojih obveznosti izpolnjevati tako, kot bi jih lahko, če bi imel svoj računalnik oz. imel ustrezeni sistemski delež,« komentira direktor Franta Komel.

Na vprašanje, ali ni racionalneje uporabljati tudi za statistične namene veliki računalnik Cyber 72 v republiškem računskem centru, katerega zmogljivosti se sedaj niso povsem zesele, odgovori direktor Franta Komel takole: »Potrebujemo stroj, v katerega pomnilniku bi bilo prostora za dve milijardi znakov in ki bi ga lahko kasneje še povečali. V Sloveniji smo hoteli kupiti velike pomnilnike za Cyber (sedanji pomnilniki so premajhni). Vendar pa bi bilo to dražje kot pa če bi kupili svoj lastni računalnik. Ni logično, da dobi slovenska družba računalnik, ki je oblikovan tako, da lahko z njim znanstveniki resda obdelujejo podatke, ki so zanje seveda zelo pomembni, si pa s tem računalnikom taista družba ne more pomagati pri obdelavi informacij v svojem družbenem sistemu.«

Sklepní predlog zavoda SRS za statistiko je naslednji: Ustanova naj bi nikle za Cyber sedanji pomnilniki so podatkov in statistiko. Pod njegovo »streho« bi se združile vse tiste službe iz organov in organizacij, ki zdaj dostikrat večkratno zajemajo iste ali podobne informacije. S tem pa bi bi seveda do celne realiziran koncept o usklajitvi, poenotenju in racionalizaciji zbiranja informacij v Sloveniji pa tudi v Jugoslaviji.

Primož Zagar

Stonoga (Foto: Tihomir Pintar)

Energetika

Črno ožilje Evrope

Ob »štartu« jugoslovanskega naftovoda

REKA, avgusta — Jugoslovanski naftovod je »štartak«. Zeleno luč so mu — po predhodnih sklepih zborov delovnih ljudi ter samoupravnih odločitvah — prižgali predstavniki zainteresiranih temeljnih organizacij združenega dela zagrebškega podjetja INA, sarajevskega Energoinvesta in novosadskega Naftagasa. Ti so podpisali dve pomembni listini: pogodbo o trajnem združevanju sredstev za gradnjo in izkoriščanje jugoslovanskega naftovoda ter o ustanovitvi podjetja Jugoslovanski naftovod in pogodbo o medsebojnem urejanju pravic in dolžnosti med ustanovitelji in Jugoslovanskim naftovodom, podjetjem za transport nafte v ustanovitveni.

Naftovod, po katerega cevah se bo pretakalo po 34 milijonov ton nafte na leto in ki bo stal okrog pol milijarde dolarjev, tako čedalje bolj postaja realnost. Kot je soditi po izjavi generalnega direktorja novoustanovljenega podjetja Jugoslovanski naftovod dr. Zvonka Petrinovića, ga bodo začeli graditi v kratkem. Šestintrideset mesecev po tem, ko bodo zasadili v zemljo prvo lopato, pa se bo po cevi med Omislijem, Siskom, Bosanskim Brodom, Novim Sadom in Pančevom na eni ter Virjem in Lendavo, oziroma Virjem in madžarsko mejo na drugi strani začelo prelivati črno zlato.

Po »dnevu Ok, torej tri leta po tem, ko se bo trasa naftovoda z zemljevidov preselila na doslej gotovo največji gradbišče v Jugoslaviji, ali od jeseni 1977 dalje bodo po cevi začele dobivati nafte rafinerije v Sisku, Lendavi, Bosanskem Brodu, Novem Sadu in Pančevu — skupaj 24 milijonov ton — ter Madžarska in CSSR, vsaka po 5 milijonov ton.

Jadran — Prijateljstvo II

Jugoslovanski naftovod, katerega severni krak bo od hrvaške vasi Virje vodil na Madžarsko, se bo pri Százhalombattai na južnem obronku Budimpešte navezal na naftovod Družba II (Prijateljstvo).

Naftovod Prijateljstvo je začel obratovati leta 1962. Njegova severna veja vodi iz Sovjetske zveze mimo Bresta na Poljsko in oskrbuje z nafte rafinerijo v Plocku. Njegov podaljšek pa vodi prek Poljske do Schweda na severu in od tam dalje do Leune na jugu Nemške demokratične republike. Druga naftna pot vodi od zahodno-birskih nahajališč do Užgoroda v krakov naftovoda mimo rafinerije ZSSR, od koder vodi eden od obeh Sahy v CSSR do Bratislave na jugo-

zahodu, oziroma do Mosta na severozahodu države.

Prijateljstvo II, s katerim se bo pod Budimpešto srečal naftovod, ki bo »štartak« v Omisliju, pa vodi iz Užgoroda v SZ mimo Leninovaša in ima zmogljivost 10 milijonov ton na leto. Prek njega se bo lahko pretakala tudi nafte, ki jo bomo uvažali iz Sovjetske zveze, jugoslovanske rafinerije pa bodo potemtakem imele neposredno zvezo tako s tankerskimi naftnimi potmi, ki bodo vodile po Jadranu do Omislija, kot tudi z naftnimi vrelci v zahodni Sibiriji.

Evropski naftovodi

Zdaj ima Evropa trojno naftno ožilje. Prvi, severni oziroma severozahodni del tega ožilja se je začel oblikovati leta 1959, ko je začel obratovati naftovod med Wilhelmshavenom in Porurjem v Zvezni republiki Nemčiji. To je bilo natančno 94 let po tistem, ko so v ZDA zgradili prvi naftovod na svetu nasploh: senzacija iz leta 1885 je bila dolga 10 kilometrov, premer njenih cevi pa je znašal 5 centimetrov.

Med Wilhelmshavenom in Rauhheimom se preliva po 80 milijonov ton nafte na leto, poleg tega pa ima Porurje od leta 1960 dalje naftno povezavo tudi z Rotterdamom, od koder prideka po cevi po 36 milijonov ton črne tekočine na leto. Ožilje med Wilhelmshavenom in Rotterdamom ter Rauhheimom je bogato prepleteno s cevovodi.

Južnoevropsko omrežje, ki ima izhodišče na Sredozemlju pri Laveri blizu Marseille, dobiva od tam po cevi po 80 milijonov ton nafte na leto. Cevovodi tega omrežja segajo čez vzhodno Francijo mimo Srasbourga v Zvezno republiko Nemčijo, kjer se ta del južnega ožilja mimo Karlsruheja pri Ingolstadt spaja tako z omrežjem Transalpine kot s tako imenovanim srednjeevropskim omrežjem. Prvo, omrežje Transalpine vodi iz Trsta čez Alpe do rafinerij pri Ingolstadt na jugu ZR Nemčije. Dolgo je 450 kilometrov, njegove letne zmogljivosti pa znašajo 54 milijonov ton nafte. Drugo, t. i. srednjeevropsko omrežje pa vodi od Genova čez Švico in prav tako do Ingolstadtškega območja; zgradili so ga v letih 1965—1966. Od omrežja Transalpine pa se v Avstriji odcepi krak, dolg 415 kilometrov. Ta krak, imenovane Adria—Wien (AWP), so zgradili leta 1970 in po njem lahko prihaja do Dunaja po 10 milijonov ton nafte na leto.

Zakaj po ceveh

Prednost transporta nafte po cevovodih je pri večjih količinah v večji rentabilnosti. Izkušnje kažejo, da je

transport nafte po ceveh že pri količinah, večjih od 500 tisoč ton na leto, cenejši od transporta po železnici. Pri milijonu ton na leto je naftovod cenejši tudi od rečnega prevoza. Edino pomorski prevoz s tankerji, katerih prostornina presega 30 tisoč ton, je cenejši kot transport po ceveh.

Primerjava med transportnimi stroški bi bila lahko tudi takšna: pri naftovodu z manjšo zmogljivostjo (med deset in petindvajset milijonov ton na leto) bi transport ene tone nafte, na primer, stal 100 denarnih enot. Prevoz iste količine nafte na isti razdalji po reki (ali jezeru) bi stal nekako od 150 do 200 denarnih enot, prevoz s t. i. maršrutnim vlakom približno 300 do 500 denarnih enot, s velikim tovornjakom — cisterno pa kar 2.000 do 2.500 denarnih enot.

Seveda pa je takšna primerjava transportnih stroškov le orientacijska in potemtakem tudi močno posplošena. V veliki meri je namreč pri transportu nafte po cevovodih treba upoštevati tako premer cevi kot število vmesnih črpalk. Stroški gradnje naftovoda pa so odvisni še od marsičesa: od konfiguracije tal, od tega, čez kakšno ozemlje vodijo cevovodi (naseljenost ipd.), kakšna je prometna dosegljivost trase gradbišča (dovoz materiala ipd.) in še drugega.

Cevovodi za naftne derivate

Evropa pa danes ni prepletena le z naftovodi, marveč tudi s cevovodi za derivate, za naftne derivate. V zahodni Evropi, na primer, obratuje okrog 6.000 kilometrov takšnih cevovodov, ne upoštevaje produktne cevovode, ki jih je zgradil NATO in ki rabijo poleg vojaških tudi za civilne potrebe transporta naftnih derivatov. Največji od takšnih cevovodov premera 60 centimetrov premera cevi in 12 milijonov ton letne zmogljivosti.

Prednosti transporta derivatov po cevi pred drugimi, »klasičnimi« vrstami prevoza je več. Predvsem gre za večjo gospodarnost, poleg tega pa govori takšnim cevovodom v prid tudi varstvo okolja. V državah — porabnicah nafte in njenih derivatov se namreč čedalje bolj zavzemajo, da bi rafinerije čim bolj oddaljili od goste naseljenosti porabniških središč in jih namestili zlasti ob pristaniščih.

Vendar transport derivatov po cevovodih za zdaj tehnično in tehnološko še ni povsem dognan. Tako je po eni strani mogoče brez težav »pretakati« po cevi tako imenovane lažje derivate, medtem ko je za pretakanje težjih potrebno rešiti še vrsto vprašanj. V tako rekoč bližnji prihodnosti se bo poleg nafte tudi vrsta njenih derivatov zvečinoma poslovala od cest in železnic ter se bo pretakala pod zemljo. Ceneje, hitreje, varneje.

Jože Olaj

Iz zagrebskega gledališča

Zakaj Georgij Paro kljubuje in izziva?

Njegova načela so trdna in neomajna

Georgij Paro je režiser številka 1a dubrovniških poletnih iger, direktor drame hrvaškega narodnega gledališča, ki je moral odstopiti, umetniški direktor Sterijinega pozorja, ki je po triletnem mandatu obljubil, da bo odstopil, vendar je nato podaljšal mandat še za tri leta in ga morala ne bo izpuštil iz rok, ker je v Novem Sadu dobil celo stanovanje, predavatelj na zagrebski akademiji za gledališko umetnost, ki je svoje učence zapustil, ker ga je rektor taiste akademije pred časom javno obtožil, da kuari mlade igralce s slabimi pedagoškimi metodami.

Georgij Paro je najboljši protislovna osebnost zagrebskega gledališkega življenja v tem trenutku in niti najmanj ne skriva svojega zadovoljstva, da je tako.

V Zagrebu je postavil na oder Grumovo Gogo in s predstavo propadel. Propadel je tudi z nekaterimi drugimi predstavami, vendar trdovratno nadaljuje.

Pozorno spremljam nemirno, razgibano črto njegovih režiserskih eksperimentov in ekshibicij. Intimno občutim odpor zoper njegovo Gogo, določena vsota estetskih izkušenj me odvrča od tega, da bi občudoval njegovo ekscentrično predstavo Mihaličeve Grubave, odsotnost navišnosti mi pomaga, da v njegovi uprizoritvi Križevkega Kristofa Kolumba vidim več parade kot zrelosti — in s to licitacijo negativnih predznakov za posamezne njegove predstave bi lahko nadaljeval, vendar mi tukaj ne gre za opredeljevanje v korist Parovih predstav ne za opredeljevanje proti njim. To je samo zapisek o najbolj puntskem in, kot sem rekel, najbolj protislovnem in drzno izzivalnem režiserju hrvaškega gledališča.

Gledališče in LSD

Kaj je zlati rudnik gledališke pameti Georgija Paro?

To ni ne destrukтивizem ne absolutizacija antiteatra, ne filozofija in teorem ameriškega režiserja, teoretika modernega gledališča in šefa Performance Groupe Richarda Schechnerja, kljub temu, da se čedalje pogosteje sliši mnenje, da Paro uvaža v hrvaško gledališče nedostojne tujke ideje iz shrambe modernih znanstvenih teoretičkov, ki želijo z destrukcijo gledališča izraziti svojo moč in neodvisnost.

Toda enkrat za vselej je ostalo nesporno dragoceno dejstvo, da je bil Parov učitelj Gavello, in Paro, kakor smo videli, more in zna v gledališču misliti osupljivo različno in individualno, kljubovalno izzivati tradicijo, onemogočiti igralcu, da bi bil osebnost na oderu, in ga spreminiti v »posameznec«, ki je sloboda v posameznem navoče celotce, toda ta avanturisti, kljubovalni provokator, križar proti nekonsistentni gledališki pri nas ne bo nikoli izdal temeljnih vrednostnih načel, s katerimi je prišel v gledališče. Zanj literarno delo ne bo postalo — kajtrdo vrtenje gledališke kile — kajtrdo ravnanje s svojimi privrženci poučil v resnici, ki ne bo pustila pred nemirnostjo in slavohelepnostjo cele vrste današnjih v teoriji izgubljenih režiserjev modernega gledališča. Ta resnica pa je, da gledališče ni surogat za LSD in mamila ter da je osnovna krava barva gledališča človek, čigar emancipacija v literaturi je in ostaja neodtujljiva obveznost gledališke umetnosti.

Ko Gloster ščiplje Antigono

Georgija Paro je treba spremljati potrpečljivo, velikokrat je treba obvladati živce, toda trud bo poplačan: načela njegovih spoznanj o gledališču so trdna in neomajna — vse, kar dela, dela samo v prizadevanju, da bi razširil prostor med tlemi in stropom, vendar zmeraj v stavi, kjer ima gledališče svojo zgodovinsko preverjeno in za prihodnost prognozirano usodo. In usoda se ne opira na aksiome, ki sprejemajo dramsko literaturo samo kot zidake — gradivo, s katerim bi lahko cageovsko delali, karkoli nam pride na misel, in po tej logiki zrežirali tudi Hamleta, kako v renesančni krčmi popiva s slehim Ojdiplom, medtem ko razbrzdani Gloster ščiplje v ritko Antigono, ki jima streže.

Paro je danes že daleč od Gavellovega reda stvari, od pobožnega klekaja pred maliki, toda kljub temu je

to upornik pod gavellovskim simbolom. In to je več kot spodbudno, to je, dokler je, kot je, trajno vznemirljiva priložnost našega gledališča. Če moramo z negacijo nasprotnih mnenj o Paru priti do afirmativnega sklepa o njegovem režiserskem delovanju, kar kot metoda za razpravo in logično načelo ni priporočljivo, pa je to celo boljše, kot da bi slepo anemizirali izvirni nemir njegove režiserske avanture.

In zmeraj gre naprej

Parova gledališka misel je misel raziskovalca. Ta režiser nepretrgoma preverja amalgame svojih poskusov, in ti nikakor niso na obrobju njegovih interesov v gledališču. Nasprotno, poglavita naloga, ki si jo zastavlja v gledališču, je razširiti moč artikulacije odra, spreminiti dobro vpeljan zbor gledališča v nove soliste, iz večerajšnjih malikov pa napraviti zabavišne. Paro spreminja razpored stvari, vendar stvari ne uničuje. Marsikdaj se zgodi, da čez ramo pljune na svetnike, vendar ni nihilist, ki bi se igral z razstrelivom in nato s satanskim smehom užival na razvalinah.

Paro je danes najbolj samosvoja, najbolj neobrzdana osebnost hrvaškega gledališča, nemalokrat v svojem ravnanju tudi neodgovorna, toda to je danes tudi največja šansa zagrebskega in hrvaškega gledališča. Bolj je sposoben ustvarjati gibanje v gledališču kakor s samodisciplino pojasniti sistem s svojimi predstavami.

Zame je nevzdržno, da je Paro tako ponižal svetli in temeljni Gavellov nauk o nujnosti sposobne, človeške relevantne igralčeve artikulacije. V Parovih predstavah so zastopane vse vrste govora: inkantacija, jecljanje, kriki, nevzdržni eksperimenti z glasovno lestvico, toda to je pač obol, ki ga plačuje svojemu raziskovanju. Važno je samo spoznati, da je Paro zmeraj z vso zavestjo navože v dejanju teh deviacij, ni mu pa treba veliko, da bi se kritično postavil nasproti svojemu lastnemu eksperimentu. Tako kot ne mara malikov, ki se dedujejo iz roda v rod, hitro obrača hrbet tudi malikom, ki si jih je sam izmislil in ustvaril. In zmeraj gre naprej in zmeraj gre naprej. Zapomnite si to — Paro gre zmeraj naprej!

Njegova kuhinja

V času, ko še nismo odložili žalnih trakov za Gavellov, v času, ki je bil poln iskrene žalosti in krogodolnih solz, je prav Paro prvi priznal, da je neki ideal padel in da svet ostaja tistem, ki bodo poskušali poiskati nov ideal. Rotitve na grobu velikega režiserja ne bodo nobenega mladega režiserja naredile za enako velikega:

»Z Gavellovo smrtjo se je izgubil edini dotedanji pravi kriterij v zagrebskem gledališkem življenju. Začeli smo se pogovarjati o tem, kaj storiti, da bi ta Gavellov kriterij, ki ga so ga nove sile v šoli unesničevale in potrjevale, ohranili. To je bilo kapdada nemogoče. Temu bi se reklo ustavljanje kolo časa, vendar se takrat tega nismo zavedali. To je naš greh... Po Gavellovi smrti se je njegova stavba gledališča, ne v smislu institucije (ker je Gavello ni nikoli imel), temveč v smislu ideje, ki je določala strukturo celotnega zagrebskega gledališkega življenja v njegovem času, začela naglo podirati. V tem razslu, ki ga gledamo še danes, ker se zmeraj nismo na svojih idejah zgradili nove stavbe, ne dobesedno ne v prenesenem pomenu, je bilo treba poiskati krivca...«

V Parovem kotlu vre in zgoreva čuden zvarek, izparevajo čudežne vrele emulzije, Paro se je od lastne kuhinje gotovo moral kdaj obračati želodec, toda poglavito je, da njegov kotli ni mrzel, dekorativni element na našem oderu. Zračni tlak njegovih izzivalnih predstav kar naprej grozi, da bo povzročil eksplozijo v tem našem še zmeraj gogovskem miru in polnu.

Prostor Parovega dobrodošlega nemira v našem gledališču — od njegove predstave Heretika Ivana Supka in njegovega uspešnega triptiha do nepričakovane, na novo spoznane Križevke drame V agoniji kot ljubzenske drame, polne negotovosti, do norega vrtolaka v Diogenesa Avgusta Seona do funkcionalne čistosti v Hrističevi Sedmerici, od Macbetha kot sinonima poklicnega ukvarjanja s smrtjo do boksarskega Areteja kot sublimacije gledališča v prostoru — je brezmejen.

Jozo Puljizevič

Pridobite novega naročnika na DELO da si zagotovite lepo darilo!

Delo ima 72.000 naročnikov. Vsak dan pa ga v kioskih prodamo še 21.000 izvodov. To je objavljeno 100.000 rednih kupcev Dela. Naših bralcev je seveda trikrat toliko. Vsi vi nas torej poznate! Zato nas boste tem laže priporočili svojim prijateljem. Povabite jih, naj postanejo naročniki Dela! Za vaš trud vas čaka lepa nagrada. Izberite si jo iz naslednjega seznama:

GORDON BROOK SHEPHERD
POSLEDNJI HABSBURŽAN*
238 strani, platno

Knjiga o Karlu I. je v zelo zanimivo in prijetno pripovedovanje prelita zgodovina o poslednjem Habsburžanu.

DUSAN DOLINAR
DOLGE NOCI PUTOVANJE V DAN*
316 strani, platno

V knjigi je slovenski publicist in novinar z vso zavzetostjo in velikim znanjem skušal prodreti pod površje običajnih predstav o življenju v ZDA.

OLIMPIJSKE IGRE 72
400 strani, platno

To je reprezentativno opremljeno dokumentarno delo o XI zimskih olimpijskih igrah v Sapporu in XX olimpijskih igrah v Münchnu, ki bo vsakemu prijatelju športa in knjig ohranilo olimpijske igre 1972 v trajnem in prijetnem spominu.

DR FRIEDRICH BURKHARDT
ZDRAVA SPOLNOST, ZDRAV ZAKON*
300 strani, platno

Knjiga nemškega zdravnika Burkhardta je pod številnih izkušenj, ki na konkretnih primerih preprosto dokazuje, da je zdravo spolno življenje pogoj za srečen zakon. To je poučno in obvezno branje za slehernega možkega in žensko.

ANTON INGOLIC
ONDUO MOJ CRNI FANT*
270 strani, platno

Ta Ingolicev roman je pretresljiva ljubezenska in človeška tragedija iz današnjih dni, ko naša napredna še vedno ovirajo in celo onemogočajo skladno sožitje med ljudmi različnih barv.

STEFAN HEYM
ZADENKA GLASENAPF*
272 strani, pol platno

Roman o samomoru nemškega poročnika v Pragi in o represalijah, ki sledijo tej smrti.

DANTE ALIGHIERI
VICE
309 strani, platno

Del Božanske komedije, ene največjih umetnin svetovnega slovstva, s katero šeli pesnik sprijeli svet prilepiti spet na pot dobroče in resnice.

MIRA MIHELIC
MAVRICA NAD MESTOM
264 strani, pol usnje

Samostojna zgodba iz kronike slovenske meščanske družine o mlademu fantu, ki pride v konflikt z družino in družbo.

GUY DE MAUPASSANT
LE STRICKER
260 strani, pol usnje

Zabavno, a satirno zvokom obarvano delo razkriva zakulisje bleščastih pariških salonov.

LIAM O'FLAHERTY
LAKOTA
408 strani, platno

Umetniška stvaritev, v kateri irski avtor pretresljivo opisuje pot človeških množic za kruh, svobodo in civilizacijo.

KONSTANTIN PAUSTOVSKI
GOSTBINA ŽIVLJENJA
300 strani, platno

Kronika časa in obnem diskretna avtobiografija ruskega pisatelja Paustovskega.

JOSEF TOMAN
SONCE JE ZASLO NAD RIMOM
580 strani, pol platno

Roman iz rimske zgodovine (prvo stoletje našega štetja).

VICKI BAUM
SREČANJE V PARIZU
212 strani, platno

Razgiban roman o ženi, ki skuša sbežati iz sučaranege zakonskega kroga.

UWE JOHNSON
TRETJA KNJIGA O ACHIMU
272 strani, platno

V knjigi oza avtor dogodke, ki se odigrajuje v povojni Nemčiji, razdeljeni na dve s delavno mejo.

JENS PETER JACOBSEN
GOSPA MARIA GRUBEJEVA
288 strani, platno

Roman dankevega pisatelja o družbenem vzponu in pretresljivi padcu ženske, ki s svojo duhovno fiziognomijo sicer daleč prekaša svoj čas in okolje.

ALCIDES ARQUEDAS
BRONASTA RASA
388 strani, platno

Najboljše delo bolivijskega pisatelja, ki v močvirskem poreotom sveta ekonomske, agrarne in socialne probleme južnoameriških Indijancev.

DUFF COOPER
KNEZ TALLEVRAND
280 strani, platno

Življenje dravnika, ki je srečno preživel francosko revolucijo in vse rešine svojega časa.

PAGE - LEITCH - KNIGHTLEY
DVOJNI AGENT PHILBY
288 strani, platno

Knjiga o življenju agenta Philbyja, najuspešnejšega vohuna v novejši zgodovini.

ALVIN MOSCOW
TRGOVCI S HERKINOM
238 strani, platno

Knjiga o tihotapski tolpi in njenem boju s polnjo.

GEORGE R. SCOTT
NASTAREJŠA OBRT
208 strani, platno

Zgodovina prostorišče od antike do današnjih dni.

ASHLEY MONTAGU
MOČNEJŠE OD MOSKIH
184 strani, platno

Z navajanjem stvarnih dokazov razbija avtor stoletni mit o manjvrednosti žensk.

ZIVOJIN PAVLOVIC
KAJIN IN ABEL
22 strani, platno

Knjiga iz Adia, obični osebi je Zivojin Pavlovic, znan se zlasti kot režiser, uporablja da je s njima omislil razsvetlovanje glavnega junaka svojega romana, tiskarskega stavca Slobodna Antica. Njegova bolezen v dobesednem in prenesenem pomenu se razraščajoče razvija, dvojni, prav tako Slobodna Antica, se ukosa in savi svoje življenje, k se pravemu Anticu studi, a nanj ne more več pripivati.

JANKO MLAKAR
IZ MUJEGA NAHRBTNIKA
278 strani, platno (števline fotografije)

Janko Mlakar je vsakom eden najbolj priljubljenih slovenskih pisancev. Še posebej pa je znan kot planski potopiselec, še tako dolgega potovanja, od planin, jureb in običajih — kakor od lahko bile da mnoge bralce — je znal sabetiti s duhovito šalo, vse skupaj pa s dobrodušnim humorjem. S takimi izjavami Babji tar postaviti pravo tovarno smrti v tem uničevalnem taborišču je umrla več kot 100.000 ljudi, največ ukrajinskih Židov.

ANATOLI KUZNECOV
TARJI JAR
450 strani, platno (slovenski v slovenski)

Dogodki v tem pretresljivem in takrenem romanu se odvijajo v obdobju dobrih dveh let od jeseni 1941 do jeseni 1943, ko izkor — razlaga okupacije pisateljevega kraja Kijeva, blizu katerega so Nemci v globeli, ozemljani Babji tar postaviti pravo tovarno smrti v tem uničevalnem taborišču je umrla več kot 100.000 ljudi, največ ukrajinskih Židov.

GORDON RATTIRAY TAYLOR
BIOLJSKA BOMBA
302 strani, platno

V knjigi se srečamo z vrsto aktualnih bioloških osrta eko-kih problemov in s njihovimi posledicami. Avtor, eden največjih popularizatorjev znanosti našega časa nam skuša povedati kaj vse nas v naslednjih stoletjih lahko doleti, če ne bomo pravo časa ukrepali. Današnja biologija je na meji možnosti, da se bo otrok lahko rodil sto let za svojim očetom da se bo na naspel na čim rodilo 100 do 200 dolet anah ljudi. Kaj se pa to pomeni, si je težko predstavljamo.

GORDON RATTIRAY TAYLOR
SODNI DAN
280 strani, platno

Ta knjiga dokumentira in poučno pripoveduje o današnjem stanju na Zemlji in o dozajnih v obdobjih črstenih letih. Obvečuje predvsem probleme uničevanja in varstva okolja, prav prapranih, ki je od njih, ozemlja od razvoja človeka odvrsna prihodnost naš smrti in še bolj naših potomcev. Opovrta v tem zanimivem poljudno-znanstvenem delu so, tako resna, da jim velja vridniti.

ROBERT BRENNER
TAKO RIMO ŽIVELI JUTRI
326 strani, platno

Na zanimiv in prikupen način, v obliki vredne biografije prikazuje zgodovinsko osebnost imperatorja Cezarja v obdobju njegovega vzpona skozi prizmo dnevnika — opisovanja poslov, dogodkov in ljudi, kakor jih je videl in opisal vestni Cezarjev tajnik Rar v tem svedokomčanem romanu pa lahko vidimo tudi temeljito kritično razsuro dobošnih zgodovinskih političnih in družbenoekonomskih gibanj, odnoma kritika neke ali katerekoli družbe, ki se je spredila.

DRAGOSLAV MIHALOVIC
KO SO CVELJE SUCE
132 strani, platno

To delo sodobnega srbskega pisatelja je predvsem izredno prefinjeno in psihološko zanimivo branje. Avtor se s tankim postobom dotika vrste zgodnjih sodobnih problemov med njimi povojne ulici prepričane mladine, krvne osvete in naših teženjev. Delo je napisano v prvi osebi in v žargonu begalskih političnih pobolnikov.

BERTOLT BRECHT
POSLEI GOSPODA JULIJA CEZARJA
212 strani, platno

Znameniti dramatik Brecht je v tej imaginarni biografiji prikazal mlado zgodovinsko osebnost imperatorja Cezarja v obdobju njegovega vzpona skozi prizmo dnevnika — opisovanja poslov, dogodkov in ljudi, kakor jih je videl in opisal vestni Cezarjev tajnik Rar v tem svedokomčanem romanu pa lahko vidimo tudi temeljito kritično razsuro dobošnih zgodovinskih političnih in družbenoekonomskih gibanj, odnoma kritika neke ali katerekoli družbe, ki se je spredila.

C. NORTHCOOTE PARKINSON
PARKINSONOV ZAKON
128 strani, platno

Ta nenavadno humoristično resna študija o upravljanju je kalpak več kot zgolj priročnik za pot do lahkega uspeha. Tustin, ki so na pragu niskeke poslovne ali birokratske kariere (priporočila avtor), se bo knjiga zdelo nadse koristna, tudi utirni administratorji in otrokati pa jo bodo morali prebrati, če niso da se zavarujejo ter si še bolj utrdijo svoje stališče.

BEVKOVA KNJIGA
215 strani, platno

To je izbor iz obsežnega dela enega naših najbolj priljubljenih pisateljev. Zato je v knjigi prisrčan pogost ustvarjalni tok, v katerem so sadilav. Brevkova pokravlja v katero e bil nenehno notranje povsem, in premnoga dožvetja, ki so mu dala tudi prve vzgibe, da se je posvetil besedni umetnosti. Zgodbam njegovih zatokah let so nazne dodane še številne druge podobe, prav tako značilne za Brevkovo razgrinjanje neponarejene resnice, umetnikove resnice.

C. BOWRA
KLASICNA GRČIJA
177 strani, karton

To je ena doslej najbolj uspešnih knjig o neizčrpnem bogstvu grške antične civilizacije v jasnem sroččenem in lahko razumljivem besedilu ter s številnimi v zasnovani barvnimi in črno belimi ilustracijami. Sivo sprogovor, bralcu o izjemnih kulturnih dosegih starih Grkov.

BESEDA IVANA CANKARJA
240 strani, platno

Ta s ilustracijami obogatena knjiga velikega formata, prinaša edinstven izbor 240 odlomkov iz 112 leposlovnih in drugih spisov Ivana Cankarja. Na ta način si bralcu ni težko ustvariti podobe o najznamenitjših poslabstvih pisatelja, svetlosti tega našega velikega mojstra besedne umetnosti.

C. O. MUELLER — M. RUDOLPH
SVETLOTA IN VID
200 strani, platno

Ta bogato ilustrirana knjiga nasorno in živo pripoveduje o dojemanju svetlobe, svetlobnem spektru, anatomiji očesa zgodovini rastiokvije in še o maricem, pri čemer sta svetloba in vid prikazana v njeni logični povezavi in odvisnosti. Zato je ta poljudnoznanstvena knjiga lahko tudi zelo poučna.

PHILIP SHERARD
BIZANC
194 strani, platno

Knjiga s živo osedo in številnimi slikami pripoveduje o zgodovinskem razvoju svojega mnogovečnega rimskega imperija, o izgibanju življenja v njem, o amagoslovnih osvabljenih vojnah in o bleščavi kulturi, ki se je senu mestu ob Bosphorju razvila v zgodnjem evropskem veku. Bralca bodo vsakom prijetno zlasti poglavja o prodoru krščanstva, Konstantinu Velikem in o propadu imperija.

J. NORTON LEONARD
AMERIKA
192 strani, platno

V tej knjigi se bralec sreča s podobo visokog avstrijanskega civilizacij — Aztekov, Inkov in Inkov — iz obdobja še preden je bilo ameriško tlo prvič odkrito. O Ameriki Kolumb v nadaljevanju pa pisec s pomočjo številnih ilustracij spregovori se o Ameriki, kakor so jo videli španci ter nato obe podobi znatno v kroničnično potopisno, združiti v zaokroženo celoto.

L. RUSSEL — E. SARREL
ZDRAVNIK
198 strani, platno

Vednina kot znanost in stroka je zato, ker so znanje posredovali le maloštevilni, na vse druge se toliko zaupovali. Ta knjiga na zanimiv način govori prav o tem področju, o razvoju medicine, zdravniškem poklicu, zdravniški etiki, o organizaciji zdravniške službe in o poteh moderne medicine, ki velja za področje s razmeroma najštevnejšimi novimi odkritji.

BOJDE RADENKOVIĆ
DRZAVNI NAŠIH DNI
308 strani, platno

Od uspele knjige istega avtorja, ki je izšla še pred leti, je to pot ostal le še naslov. Vednina je posodobljena, se pravi, da se srečujemo s vodilnimi in najplimnejšimi ali sicer zanimivimi osebnostmi iz političnega življenja odnoma kratkimi portreti predvsem tistih ljudi, ki so na oblasti danes, odnoma so prav pred nedavnim še bili, kot na primer Ho Ši Minh.

»DELO«
Narodniški oddelek
Tomaševa 1
61000 Ljubljana

PRIDOBIL SEM NOVEGA NAROČNIKA NA DNEVNIK DELO

Novi naročnik se strinja, da mu pošiljate dnevnik Delo najmanj 6 mesecev za običajno mesečno naročnino (36 din). Zadržite tri mesece ali bli naročnik Dela. Delo mu pošiljate na naslov:

Ime in priimek

Poklic

Ulica

Postna št. in kraj

ELA PEROCI
ZA LAHKO NO
208 strani, karton

V tej knjigi, ki jo je opremila in ilustrirala slikarka Anika Godek-Godec, so zbrani najbolj znani mladinski zgodbi Ele Peroci. Stara hla št. 3, Hlaša in kock, Mica Copartaria, Moj dežnik je lahko balon in še 38 drugih.

PRIMOZ TRUBAR
CATECHISMUS
296 strani, usnje

Trubarjev Katekizem, prva slovenska tiskana knjiga, ponosi enega najpomembnejših spomenikov naše preteklosti. Z njo se je pravzaprav šele pričela oblikovati naša narodnostna zavest in se porajati naša knjižniška kultura. Gre za faksimilno nastančo pomotok edinega ohranjenega tiskov, ki je spavljen na Dunaju. Knjiga je obogatena s številno spremeno osedo.

KRANJSKA OBELICA
5 knjižic, 528 strani, v kartonskem ovoju

Krankska obelica je v zgodovini slovenskega slovstva po Vodnikovih spisanostih drugi amsalni ali sbornik. Zaradi prispevkov Fraternia, Copra in drugih pa še toliko pomembnejši. Tukaj se srečujemo s faksimilirano izdajo vseh petih zbukv, ki so izšle v letih od 1850 do 1884; spremlja jih skrovača nalaga.

SIMON GREGORČIČ
POEZIJE 1888
faksimilne rokopisi, v kartonskem ovoju

Pesmi Simona Gregorčiča, znanega tudi kot sporiškega slavistke, so še danes zelo priljubljene. Ko jih beremo, pa vemo le malo o tem, kakšne težave so pesnika spremljale pri pisanju in objavljanju. Marsikaj o tem nam lahko pove faksimilirana in komentirana izdaja Gregorčičevih rokopisov, ki so oili osnove za leta 1882 izdane Poezije.

ARTHUR BEISER
ZEMELJA
192 strani, platno

V tej bogato ilustrirani knjigi o našem planetu Zemlji si podajajo roke astronomija, geodetika, klimatologija, geologija s mineralogijo, oceanografijo in naposled celo s smasovno fantastiko. Kajti nakazovanje razvojnih pot Zemlje s človeštva v prihodnjih milijon letih je pravzaprav še fantastika, pa čeprav izhaja iz temeljitga poznavanja sedanjih dogajanj.

LORUS J. in MARGERY MILNE
GORE
192 strani, platno

»Namestita avtorja, zakonca Milne, sta si to svojo knjigo zamislila kot nekakšen praktičen vodnik vsem tistim, ki gore še ne poznajo dovolj, kakor tudi vsem, ki se vstopo v planinarstvo. Kakor doma, tudi njim ne lahko vrj novih spoznanj in novih radosti. V veliko pomoč pri branju in razumevanju razmeroma poljudnega besedila bodo zato bralcem tudi številne kvalitete barvne in črno bele fotografije ter risbe in skice. Zbirka šestdesetih ljudskih pravljic, nastajanje izbora ljudskih pesni (Razlike in Rešaje, ki ga je prav tako pripravil Matičev) je največje prespevala, da nam je postala bližja. Razlaga s svojo nenavadno bogato in edino brez besedno tvornostjo med vsemi naravoslovnimi in ohranjenimi slovanskimi skupnostmi v Italiji najbližja. Opremo in podobe je prispevala Anika Godek-Godec.

ISIDORA SEKULIĆ
KRONIKA TRSKEGA POKOPALISCA
346 strani, platno

Pogovor z dramatikom

Vsi potrebujemo nekaj lepega

Govori Eugene Ionesco

»Kaj boste pili?« — Tonic — »No potem gin s tonicom, a gin zrniva kar tukaj pri pultu, še preden pride žena.« mi je za uvođ pomenka pomešnil Eugene Ionesco, nakar sva s tonicom v roki sedla k pogovoru za mizo.

Ionesco, velikega francoskega dramatika romunskega rodu, avantgardista in člana francoske akademije, dragocenega znanca še iz Pariza, sem poiskal takoj, ko sem oni dan prišel v Dubrovnik in izvedel, da se je z ženo in hčerko kot gost dubrovniškega festivala nastanil v hotelu Ekscelsior.

V temno modrem pulju s temno modro kapitansko čepico sem ga našel takoj pri vходу na hotelsko betonsko plažo ob morju, toda neustajljivega, nekam begajočega. »Da, sonce imam nad vse rad, obenem pa pred soncem bežim,« mi je mimogrede povedal eno izmed človeških protislovij pisatelja, ki so ga kritiki po svoje označili za avtorja gledališča absurda.

»Absurda? Kje pa? To imé so si izmislili le kritiki. Če je absurd, je samo v življenju,« se je takoj popravi Ionesco. »Vse, kar sem doslej poskušal ustvariti, ni bilo gledališče absurda, vselej sem hotel ustvariti zavestno gledališče; vselej sem iskal osnovne vires teatralnosti in jih povezoval s tradicijo. Ni krize gledališča. Če že govorim o krizi, potem lahko kvečjemu govorimo o krizi človeštva. Je pa tudi res, da je človeštvo ne-nehno v krizi, kajti če ne bi bilo v krizi, se tudi ne bi razvijalo. Sicer pa: če bi se govorilo o teatru absurda, potem bi lahko rekli, da je bil predstavnik tega gledališča tudi že Shakespeare, ki je v Macbethu postavil spoznanje: Svet je zgodovina, ki jo pripoveduje bedak brez vsakega pomena.«

Potemtakem za vas tudi Beckett ni avantgardist?

»Ne, tudi Beckettovo gledališče je tradicionalno gledališče. To kar je podal Beckett, to je bilo podano že tisočkrat. Vselej je načeljal le osnovne probleme, ki se nanašajo na človekovo usodo. Zato pa tudi Beckett ni samo avtor našega časa, ampak avtor vseh časov. Pri njem je nov samo jezik. V gledališču se nič, kar je bilo, ne uničuje; književnost je sled, ne pa pot, pri kateri moramo zmerom odkriti nekaj novega.« je razmišljal Ionesco ne samo v zvezi z Beckettom, ampak tudi s samim seboj.

»Mlade imam rad«

Ionesco, ki je bil v Dubrovniku zdaj že drugič, je prišel na festival predvsem z namenom, da si ogleda nekaj predstav in da se ponovno zživi v okolje, ki mu je tudi za delo postalo pomembno, hkrati pa tudi, da prisostuje premieri improvizacije na temo njegovih pred leti napisanih Pozdravov, ki so jo pripravili študentje zagrebske akademije za igralško umetnost. »Gre v bistvu za besedilo, ki sem ga nekoč napisal zgolj kot dopolnilo k nekemu programu v Švici, saj je besedila komaj za tri ali štiri minute. Toda mladi zagrebski igralci so te tri strani besedila vzeli kot nekakšno glasbeno partituro in ta tekst v raznih variacijah razvil v celovitem programu. Mlade imam rad in jim zaupam, naj naredijo karkoli se jim zljubi iz besedila, ki ga 'majno v rokah,« je dobrodušno zatrdil Ionesco, še posebej, ker se je malo prej pogovarjal z mlado režiserko te študentske skupine v oprijeti majici in sinjih hlačah.

Toda če je mladim dajal povsem proste roke pri eksperimentiranju, je govoril o Vojnovičevih »Dubrovniški trilogiji«, konkretno o predstavi drame »Allons enfants«, ki jo je pred leti videl v Dubrovniku, stvari analizi zelo ostro in stvarno: »V tem Vojnovičevem delu vidim grozno dramo družbe in dramo svobode. Zanimivo je že absurden dejstvo, da so privrženci Napoleona, ki je nekje formalno zastopal svobodo, v resnici prinašali suženjstvo. Glejte, to je primer zgodovinske stvarnosti, ki pa je omejena s časom. Hkrati pa je to problem, ki se lahko ponavlja ciklično, se pravi, da ima neko določeno večnost in trajnost.«

Ionesco se je pohvalil, da so gledališča v Jugoslaviji doslej večino njegovih novih del uprizorjela zelo hitro po pariških premierah, čisto pred gledališči v Nemčiji, Angliji, na Poljskem ali v ZDA. Obratno se je zavezal za to — čeprav je bilo v tem predvsem veliko vplivnosti — da bi več del sodobnih jugoslovanskih avtorjev uveljavil tudi v svetu, predvsem v Parizu. »Seveda gre lahko tudi za klasično delo, ki pa bi ga v Parizu režijsko postavili na moderen način.«

Eugène Ionesco (foto: Ines Midžić)

Dubrovnik je najlepši

V Dubrovniku ste tokrat že drugič. Kaj menite o mestu in festivalu?

»Dubrovnik je najlepše mesto na svetu. Vprašujem se le, zakaj kljub številnim gostom, tu ni še več ljudi.« se je skoraj nekam zadahano zalezel Ionesco. »Je veliko lepše mesto, kot recimo, Benetke. Če po svoji naravi in čistosti staja se nam samo po sebi vsiljuje kot umetniško mesto, kot mesto nečesa lepega. To pa je veliko. V slehernem med nami tli namreč nezadržna potreba po lepoti.«

Kar raznežil se je in mi izluščil zgodbo iz svojih mladih let, ko je kot romunski priseljencec v Franciji še iskal delo.

»Pred tridesetimi leti sem bil tako prisiljen fizično delati nekaj mesecev v neki francoski tovarni barv. Toda najhujše, zaradi česar sem trpel, ni bilo to, da sem moral skladati in nekladati težke zaboje s tovarnjakov in na tovarnjake. Tega seveda danes ne bi zmogel več, a takrat sem bil še dovolj pri močeh. Najbolj sem trpel zaradi tega, ker je bila tovarna grda, ker je bilo v tovarni vse nekam grdo. Takrat sem se šele prav zavedel, da je potreba po lepem za človeka ena bistvenih zahtev in da ljudi lepega ni mogoče oropati. Celotno tedaj ne, če včasih sami zase kljubovalno mislimo, da hočemo nekaj nasprotnega. Tu v Dubrovniku pa že pogled na arhitekturo in na morje vpliva na človekovo bivanje pomirjevalno in s tem pritr-dilno.«

Torej tudi v umetnosti odklanjate težnje po zavestnem ujanjanju grdega in vulgarnega, kar naj bi bilo upor zoper konvencionalnost?

»Da, sem proti grdemu povsod, tudi v sodobni umetnosti.« je kratko pritrdil Ionesco, ki pa se je očitno

zasidral v svoji tovarniški zgodbi. Se enkrat se je namreč k njej povrnil, ker je hotel povedati tudi to, da lepote ni mogoče administrativno diktirati.

»Nekoga dne nas je sklical predelavec v tovarni in rekel: Jutri bodo prišli na ogled tovarne člani upravnega odbora podjetja. Zato morate vse prostore lepo počistiti in pomesti! Razdelili so nam celo liste, sive predpisnike. Člani upravnega odbora, ki so prišli v tovarno, so bili še zadovoljno rožnati v obraz, ker so pravkar dobro kosili, vendar se za pometo čistočo v naših prostorih niso prav nič zmenili. Povprašali so le, koliko zabojev naložimo. Mi jim torej nismo pomenili nič. Takrat sem začel tili, kaj se pravi odnos vzajemnega zaničevanja med ljudmi. Bili smo si povsem odtujeni. Zato bi ono tezo o lepoti dopolnil še s tem, da je doživetje lepote možno samo, kadar ni vzajemnega zaničevanja med ljudmi in kadar ljudje stvarjem niso odtujeni.«

Posebej za Dubrovnik

V zračku je bilo vprašanje: Ali je zdaj končno že začel pisati svoje posebno dramsko delo za dubrovniški festival? Še pred leti sem imel priložnost, da sem se skupno s takratnim jugoslovanskim veleposlanikom v Parizu Ivom Vejvodo z Ionescom nekoliko pogovarjal o tem, če bi nekajkrat vsaj svojo novo dramo Macbeth pripravil kot svetovno premiero v Dubrovniku; pa je takrat s svojim rokopolom tako zapoznil, da je bila premiera kar v Parizu. Zdaj pa se je očitno le odločil, da bo napisal nekaj za Dubrovnik, in to povsem nov, zviran tekst; beležnica, ki jo je prenašal tokrat po Dubrovniku in si v njej ne-

kaj zapisoval, mi je bila celo dokaz, da si že očrtava svoj dubrovniški dramaturški prostor.

Bo tudi to neka moderna varianta na kako zgodovinsko temo? sem ga vprašal, ko je priklimal, češ da zdaj že piše posebej za dubrovniški festival.

»Ne, gre za sodobno temo, vendar delo v svoji osnovi ne bo pripovedno. Slo bo za zaporedje podob iz sanj; za serijo prizorov, od katerih bodo nekateri kot mora v sanjah, drugi pa komični prizori, komični predvsem v svoji iracionalnosti, ker bodo pač sanje. Sem proizvajalec sanj. Torej bom iz te svoje proizvodnje vzel kakih štideset sanj, iz njih izluščil kako desetino najboljših in jih povezal v predstavo. Že v dveh svojih poprejšnjih dramah sem delno vključil onirične sanje. Zdaj pa bo vsa predstava sestavljena prav samo iz sanj. Navsezadnje začenjam vse bolj verjeti, da so sanje bistveni del našega bivanja, da se preko sanj tudi med seboj lahko veliko bolj razumemo, kot bi se sicer. Veliki psihologi so izrekli že prenekatere besede o sanjah. Vsekakor v sanjah ne moremo lagati, tudi samega sebe ne. Psihiater Jung, ki je napisal precej neresnih trditve, je kot se mi zdi, vendar zelo pravilno in nazorno približal: Sanje so spektakel, v katerem smo avtorji, gledalci in igralci hkrati. To pa je kar moderen dramaturški prijem!«

Torej vas to pisanje za Dubrovnik zdaj prav resno zaposluje? Kaj pa sicer pišete?

»Več kot doslej pišem zdaj na področju esejistike, zlasti članke v časopisih Le Monde in Figaro Littéraire. Lani sem napisal nov roman. Zdaj pa se res predvsem ukvarjam z delom za dubrovniški festival. Vzporedno iščem že tudi režiserja. Mislim zlasti na režiserja Habuneka iz Zagreba.«

Avantgardista Ionesca, čigar dela so igrali predvsem v zakotni uličici Huchette, so pred nekaj leti presenečljivo sprejeli za člana francoske akademije. Presenetljivo je bilo tudi to, da je Ionesco to čast sprejel. Ko pa sem ga vprašal, kako se zdaj pod poskrobljeno kupolo počuti, se je naradil, kot da pač nikoli ne bi imel kakršnegakoli pomisleka zoper akademijo.

»Počutim se prav dobro.« je skoraj začudeno poudaril Ionesco. »Mnogi ljudje, ki akademijo kritizirajo, sploh ne vedo, kaj je akademija. Saj so tudi akademiki čisto duhoviti, seveda vsak na svojem področju.«

Smrt je nekaj nedostojnega

Za konec sem ga še enkrat potipal glede dveh vprašanj, ki sta ga vselej najbolj mučili: vprašanje smrti in svobode.

Ali ste že preboleli strah pred smrtjo, ki vas je pred leti začel ne-nadoma preganjati? In kako danes označujete pojem svobode?

»Absolutno neumno in neopravičljivo je, da mora človek umreti.« se je skoraj kot otrok ogorčil Ionesco. »Kdo nas je postavil v čas? Zato mislim, da so družbeni problemi vendar pri vsem tem samo drugotni, pa čeprav so ti družbeni problemi še tako pereči in pomembni in čeprav jih moramo reševati. V družbenem pogledu kljub vsemu verjamem namreč v možnost nekega sporazuma med ljudmi. Toda nekaj veliko bolj grozljivega in s tem literarnega je vprašanje naše eksistence, našega obstoja sploh. Smrt je nekaj nedostojnega in nedopustnega! Ker danes gledam na to vprašanje, ki nima kraja, res z vidika neke neskončnosti, so me v Franciji nekateri obsodili, češ da sem re-akcionar, saj me zanima težnja po večnosti. Trdil so celo, da se za to zavzamam, da bi ljudi odvračal od pravih revolucij. Dejansko tudi ne verjamem, da bi katerakoli revolucija lahko rešila temno bivanje. Vprašanje našega človeškega bivanja. Zdi se mi, kot da smo v vlakci, ki gre zelo hitro, v katerem so vagoni prvega, drugega in tretjega razreda in tudi nekateri spalniki tako da vsak potuje po svojih možnostih, da pa se vsi peljemo k istemu cilju. Morda se lahko spre-menijo pogoji tega, kako to potovanje prebijemo, kako bomo živeli to življenje, toda nihče ne ve, odkod pravzaprav gremo in kam nas peljejo, kaj nas obdaja. Politike ti problemi sploh ne zanimajo. Vsa navidez ne. Toda kot je pripovedoval Malraux, je celo Stalin nekoč rekel: Končno dobi vse bitke vendarle smrt! Če je smrt potemtakem zadnji gotovi projekt, ki se mu ne bomo izognili, pa nas to seveda v ničemer ne preprečuje v prizadevanjih, da bi ljudje v tem času, ko živijo, živeli raje manj nesrečno kot bolj nesrečno, nas ne odvzame od nekega družbenega boja. Še več: vse to je zelo važno. Kljub temu pa bistveno le ni.«

In kaj je potemtakem za vas svoboda?

»Ena svoboda soloh ne obstaja. Lahko so le svobode v množini.« je postavil novo definicijo.

Bogdan Pogačnik

Nekaj značilnih vprašanj

„Žensko vprašanje“

S festivala je prišlo kot prvi domači film na redni spored „Pegasto dekle“

»Pegasto dekle« režiserja in so-scenarista Mirze Držićevića (drugi sooblikovalec scenarija je bil Duško Trifunović iz proizvodnje Bosna filma) je bilo za ljubljanske gledalce prva »pokušina« ravni, okusa, težej in dosežkov letošnjega festivala jugoslovanskega igranega filma v Pulju. V programskem pogledu je zastopalo njegovo dokaj povprečno, a vendar nepogrešljivo območje poljudnega, lahko rečemo komercialnega filma; zagovarjalo je njegovo utečeno rutinsko raven in izpričalo vsebinsko nezanimivost, tudi nelzivnost obneme.

Priznati je treba, da mu bo sledilo še nekaj del, ki niso dosegla niti tega osnovnega izhodišča in so se spuščala do diletantizma in neokusnosti, četudi so se včasih skirila za splošne okvire zelo pomembne tematike.

Posameznik ni trust

Zato »Pegastega dekleta« ne smemo zasuti z ozkosrčnimi očitki in ga meriti s kriteriji, kakršnim ni namenjen. Ugotoviti velja, da je Mirza Držićević presadil na naša tla in delno tudi v naš mentalni ambijent priljubljeno zvrst kriminalno akcijske oziroma potepuške komedije, začinjeno z nekaj absurda in z nekaj parodije na slavni »bonnie-and-lynde« stil, ki dopolnjuje z nekaj posrečenimi gagi in zaokroži s sočnim, dovolj tekočim in filmsko učinkovitim dialogom. Vprašanje o različnih med preproščino in duhovitostjo absurda je seveda ostalo ne-narečeno, čeprav je tu in tam zadisalo celo po iskrivosti absurda. Rekli bi, skratka, da se je režiser spopadel s formatom in procesom utečene, tako rekoč fabricirane proizvodnje, ki mu naše proizvodnje zapliske in finance nikakor niso prilagojene. Priznanje velja poskusu in hrabrosti.

Kajti posameznik ne zmore tega, kar zmore trust, ki pod enim zvezdnim imenom prikriva veliko anonimnih, s najbrž prav zato zelo dobro plačanih brusilcev dialoga, izmišljevalcev situacij, klesalcev značajev, načrtovalcev presenečenj, postavljavcev vejic, podpičij, dvopičij in vprašajev v filmsko razigrano tkivo, kakršnemu nazadnje pravimo tipična francoska, ameriška ali angleška komedija. Dobra volja v tem pogledu še ne zagotavlja doslednosti.

V enem pogledu pa je »Pegasto dekle« tudi v teh merilih dosledno izpeljan film. Gre za težnjo po popolnosti igralških dosežkov, ki tkejo celovit filmski živelj, razpoloženje, mu pomagajo čez jarke nalivnosti in okostnosti. Takšen rezultat zagotavlja celole »zvezdniško« načrtovanje, zanašanje na favorite. Tu ne gre le za premišljeno igralško zasedbo, temveč za vneprejšnje upoštevanje te zasedbe, za pisanje vlog in oblikovanje značajev za določene igralce. »Pegasto dekle« je vsekakor film za Mileno Dravič in za Bata Stojkovića, za dva v jugoslovanskih kinematografih zelo popularna igralca. V tem paru močno izstopa Milena Dravič. Brez nje najbrž niti nadrti niti realizacije »Pegastega dekleta« ne bi bilo. In Milena Dravič je vsekakor igralška osebnost, ki je vredna takšnega načrtovanja (celo na umetniško veliko višji in ambicioznejši ravni).

Milena je srečna izjema

Pustimo Bata Stojkovića ob strani in se zaustavimo ob »ženskem vprašanju« našega filmskega zvezdnika, če smemo tako poenostaviti kompleksno vprašanje neizkoriščenih možnosti naših velikih talentov v filmski praksi. Milena je pač (v naših merilih) srečna izjema. Zanimivo bi bilo odgovorjati na vprašanje, kam bi jo filmski svet postavil, če ne bi bila oblikovalka vlog v tako majhni, jezikovno zoženi, komercialno neveljavljeni, me-nažerski okorni kinematografiji, kakšna je — kljub vsem svetlim festivalskim uspehom — še vedno naša, jugoslovanska.

Res je, da kar obsežen del jugoslovanske kritične filmske misli prihaja izpod ženskih rok. Toda očitku, ki se iz nje že nekaj časa poraja, ne bomo pripisali feminističnih zagnanosti, saj tudi večinski, možki del te kritike kritično ugotavlja, da zadnjih nekaj let jugoslovanski film ženske tako rekoč zanemarljivo, da scenaristi oblikujejo učinkovite moške vloge in da jim je ženski delež praktičen nekoliko manjši, za sentiment, okras ali dekorativno spogledovanje. Upam si zapisati, da je to nekakšen nespora-

zum. Tudi v zadnjih letih smo imeli nekaj naravnost markantno oblikovanih ženskih vlog (spomnimo se vsaj Štefke Drolčeve kot matere v Cankarjevem »Na klancu«, imeli pa smo še nešteto dobre priložnosti, da bi naše resnično dobre igralke iz scenarijskih krogov ustvarile pozornosti vredne dosežke — če bi se naši filmski realizatorji le zavedali, da ni vse filmsko uspešništvo skrito samo v lepem profilu in očarljivem pogledu («Der- viš in smrt» bo v tem primeru zelo govoran zgled).

Zanimivo je, da se je letos k enakemu postopku kot Držićević vrnil še en režiser in da je njegov izbor ob-stal na isti igralski moči in sugestiji. Tudi Antun Vrdoljak je izbral glavna igralca prej, kot je dokončno oblikoval scenarij za »Depsa«. Ob Bekimu Fehmiu Dravič — Mileno Dravič Pa tudi ona je igralsko zrasla in zavela svoje mesto v našem filmu predvsem ob načrtovani pozornosti, ki ji jo je posvetil v svoji poetični tetralogiji na temo NOV Puriša Djordjevič, in še ob za igralca tako srečni mož-nosti, da lahko preverja svoje moči neprenehoma, iz leta v leto, v najrazličnejših, zahtevnih in bolj sproščeni-h žanrih.

Kaj povedo izkušnje

Malce nostalgije in še več radovednosti sestavlja po vsem tem vprašanje, kaj bi v našem filmu moglo do-seči druge igralke in kako bi mog-le prispevati k njegovi umetniški uveljavitvi. Vprašanje, ki je precej zajetno, omejimo samo na vtise, spomina in ne na natančno dokumentacijo, saj bi ga ta povsem razvejalo.

Kaj je film ponudil Duši Počkajevi-potem, ko je tako zablistela v »Pie-su in dežju«? (Skromen seznam ne-razitih vlog.)

Kakšne vloge je dobila Angelca Hlebecetova po svojem monumentalnem liku Temnikarice v »Baladi o trobentni in oblaku«? (Nekaj večjih ali manjših stažističnih nastopov.)

In Štefka Drolčeva po Cankarjevih materi? (Nič.)

Za slovenske prilike je izjema, ki potrjuje pravilo, Majda Potokarjeva. Njena filmska sled je zapisana v svet-lobo našega prvega filma »Na svoji zemlji«, uradno zabeležena po velikem časovnem presledku v »Samorastni-kih«, »Laživki« in v visokem igral-skem vrhu »Rdečega klasja«.

Kaj bo naš film še iskal v nadar-jenosti Milene Zupancičeve po njenem zmagoslavju v »Cvetju v jeseni«, ve-mo: igra v novem Klopčičevem filmu »Strah«. In nato?

Kaj bo z igralško neizobilikovanim, a filmsko izrazito hvaležnim obrazom Marine Urbančeve («Ko pride leva»)? Nič ne vemo, saj je potlej samo sta-tirala.

Kdaj bo Majda Grbac, Anika iz »Leta mrtve ptice«, s svojeto letošnjo zlato areno izšla na filmskem plat-nu prihodnjega vloga?

Vprašanja niso retorične narave. Zastavlja jih izkušnja. Inge Ilin, krlj-ka, ljubezna kmečka deklica iz »Vla-ka brez voznega reda«, se pojavlja le še v križankah. Marija Kohn, trpká nosilka usode-pohabljenega dekleta v filmu »Svojega telesa gospodar«, je za naš film praktično pozabljena. Ana Karlič in Dušica Zegarac sta leta in leta zdeli v zatistju, čeprav sta začeli kot nosilki filmske impresije v »Pustolovcu« pred vrati in v »Devetem krogu«.

Mimo Eve Ras ne moremo. Opozori-la nas je z glavno vlogo v »Ljube-zenskem primeru«. Prisluži-la si je še dve nehalnezi epizodni vlogi; vanju ni vložila le discipline, temveč tisto dokončno zbranost poustvarjalca, ki zmore iz minutnega nastopa ustvariti trajen vtis, neizbrisano barvo v celo-ti. Bila je zbešana in izigrana norica v filmu »Kmalu bo konec sveta« in nepozabna tramvajska voznica v »Mojstru in Margareti«.

Priznamo po pravici, da so to filmski naslovi, ki se jih v naši film-ski kronistiki izogibamo naštevati. Že lep čas jih nihče ni napisal. Vemo, zakaj. Vemo, da so bili bodisi filmi, bodisi avtorji kategorično zavrnjeni v soočanju z našimi enotnimi politični-mi in kulturnopolitičnimi težnjami.

Toda — česa je v vsem tem »kri-va« odlična igralka? Saj bi letošnjemu pulskemu sporedu (ob globokem spo-štovanju odkrivanja novih in utrjevan-ja znanih talentov) lahko prispevala dve, tri boljše vloge, kot smo jih vi-deli?

Tako imenovanega »ženskega vpra-šanja« našega filmskega igralstva ne odpira le nenačrtovost, pozabljenost ter v zadnji možnosti te smeri neiznajd-ljivost našega filmskega proizvodniš-tva.

Snubi pač na tujem, ker se ji do-ma ne zdi vredno ali varno iskati. (V njeno škodo.)

Stanka Godnič

Likovna umetnost

Razstava pri kritiku

Lojze Logar v Bernikovem Studiu B 73 v Grožnjanu

Te dni so zaprti razstavo slik in grafik Lojze Logarja v Studiu B 73 Staneta Bernika v Grožnjanu. Grožnjan s svojimi razstavami umetnikov v njihovih počitniških atelejih je dovolj znan, vsako leto vzbudi precej pozornosti ter zapolnjuje počitniški umetniški »primanjkljaj« v velikih centrih likovnega dogajanja. Treba pa je reči, da ima med grožnjanskimi ateleji Studio B 73 vendarle nekoliko posebno mesto. Njegov posestnik je namreč kritik in v nasprotju s drugimi Grožnjanci umetniki, ki običajno razstavijo dela iz svojega najnovejšega ustvarjalnega obdobja, odpira razstave drugim, za Studio B posebno izbranim umetnikom.

Pri njem tudi ne gre za običajno prakso privatnih galeristov, kakršne poznamo v tujini in ki jim je razstavna politika del vsakdanje umetnostno-tržne igre ter vir zaslužka, temveč zadobiva v naših razmerah družbeno institucionaliziranih razstavišč drugačen pomen, v načinu kritičnega angažmaja novo kvaliteto. S temi majhnimi, po izbranim pa zelo kvalitetnimi razstavami, prihaja v resnici na svetlo vsa kritična podoba kot prizadevanja spremljevalca umetnostnega dogajanja, njegovo intimitno nagnjenje k določenim smerem v okviru širo-

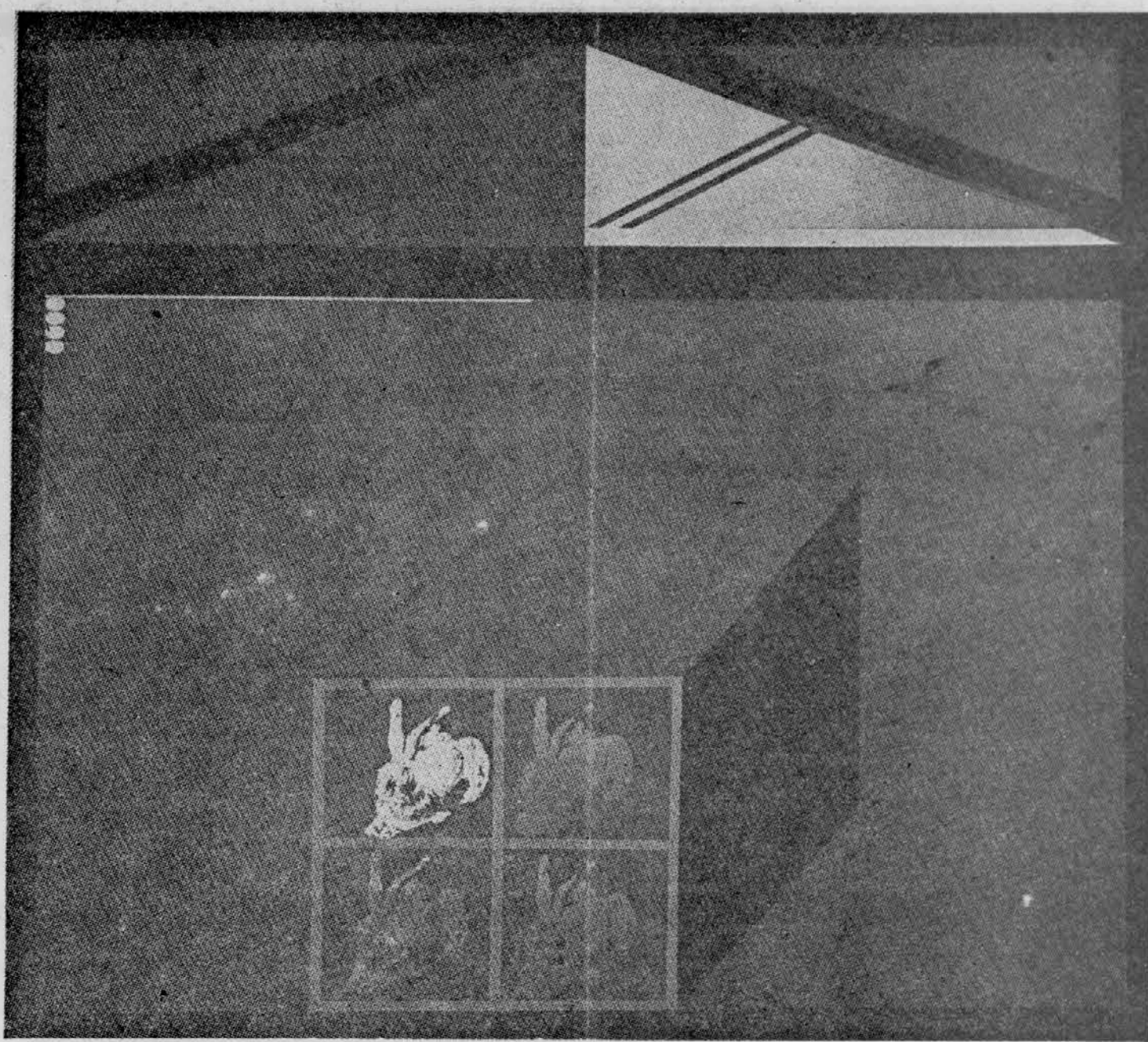
kega toka sodobne umetnostne tvornosti in izrazov. Motive za kritično »prav takšno« vrednotenje v določenem umetnostnem položaju v slovenski umetnosti moremo torej povsem jasno uvideti v luči njegovih grožnjanskih razstav.

Letošnji povabljenec v Studiu B je bil Lojze Logar. Predstavil se je z izborom dvanajstih slik in treh grafik. Nedvomno je Logar ena najvidnejših osebnosti mlajše slikarske generacije slovenskih slikarjev in grafikov, ki je nenavadno hitro dojela umetnostne smeri konca šestdesetih let in se kmalu po tem, ko je zapustila akademijo, preprčljivo predstavila z razstavo v Mestni galeriji spomladi leta 1970. Skupino so tedaj sestavljali: Kostja Gatnik, Metka Krašovec, Lojze Logar in Franc Novinc. Po moji tedanji sodbi (Mladina 10.3.1970) pa se je prav Logar izkazal z najbolj izbruseno likovno pripovedjo barvnih sočasnih čistih plakatnih barv, tako v slikah, kot v grafikah in v okviru slikarske smeri, ki se je pozneje docela uveljavila z imenom nova »ekspresivna figuralka«. V ozadju te smeri pa niso bila samo svetovna umetnostna gibanja, »ameriški plakati« in podobno, temveč so do nje privedla tudi domača raziskovanja tako imenovane skupine »neokonstruktivistov« (D. Hrvacki, D. Čadež-Lapajnetova, T. Lapajne in Dušan Tršar), od katere je vodila ena smer z M. Matanovičem in D. Nežom v konceptualizem, druga pa v »ekspresivno figuralko« in njeno

abstraktno izpeljanko v okviru tradicionalnih likovnih medijev.

Da je v podstati te smeri resnično konstruktivistična raziskava, pričajo mimo drugih slikarskih prizadevanj tudi zadnja dela Lojze Logarja. Če so bili njegovi začetki s »Figuro BMC« in »Figuro Coca-cola« bolj organskih form in so le barve z »ostriimi robovi« pričale o izviri, je zdaj konstruktivistična nota mnogo bolj očitna. Platno je dobilo temno, skoraj črno »ozadje«; nekdanji inventar figur, predmete in progastih površin se je »porazgubil« na površini platna in dobil natančno odmerjeno »vidno vplivnost«. Predmeti se v sliki ne pojavljajo kot nosilci pomenov, temveč kot »serijski izdelki«, kot negativni, povečave, izrezi... kot predmeti, s katerimi je mogoče poljubno »ravnati«. Njegov nekdanji predstavitelj svet simbolov porabništva, tudi nekoliko prikrito erotično obarvan, se je zdaj močno spremenil. V osnovi, se pravi v izhodiščih je ostal isti, nova barvna skala in novo razmerje oblikovnih elementov pa ga vsebinsko zapletajo in dramatičarajo. Zdi se torej, da je prav ta »zanesljiva in domišljena arhitektura« njegovih kompozicij, ob »pop-artovski« ikonografiji s poznejšimi »ornamentalnimi« izdelki, kot piše Bernik v njegov katalog k razstavi iste vrste izraz, ki postaja že klasičen in morda zadnja beseda likovnega sporočila prve polovice sedemdesetih let.

Peter Krečič

Lojze Logar: Za boljše razumevanje nobelovca C. L. II, 1973

Glasbeni večeri Ohridskega poletja

Nikoli zapuščen kraj

Prihodnje leto v ospredju mladi glasbeniki

V Ohridu nisem bil prvič, a tudi ko bi bil deseti, verjamem, da bi odkril še kaj, kar mi je bilo prikrito, kar sem preprosto spregledal, ker nisem imel do kraja odprtih oči. In v Ohridu moraš biti odprtih oči. Vselej doživljaš to mesto, to jezero na drug način, vedno znova odkrivaš lepote, ki sta jih spletla narava in človek, in nič me niso presenetile besede ohridskega arheologa, ki je zatrnil, da Ohrid nikoli ni bil zapuščen kraj. To pričajo izkopanine, to potrjujejo vedno nove najdbe iz vseh obdobij človekove zgodovine.

Slehera pod te zemlje skriva skrivnost, skriva kulturo nekdanjih prebivalcev tega okolisa in napak bi bilo, če bi današnji prebivalci — Ohridčani — ne skrbeli za nadaljevanje in posredovanje kulturne dediščine, ki se ponuja sama po sebi s čudovitimi naravnimi okoljem, z ruševinami najstarejše evropske univerze, ki jo je ustanovil Kliment Ohridski, s številnimi cerkvami, ki skrivajo dragocene ikone in freske, s starokrščansko baziliko, z Dolnim in Gornjim Sarajem — Samuelovo trdnjavo —, z izredno akustično katedralo svete Sofije in še ne odkritim antičnim amfiteatrom, ki leži sredi najbolj obljudenega starega dela mesta.

Izredna akustika

Ta amfiteater, ki izvira iz drugega stoletja, leži na ohridskem griču pod gosto pozidanimi zasebnimi hišami. Tako občinski kot republiški organi se zavzemajo za postopno odkrivanje in rekonstrukcijo. Po dveh sondah so že odkrili točno lego in velikost teatra, hkrati pa je tudi že znano, da je amfiteater deloma poškodovan. Zanimivo je, da je ohridski amfiteater, ki ima predvideno kapaciteto 3000 sedežev, povsem drugače zasnovan kot recimo puljski, saj je dobesedno vgrajen v naravo, z naravno zaščito proti vetru, s čudovitim pogledom na jezero, pa vendar v zavetju, ki predvideva tišino na eni in zvočno bogastvo — strokovnjaki prerokujejo izredno akustiko — na drugi strani.

Arheolog zavoda za zaščito spomenikov mi je povedal, da zdaj poteka akcija za postopno izselitev prebivalstva na območju amfiteatra. Občina je v ta namen že rezervirala gradbene parcele za sedanje lastnike hiš, predvidenih za rušenje. Ker bo de pred-

videnega območja izprazenjen že to jesen, obstaja možnost, da bodo arheologi začeli z delom že letos. Toda za sistematično delo pri odkrivanju amfiteatra bi bilo bolje počakati, da izprazni celotno območje — to pa bo najbrž trajalo še nekaj let. Med tem pa v neposredni bližini ohridskega letališča, na sedem kilometru trase bodoče avtoceste Ohrid—Kičevo, arheologi odkrivajo staro rimsko naselje z velikimi dragocenostmi, ki jih šele identificirajo. Tam je tudi bazilika svetega Erazma, v samem naselju pa postopno odkrivajo poslopje izrednega obsega, ki mu za zdaj še niso izrgali skrivnosti nastanka. To najdišče terja seveda spremembo trase avtoceste proti Kičevu, saj predstavlja po obsegu in dragocenosti eno največjih najdišč na ohridskem območju v zadnjem času, ki ga je strokovnjak — arheolog označil z eno samo besedo: fantastično!

Slikovita dekoracija

Danes se nam zdi povsem logično, da so spomeniki stare ohridske kulture spodbudili poletno gledališko in glasbeno življenje, ki se v okviru in organizacijski obliki festivala »Ohridsko poletje« sistematično pojavlja že štirinajst let. Samuelova trdnjava iz desetega stoletja je slikovita dekoracija vsakoletni otvoritveni slovesnosti, večina dramskih predstav je v letnem gledališču Poljnega Saraja, katedrala svete Sofije iz enajstega stoletja pa s svojo izredno akustiko in ambientom navdušuje tudi take umetnike, kot so Rostropovič, Ciccolini, Navarra, Fournier, Kogan, Čangalović, Ozim, Tomšičeva...

Avditorij za komorno glasbo je idealen; seveda je večina festivalskih prireditev v njem, to pa pomeni, da je »Ohridsko poletje« pretežno komornega značaja. Predvideno odkrivanje ohridskega amfiteatra pa daje festivalu perspektive velikopoteznega značaja, saj že zdaj premišljajo o festivalskem gledališkem ansamblu — gledališke predstave imajo izredno veliko obiskovalcev —, ki bi uprizarjalo dramska dela povezana s tradicijo mesta Ohrida in Makedonije v celem. Dramskim predstavam pa naj bi se v obnovljenem amfiteatru pridružile tudi operne. To so seveda načrti, ki jih ne bo mogoče realizirati od danes na jutri, a verjeti je, da bo festival »Ohridsko poletje« slej ko prej izkoristil večino prizorišč starodavne ohridske kulture in izredno ugodne klimatske pogoje.

Prihodnje leto bo jubilejno leto festivala: petnajsto. V tem letu nameravajo prvič izpeljati festival brez pro-

stih dni, v sporedu pa bo poudarek na sakralni zborovski glasbi in kar najboljsem izboru domačih in tujih solistov. Po letošnjem, uspelem poskusu — matineje mladih glasbenikov v koorganizaciji Glasbene mladine Makedonije — bodo v prihodnje še več skrbj posvetili nastopanju mladih glasbenikov v katedrali svete Sofije. Letos so nastopali v tem okviru povabljeni glasbeniki iz Sarajeva, Beograda, Skopja in Ohrida, v bodoče pa — po besedah direktorja festivala Volkanovskega — ne bodo smeli manjkati tudi mladi glasbeniki iz Zagreba in Ljubljane. To pa še toliko bolj, ker nameravajo dati nastopom mladih glasbenikov tekmovalni karakter.

Občudovalci tudi v tujini

Da že vsa leta v Ohridu mislijo tudi na najmlajšo generacijo glasbenikov, pričajo vsakoletni seminarji za mlade glasbenike — letos sta mlade glasbenike (seminariste) vodila »svjetska violinistka Čugajeva in francoski čelist Navarra. Toda ti seminarji, ki jih v okviru »Ohridskega poletja« prireja škopska visoka šola za glasbo, niso več mednarodnega značaja, postali so nekaki poletni tečajji škopskih študentov glasbe, ki jim zaradi lokalne usmerjenosti ne grozi zdrava konkurenca, a to je tisto, kar daje pravim seminarjem smisel oziroma možnost medsebojnega spoznavanja in izmenjave izkušenj pod mentorskim vodstvom.

Ohrid se ponaša s samosvojo — ohridsko arhitekturo, ki je našla svoje občudovalce tudi na tujem; moderni hoteli, ki rastejo okrog jezera, temeljijo na izročilu ohridske arhitekture. Tako je hotel Biser v neposredni bližini v skalo vzdignena samostana Kaliste smiselno ujet v prostor, ki ga obdaja. Tudi hotel Desaret (ime izvira po plemenu Desareto, ki so živel ob jezernu) na koncu vasi Peštani je lep primer usklajevanja s starodavno ohridsko arhitekturo. Šele letos me je nekdo opozoril, da je v neposredni bližini Gradišta ob jezernu (tam je največji avtokamp) cerkva, ki je skrita v živo skalo ob vodi in slovi po freskah na gladki sklini podlagi.

Vseh teh ohridskih znamenitosti je veliko, a če hočeš občutiti utrip Ohridskega jezera, potem moraš s čolnom do izvira Črnega Drima, ki je prekrit z nenavadnimi algami vijoličaste barve, ali pa vsaj do Biljaninih izvirov, ki te spominjajo na makedonsko narodno »Biljana« platno beljaše...

Pavel Mihelič

Locarnski festival

Tudi za izbirčneže

Pred vsemogočnim vprašanjem izkušnje

Locarno je švicarsko mesto. Če to kaj pomeni za festival ali ne, je težko reči. Premalo hodim po festivalih, predvsem pa še nisem bila v Locarnu. Lahko pa povem, da je že sedemindvajseti, kar je za filmski festival izredno zgodovna številka in ena najstarejših nasploh. Da je tako dolgo zdržal, že nekaj mora biti, čeprav se zdi, da tudi njemu pohaja sapa, ne filmska, ampak denarna. To je pa že drug in splošnejši problem in z oceno festivala nima kaj opraviti, saj je bil festival odlično organiziran.

Ko človek sešteva festivale enega leta, se mu nabere kar lepo število in vpraša se: ali je to res potrebno? Potem se izkaže, da vsak festival ne kako uspe izoblikovati svojo barvo, v katero se lovi toliko in toliko filmov in jo ljubi toliko in toliko gledalcev. Tako se vzdržuje dalje, po svoje je pa tudi res, da film brez platna in gledalcev ni tako rekoč nič. Locarnska barva pa je nadvse pestrá in raznolika. Ne samo, da ima uradni in neuradni program, svobodno tribuno, trg in leden FIPRESCI, ampak so tudi filmi tako različni po vsebini, obliki in stopnji poguma, da mora biti zadovoljen še tako izbirčen sladokusec.

Poštena in prizadeta dela

Ceprav za film splošno velja, da je predvsem lučnja stvarnost in največkrat »obsedena izpoved« posameznika, pa takšen festival le da misliti, da je navezadnje posameznik tudi družba in da velja misliti o filmu drugače kot le o zabavi in pozabi. Ceprav lahko rečemo, da v Locarnu nismo videli filmov o »politiki«, pa ne moremo reči, da filmi niso bili politični, v smislu angažiranja namreč. Prav nasprotno. Vsi so izredno poštena in prizadeta dela o našem trenutku in se gibljejo v razponu od prvobitne eksistence, razpete med rojstvom in smrtjo, do filozofskega vpraševanja, kje so meje stvarnega in imaginarnega.

V prvem trenutku zapuščajo v nas skoraž potrt vtis brezizhodnosti in nemoči. Vendar bi jih bilo preveč enostavno in enostransko obsoditi kot pesimizem. Še vse preveč tiči v nas zavest o srečnem filmskem koncu, ki pa smo se ga vedno z razumom močno otepal kot neresničnega in neprimernega. Bodimo sedaj pošteni in

poglejmo resnici v oči. Stvari take so in hvaležni moramo biti režiserjem, da si upajo to pokazati in zagovarjati, kajti le iz resnice je moč nadaljevati in ne iz slepomničenja. Prestop je zelo težak, zato se le redki odločijo za intimno govorico o človeških strasteh, obsesjah, čustvenih deviacijah. Za ta svoj pogum žanjajo bučno odobravanje in priznanja, čeprav se jim uradna nagrada za prav majhen korak še izmuzne. Omenjeni so pa že, in to je dobro znamenje za vse. Še malo pustimo času čas, na poti je človek...

Tako imenovani tretji svet se še vedno ukvarja predvsem s svojo realnostjo, ta pa obsega predvsem revščino in ogromne napore, da bi se izkopal iz fevdalnih izkoriščevalskih spon. Zato so vse teme posvečene pravzaprav ustvarjanju novih mitoloških herojev, ki jih bodo povedli v lepšo prihodnost. Zapata v teh deželah še živi, čeprav z drugimi imeni. Kar pa zadeva evropsko mitologijo tudi ne moremo reči, da smo ji pokazali hrbet. Nekateri si jo sposodijo kot zgodovinsko preobleko človeških vrlin in napak, drugi nikakor ne morejo iz pretekle harmonije narave in človeka. Toliko ga postavljajo pred ogledalo, da je popolnoma očitno z njim nekaj narobe. To dokazujejo mnoge mračne atmosfere preteklih čustvenih stanj ali pravi obsebnjaški cinizem spolnih deviacij. Kadar ne moreš med zvezde, si kuješ zvezde v blatu in doleti te bridkost ali smrt. Življenje je trdo, je skupna deviza teh predstav.

Človek hoče živeti

Posebne omenbe vredni filmi, ki so pravzaprav nekakšni izleti skozi »čustva grehov«, ker govorijo o homoseksualizmu ali na primer ojdipovem kompleksu. »Montreal Main« in »Materina hiša« sta v tem oziru izredno pošteni in odprti deli. Ni vse v moralni obsodbi ali intelektualnem razumevanju. Tu je še fluid življenja samega, odkritost in poštenost razmerij. Življenje je nerazumljiv splet in mnogokrat visi na nitki. Ti filmi imajo bogato psihološko prefinjenost in dodatne eksistencialne razsežnosti.

Ceprav so že močno načeti in odprti novim »svobodnejšim« tokovom, pa evropski misli še vedno najbolj prijaajo filmi, ki govorijo o ambivalentnem odnosu med umetnikom in delom, filmi, polni mistike in bistrega cinizma brez rešitve, filmi, kjer posameznik prerašča v splošno, filmi, kjer imaginacija in realno drug drugega lovita za rep, brez prave meje in brez

jasnega začetka in konca. Neznano se zdi še vedno edina trdna konstanta, vse ostalo je postavljeno pred vsemogočnim vprašaj izkušnje. Kljub negotovosti in lebdenju vsevprek pa je jasno eno, namreč, da realnost nikakor ničemu več ne ustreza. Razum je postavljen pred zid, nikamor več ne vidi. Zato se pogreza vase in obupno otepa okoli sebe. Zato toliko umikov v nadčasovno mistiko. Kljub vsemu pa se človek ne pot. Zato je locarnski festival predvsem izziv svetlaži in sleparskega udobja. Treba je vedeti, kaj naše življenje postaja in kako ravnati.

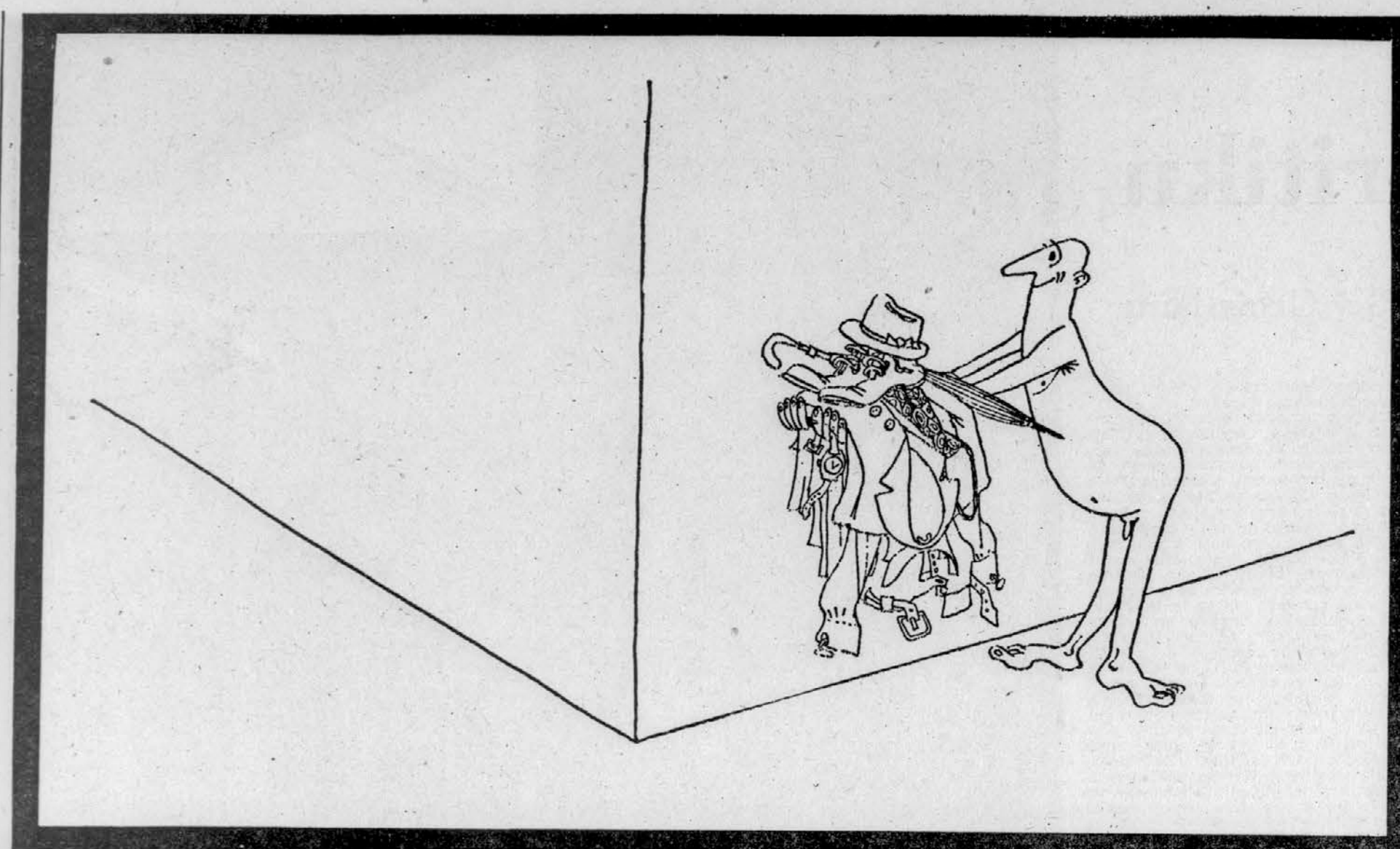
Prvi Madžari

Locarnski festival je podelil tudi nekaj nagrad. Uradna žirija se je odločila za ex-aequo filma »Ulica Tuzolto 25« Istvana Szaba in »Celine in Julie gresta s čolnom« Jacquesa Rivetta. Obe nagradi sta zasluženi. Madžarski film je izreden filmski poskus nekakšnega časovnega fluida prepletanja dogodkov in misli, ki presegajo ne le vojni čas in ne samo madžarsko deželo, drugi film pa je poskus francoskega režiserja, da bi pokazal, kako je naše življenje nerazumljiv splet imaginarnega in realnega in kaj pravzaprav eno in drugo je.

Omenjeni je bilo še nekaj filmov, med njimi je gotovo najboljši angleški film »Večji pluske« režiserja Jacka Hazana o slikarju Davidu Hockneyu. Isti režiser je dobil tudi nagrado za kamero. Svoje nagrade je podelila tudi nekaka katoliška žirija, ki se je omejila predvsem na filme s klasično tematiko dobrega in zlega. Vendar tudi tu najdemo madžarski film na prvem mestu. Mednarodno združenje filmskih kritikov FIPRESCI je imelo malo težjo nalogo, ker je moralo izbrati med filmi, ki so se prvič pojavili na kakšnem festivalu. Odločili so se za družbeno angažiran italijanski film režiserja Olmija »Okoliščina«.

Jugoslavija se je na tem festivalu pojavila le z imenom Zagreb. Kajti v Locarnu so vrteli tudi poseben program kratkih filmov iz zagrebškega svetovnega festivala. Videli smo dva naša filma: »Dnevnik Nedeljka« Dragica in »Štrbalka« Lea Fabiani in Rudolfa Borosaka.

Neva Mužič

Mit sedanosti (Viktor Trinčenko, ZSSR)

Ekonomski problemi

Evropa v senci inflacije

Pričakovati je slabše možnosti za trgovanje

Inflacija ni samo značilnost današnje družbe in njenega razvoja, ampak zajema vse družbenopolitične dejavnosti v svetu (tudi pri nas); to pa postaja nevarno, ker se utesnimo sprijazniti s tem hudo škodljivim pojavom, namesto da bi odločno zaježili in omejili inflacijski pritisk. Z inflacijo prevečkrat opravljamo »domače« napake in jih sprejemamo kot nujsnost, da zagotovimo rast proizvodnje in zaposlenost.

Koncentracija industrijskih potencialov, internacionalizacija proizvodnje, krepitev pritiska delavskih organizacij, čedalje večji vpliv storitvenih dejavnosti, zaostrovanje konkurence, čedalje večji pomen tehnološkega razvoja, rastoče potrebe po naložbah in raziskovanju in predvsem izredno hitra rast porabe ter širjenje porabniške miselnosti prinašajo nove momente v ekonomski politiki in celo v ekonomski znanosti. Inflacija postaja sestavni del današnje ekonomske politike, hkrati pa nadvse škodljiv mehanizem glede delitve nacionalnega dohodka. V preteklosti ustaljeni proračunski ukrepi in spremembe valutnih tečajev ne rešujejo poglavitnih problemov in ne odpravljajo vzrokov inflacije. To pa ne bi smelo pomeniti, da podcenjujemo pomembnost monetarnih dejavnikov, zlasti ne emisije nacionalne valute.

Zahodne države se upirajo inflaciji tudi z novostmi v poslovanju bank in drugih finančnih organizacij; banke spreminjajo poslovne pogoje v svojo korist in s tem tudi vplivajo na preobrazbo mehanizmov, ki uravnavajo delitev nacionalnega dohodka, in to na škodo delovnega ljudstva.

Neomejena inflacija, ki jo ekonomisti imenujejo tudi »strukturna« inflacija, je čedalje pogostejša opravilo za nemoč ukrepanja pa tudi za dosego ciljev, ki niso v interesu delavskega razreda.

Slabo letošnje leto

Generalni sekretar OECD Emile van Lennep je ob sprejemu deklaracije, s katero se je končal sestanek sveta ministrov 30. maja, dejal, da rastoča in nenadzorovana inflacija, s katero so soočene članice te skupnosti, ogroža dosedanje ekonomske in politične uspehe; da se je inflacija začela pred nafno krizo ter problematičnim povečanjem cen surovin in kmetijskih pridelkov; to pomeni, da je začela na notranjem planu, in da je treba tudi voditi poglaviti boj. Odgovorne so vse vlade skupnosti, kajti nič ne prekaša tako hitro sosedne meje kot škodljivi ukrepi zlasti glede zmanjšanja domače porabe prek uvoznih omejitev. Letošnje leto je leto prehodnih ukrepov, da bi premostili težave, ki so nastale zaradi podražitve nafte in surovin, vendar ti ukrepi ne smejo iti na račun drugih članic skupnosti.

To leto mora postati leto prilaganja novim razmeram in svetovnim gibanjem s povečanjem mednarodnim ekonomskim sodelovanjem, s pre-

strukturiranjem nacionalnih gospodarstev in svetovnega gospodarstva. Pričakovati si moramo za konstruktivno vstopiti v širjenje blagovne menjave, investicijskega sodelovanja in zlasti sodelovanja na denarnem področju. Deklaracija zavezuje članice, da se v obdobju enega leta ne bodo odločile za enostranske ukrepe, ki bi omejevali uvoz ali ovrzali druge normalne ekonomske tokove. Prav tako ne bodo umetno spodbujali izvoza in drugih ekonomskih tokov, ne bodo izvajale destruktivne konkurence prek javne pomoči oziroma kreditne politike za spodbujanje izvoza, ne bodo omejevale izvoza proizvodov, ki bi bil nasproten duhu deklaracije, poleg tega se bodo medsebojno posvetovala v okviru OECD za uresničitev deklaracije, vendar račun o specifičnih problemih dežel v razvoju.

Po oceni komisije EGS se bo 1974. leto neugodno končalo za večino članic; komisija predvideva, da bo prišlo do dramatičnih sprememb v plačilni bilanci večine članic in v stanju zlatih deviznih rezerv. Konec marca so premogle članice naslednje rezerve: Danska 2,6 mrd DM, njen primanjkljaj v trgovinski bilanci blaga in storitev pa bo konec leta 2,9 mrd DM; Irska 2,7 mrd DM rezerv, 2,3 primanjkljaja; Belgija 12,2 rezerv, 0,6 primanjkljaja, Nizozemska 1,3 rezerv, 3,9 presežka, Velika Britanija 16,5 rezerv, 22,8 primanjkljaja, Italija 17,0, 22,5 primanjkljaja, Francija 20,7, 12,7 primanjkljaja, ZR Nemčija več kot 90 mrd DM rezerv in 25,1 mrd DM presežka!

Zaradi visoke stopnje inflacije in grozečih primanjkljajev so potrebni učinkoviti ukrepi; kljub sprejeti deklaraciji OECD bodo vlade tudi v prihodnje enostransko ukrepale za zaščito nacionalnih koristi, toda predvidevane in s sprejemljivostjo prikrivanjem. Hkrati se bolj in bolj zavedajo soodvisnosti nacionalnih gospodarstev in nujnosti skupne akcije, tudi za ceno nekaterih žrtev. To je čedalje bolj očitno pri strategiji ZR Nemčije v teh dogajanjih, še zlasti v evropskem prostoru.

Ukrepi članic EGS

ZRN je druga svetovna trgovinska sila in zamenjuje dve tretjini izdelkov s članicami EGS, zato mora svoj izvoz, ki še vedno narašča kljub ponovni revalvaciji marke in kljub devalvacijam večine valut članic EGS (to pa potrjuje, da devalvacije ne odpravljajo poglavitnih slabosti nacionalnega gospodarstva, nasprotno jih samo odlagajo in poglobljajo), enostransko omejevati, če neče še naprej slabšati položaja svojih zaveznikov-partnerjev. Uvozne cene v ZR Nemčiji so se v zadnjih 12 mesecih povečale za 35 odstotkov (višje cene nafte in surovin), na notranjem tržišču pa le za 7,1 odstotka. Tudi ZR Nemčija čuti posledice rastoče inflacije, ki je ne more sama premagati, ne more se izločiti iz svetovnih in evropskih dogajanj in stvarnosti. To zahteva žrtve tudi z njene strani. Brez tega bi morala priti do dezintegracijskega procesa na evropskem prostoru.

Predsednik Francije Giscard d'Estaing postavlja v ospredje reševanje eko-

nomskih vprašanj, stabilizacijo gospodarstva, obziranje inflacije ter uravnoteženje plačilne bilance s tujino. Tudi kancler Schmidt daje vso prednost ekonomskim in finančnim vprašanjem; v nastopnem govoru v parlamentu je posvetil od 75 točk nič manj kot 35 ekonomskim in finančnim vprašanjem, zunanji politiki pa le sedem.

Z inflacijo je tesno povezana plačilna bilanca s tujino, letos je bistveno slabša na celotnem prostoru EGS; izvoz se sicer širi in izvozne cene se povečujejo, toda večja se tudi primanjkljaj v trgovinski bilanci s tujino, predvsem zaradi dražje nafte. Izjema je le ZR Nemčija, ki kljub ponovni revalvaciji marke s širjenjem izvoza in z razumnim omejevanjem uvoza povečuje presežek v trgovinski bilanci s tujino, tudi s svojimi partnerji v skupnosti. V preteklih štirih mesecih je dosegla v trgovinski bilanci 7,2 milijarde dolarjev presežka (lani 3,4 mrd dolarjev).

Nasprotni primer je Italija, ki je na robu gospodarskega zloma, saj ima največjo stopnjo inflacije znotraj EGS in največji primanjkljaj v trgovinski bilanci. To pomeni krizo njene lire. In vendar gre za dve razviti državi iste skupnosti, sicer specifičnimi, toda na splošno vzeto enakimi zunanji pogoji (energetika in surovinska kriza), a posledice so docela nasprotni. Ne smemo pozabiti, da je italijanska lira veljala več kot 15 let za trdno valuto, sedaj pa je med najbolj majavnimi in najmanj iskanimi. Poučen primer, da gre za odločilne notranje vzročne razlage globoke politične in gospodarske krize.

Kot da smo še vedno nerazviti

Ti problemi so povezani s krizo mednarodnega denarnega sistema in njega reformo, ki je vse bolj očitna tudi glede oblikovanja in uresničevanja skupne denarne in ekonomske politike v EGS. Dosedanja prizadevanja in ukrepi niso prinesli zadovoljivih uspehov. Nasprotno! Skupnosti se od mikla uresničanje skupne monetarne politike, ki je bila razglašena na zadnjem sestanku šefov držav in vlad EGS v Københavnu, decembra 1972.

Na naše uvozne cene bistveno vpliva podražitev surovin, goriva in živil. Zato se to enako ugodno ne kaže tudi v našem izvozu, čeprav bi kot država z razvitejšo proizvodnjo morali izrabiti povečanje cen tudi pri izvozu končnih izdelkov in opreme. Pri tem pa ravnata naša proizvodnja in zlasti komercialna, kot da smo še vedno nerazvita dežela, na začetku razvoja. Do znatnega povečanja cen surovin je prišlo v obdobju od marca 1973 do marca 1974, v zadnjih mesecih pa rastejo počasneje ali se celo znižujejo. Po indeksu surovin na ameriškem tržišču, so se v tem obdobju dvignile cene za 46 odstotkov, v prvem četrtletju letos pa le za 1,5 odstotka. Podobno kaže indeks »Reuters« iz londonske borze za 17 surovin: povečanje cen v tem obdobju za 56,2 odstotka, v prvem četrtletju pa le za 3,1 odstotka.

Lani se cene surovin rasle dva do trikrat hitreje kot cene drugih proizvodov; kljub temu znaša lanski indeks povečanja zunanje trgovine zahodnih držav 14, s povečanjem zunanjetrgo-

vinskih cen med 9 do 11 odstotki, izračunano v nacionalnih valutah. Svetovna blagovna menjava se je povečala za 26 odstotkov v nacionalnih valutah oziroma za 38 odstotkov v ameriškem dolarju. Monetarna negotovost hromi razvoj mednarodne trgovine; mnogi odlagajo nakupe, pričakujejo spremembo valutnega tečaja v svojo korist, drugi si kopičijo zaloge v strahu pred negativnimi spremembami valutnih tečajev. Ni mogoče predvidevati, kakšne bodo posledice gibanja posameznih valut na blagovnem tržišču.

Pričakovati je, da se bo letos upočasnila gospodarska rast, speshila pa bo inflacija. Zato bodo morale skoraj vse države deloma spremeniti svoje razvojne programe in predvideti mehanske zaščito pred škodljivimi zunanjimi vplivi in za uresničanje svoje gospodarske politike. Izkusnje kažejo, da je prehod iz gospodarske ekspanzije na počasnejšo gospodarsko rast zelo težaven. OECD pričakuje, da se bo zaradi manjšega povpraševanja na prostoru OECD zmanjšal porast trgovine za 10 odstotkov. Slabitev konjunktura v razvitih kapitalističnih državah (delno tudi socialističnih) bo neogibno negativno učinkovala na dežele v razvoju; upoštevali so relevantne dejavnike, kot je priložnost ponudbe in povpraševanja, in njihov vpliv na cene v svetovni trgovini, moramo pričakovati slabšanje možnosti za trgovanje. Podražitev nafte bo zavrnila industrializacijo dežel v razvoju in zmanjšala industrijski uvoz; krepi se tendenca za sklepanje kompenzacijskih — barter poslov, in to z višjimi cenami.

Nafta za izgovor

Podražitev nafte je prizadela predvsem tiste proizvodne panoge, kjer je nafta industrijska surovina: petrokemijo, farmacevtsko, proizvodnjo gume in sintetične pa tudi avtomobilsko, tekstilno in gradbeno industrijo. To vpliva tudi na investicijsko dejavnost in prek tega na gospodarsko rast; letos ta ne bo presežala 2 do 3 odstotke v večini držav članic EGS. Raven cen nafte ne bo dvignila za več kot 2 odstotka oziroma največ za 3 odstotke, če upoštevamo tudi posredne dejavnike.

Po oceni nobelovca Vasilija Leontieva se raven cen posledica podražitve nafte ne bi smela dvigniti za več kot 1,5 odstotka do 2 odstotka. To naj bi upoštevali naši družbeni in gospodarski dejavniki, ki s podražitvijo nafte opravljajo tudi primere, ko gre očitno za nerentabilno poslovanje, premajhno storilnost, neracionalno poslovanje, zapravljane, slabo proizvodnjo itd. Podražitev nafte in ključnih surovin je preštevili proizvajalcem do brodožel izgovor, da se izognejo odpravljanju pravih vzrokov nerentabilnega poslovanja. Podobnih izkušenj imamo več kot preveč s ponovnim razvrednotenjem dinarja: zaključili smo se, da bomo izrabili devalvacijo za iskanje notranjih rezerv, predvsem naj bi povečali storilnost; v resnici je ostalo pri starem poslovanju, devalvacija pa je bila le priložnost za prelitvanje nacionalnega dohodka in potu-ha nerentabilnim proizvajalcem.

Dr. Stane Pavlič

Pred „zlatim“ zakonom

Se bo mrzlica nadaljevala?

V ZDA bodo odpravili štirideset let trajajoči zakon o prepovedi kupčevanja z zlatom

V enem svojih prvih sporočil ameriški javnosti je novi predsednik Gerald Ford potrdil odločitev — ki jo je sicer pred poltrem leti napovedal že Richard Nixon — da bo do s prvim septembrom letos Američani dobili pravico, da brez omejitev kupujejo in prodajajo zlato. Tako bo prenehal veljati ukrep, ki ga je leta 1934 vpeljal predsednik Franklin Roosevelt in zaradi katerega so Američani — kot se je duhovito izrazil eden izmed gospodarskih komentatorjev — smeli imeti zlato le v zobeh, na zapetjih, vratovih, prstih in v obliki kovancev.

Cemu tolikšen poudarek tej novici? Najenostavneje povedano: marsikje velja zlato že stoletja za izredno koristno naložbo, ki ni odvisna od trenutne konjunktura, pač pa ima trajno veljavo, ni podvrženo devalvacijam, ki so, posebej v današnjem času, kaj pogostne tudi v najbolj razvitih deželah.

Zgovoren primer je recimo Francija, dežela, kjer zlato že od velike revolucije leta 1789 velja za skorajda nujno naložbo vsake družine. Francija je od leta 1789 preživela različne čase, različne vladavine, gospodarske težave, vse to je bil rezultat, da se je v ljudstvu zakoreninilo prepričanje, da je morebitne prihranke najkoristneje naložiti v zlato ali zlate predmete, kar je nekakšno jamstvo za varnost pred finančnim polomom. Zato je še danes v Franciji le malo družin, ki nimajo svojega »zaklada«.

Francoski zaklad

Ko je bil sedanji francoski predsednik Valéry Giscard d'Estaing še finančni minister, je ob neki priložnosti izjavil, da je zavzetost Francozov za zlato rezultat večstoletnega nezaupanja in slabih spominov.

O tem, koliko zlata imajo Francozi v »nagavicah«, ni uradnih podatkov, ko pa je pariski »Le Monde« v začetku letošnjega leta izvedel lastno raziskavo, je ta dala osupljive rezultate.

Francozi imajo po podatkih »Monda« okoli 6.000 ton zlata, kar je dvakrat več, kot so državne rezerve druge največje proizvajalke rumene kovine na svetu — Sovjetske zveze; ali drugače, ta količina predstavlja približno 6 odstotkov vsega zlata, ki je bilo na našem planetu izkopano po letu 1413. Če to veličansko količino, ki je neenakomerno porazdeljena med petdeset milijonov Francozov, pretvorimo v dolžaje, ugotovimo, da imajo Francozi v rumeni kovini spravljeno veličansko bogastvo. Po tekočih cenah je v njihovih »nagavicah« za okoli 31 milijard dolarjev zlata. Za primerjavo, to je približno toliko, kolikor bi ostalo za nafto izrabil dva med največji proizvajalci nafte, Saudska Arabija in Kuvaيت.

Povrnimo se v Združene države, kjer velja že štirideset let zakon o prepovedi kupčevanja z zlatom. Pred nekaj več kot dvema letoma je Američani postalo jasno, da je naložba v dolarjih — posebej če jih je veliko — v sedanjem, dokaj muhastem gospodarskem trenutku silno negotova. Dolar, stebler svetovnega denarnega sistema, je pred dvema letoma začel kazati neenljive znake slabokrvnosti, ki je z nobenim posegom ni bilo mogoče odpraviti, in vodilna valuta je morala — dvakrat — uradno priznati zmanjšanje vrednosti.

Naval na novce

Vse to je Američane prepričalo, da so njihovi prihranki v nevarnosti, posebej še, ker v Združenih državah mnogi zakoniti »nagavice«, ki nimogrede, kar po radiu med zbiratelji, prebirajo borzna poročila in na podlagi njih »svetujejo« ljudem, kaj naj s svojim denarjem počnejo. Čeravno je padec dolarja na eni in visoka cena zlata na drugi strani za povprečnega Američana pomenil pravzaprav zanamljivo korist, se je na podlagi »glasov« in »nasvetov« pred nekaj meseci pričelo močno širiti povpraševanje po rumeni kovini.

To pa je bilo prepovedano prodajati ali kupovati. Američani so se znašli. Nenadoma so postali zavzeti numizmatiki in agencije, ki se ukvar-

jajo s prodajo zlatih kovancev, so te mesece, ko je v ZDA divjala nova »zlata mrzlica«, napravile posej kot že dolgo ne. Čeprav so zlati kovanci dražji od zlata v palicah, hkrati pa veliko cenejši od naklita, so Američani oblegali prodajalne in si poskušali zagotoviti svoj kipek rumenih kovancev.

Vse to je pomenilo, da mora ameriška vlada razmisliti o nastalem položaju, in Nixon je napovedal skorajšnjo liberalizacijo kupčevanja z zlatom.

Njegova odločitev, izpeljal jo bo seveda Ford, ima dva razloga. Prvega smo že omenili, visoka cena zlata — nekaj časa je rumena kovina grozila, da se bo povzpela na 200 dolarjev za unco, kar je skoraj petkrat več od uradno določene cene — je Američane prepričalo, da je rumena kovina koristnejša naložba od čedalje manj vrednih zelenih bankovcev.

Zlato pred dolarjem

Drugi razlog, ki ga ob odločitvi o liberalizaciji niso omenili, je pa gotovo najpomembnejši in zadeva mednarodne razmere. Napovedana liberalizacija je uglasena z ameriški prizadevanji, da bi tudi v okviru mednarodnega denarnega sklada (IMF) sprejeli »odločitev o popolni demonetizaciji zlata. Pred časom se je prav zaradi dejstva, da v svetu trenutno ni valute, ki bi bila za daljše obdobje trdna in bi lahko namesto dolarja pomenila vodilno valuto v svetu, pojavila zamisel, da bi to vlogo pravzaprav lahko prevzelo zlato, ki je nekdo že imele vodilno vlogo med plačilnimi sredstvi.

Temu predlogu, ki sicer ni bil javno izražen, se je pa pogosto pojavljalo v mednarodnih finančnih krogih, so se močno uprle ZDA, ki so vsekakor želele obdržati dolar kot osnovo denarnega sistema.

To se jim je po washingtonskem sestanku dvajseterice tudi posrežilo, ko so določili »košarico« valuti, ki bo do skupaj sestavljala imaginarno valuto, imenovano posebne pravice do črpanja (SDR ali papirnato zlato), v kateri imajo Američani z dolarjem (ta sestavlja tretjino SDR) največji delež. Prav zato pomeni njihova odločitev o prostem kupčevanju z zlatom enega od poskusov zmanjšanja ameriške in svetovne zarnosti v rumeno kovino. Z odločitvijo o ukinutvi Rooseveltovega zakona naj bi se borzna cena zlata — ki se je ustabila okoli 150 dolarjev za unco — v prihodnje zmanjšala in približala uradni ceni.

Simon bo ukrepal

Prav to je imel v mislih William Simon, ameriški finančni minister, ko je ob napovedi proste trgovine z zlatom dodal, da bo ameriška vlada takoj ukrepala, če bi postalo jasno, da bi cena zlata lahko znova zrastle. V ta namen naj bi pričel proučevati zlato iz ameriških državnih rezerv, ugotoviti pa se celo zgodi, da bi Američani od drugih vplivnih članic IMF zahtevali soglasje o prodaji dela zalog, ki ležijo kot depoziti članic denarnega sklada v trezorjih IMF. Posebej ta ukrep bi lahko pomenil dokončen prodor ameriške teze o demonetizaciji zlata.

V ameriških notranjih razmerah sprotitev prodaje zlata ne bi smela prinesiti večjih sprememb, menijo ameriški vladni in nevladni ekonomisti. Čeprav je težko predvidevati, kaj se lahko zgodi, če 250 milijonov Američanov nenadoma dobi nakupovalno moč, se zdijo pomirljive izjave ameriškega finančnega ministra dokaj sprejemljive. Tako naj bi bila zlata tržišča zgolj začasna, posebej še, ker se bo po podatkih First National City Bank na trgu pojavilo okoli 39 milijonov unč rumene kovine.

Pri tem se ameriški vladni krogi zanašajo na japonske izkušnje. Na Japonskem so namreč aprila lani razglasili zakon o prostem trgu za zlato, kar je povzročilo kratkotrajne viharne nakupe, vendar navdušenje ni veljalo dalj časa. Aprila, ko je odločitev pričela veljati, so za prodajo zasebnikom morali uvoziti 31 ton rumene kovine, že maja se je uvoz zmanjšal na 13 ton, kasneje pa sploh ni presegel meje desetih ton. Prav zato v Washingtonu menijo, da tudi v ZDA prosti trg ne bo imel pretiranih posledic.

Božo Mašanović

Bližnjevzhodno poletje

Ritem srebra v termometru

Arabci urejajo vrste pred nadaljevanjem ženevske konference

Ze po tradiciji nenehno spreminjajo se bližnjevzhodno prizorišče zbuja v tem soparnem političnem poletju še toliko bolj vtis, kot da sledi ritmu srebra v termometru: razdejani sod smodnika na Cipru je vrgel zadnje dni nekaj isker na sosednje bližnjevzhodne obale, koder so nenadne izraelske vojaške grožnje že prej priklicale na plan toliko časa odsoten duh vojne.

Izraelski voditelji so od konca julija naprej začeli opozarjati, da zna Sirija v kratkem času (z izdatnimi sovjetskimi vojaškimi posilkami), Jordanija pa morda v daljšem (z okrepljeno ameriško vojaško pomočjo) doseči večjo vojaško moč, kot jo ima Egipt (ki že devet mesecev ni dobil iz SZ nobenih vojaških posilk, medtem ko je pravkar končani obisk vladarja združenih arabskih emiratov šejka Zajeda navrgel 400 milijonov dolarjev. Prav zato je Sadat še toliko bolj zainteresiran za odstranitev navzkriž med Arabci.

je kairsko časopisje na veliko objavilo, da je svetovna banka odobrila Egiptu 1.285 milijonov dolarjev posojila za prihodnjih pet let — kar pa je svetovna banka nemudoma zankala. Sicer pa so ZDA same povabile Egipčane, naj se obrnejo še na druge naslove, tako na Zahodno Evropo (v ta namen se začel arabsko-zahodnoevropski dialog) kot na arabske naftne Kreze. Ti že odvezujejo močjo: Saudska Arabija je po pisanju kairskega tiska odobrila Egiptu milijardo dolarjev (uradno so po nedavnem 9-dnevnem Fejsalovem obisku v Kairu omenili številko 300 milijonov), medtem ko je pravkar končani obisk vladarja združenih arabskih emiratov šejka Zajeda navrgel 400 milijonov dolarjev. Prav zato je Sadat še toliko bolj zainteresiran za odstranitev navzkriž med Arabci.

Spor sosed

Egiptovsko-libijski spor je pri tem nedvomno izstopal, saj sta sosedji, ki sta se svojčas dogovorili za združitev v eno državo, dosegli zadnji čas v odnosih najnižjo točko. Obojestranske obtožbe so prišle že tako daleč, da je skorajda grozila prekinitve diplomatskih odnosov.

Egiptovski predsednik Sadat je v dolgi poslanici na 10 straneh libijskega predsednika Gadafiju 7. avgusta direktno obtožil Libijce za subverzivno dejavnost in kovanje zarote v Egiptu, pri čemer je našel nekaj nedavno odkritih atentatorji.

ki so izjavili, da so agentje libijske obveščevalne službe, so hoteli pograti v zrak Sadatovo letno rezidenco v Marsa Matruhu; prav tako iz Libije plačani atentatorji so hoteli ubiti Sadatovo zaupnega prijatelja, znanega »Ahramovskega komentatorja Kodusa«; atentatorji, povezani z Libijo, so vrgli bombo na nočni bar v Aleksandriji ter ranili 17 ljudi (26. julija).

Gadafi poslanice ni hotel sprejeti, češ da jo je v nasprotju z diplomatsko prakso objavilo vnaprejšnjem egiptovskemu časopisju. A vendar je prek bejrutskega tiska objavilo vnaprejšnjem egiptovskemu časopisju. A vendar je prek bejrutskega tiska objavilo vnaprejšnjem egiptovskemu časopisju. A vendar je prek bejrutskega tiska objavilo vnaprejšnjem egiptovskemu časopisju.

Srce in utrip

V tej nevarni točki zaostritve je posredoval šejk Zajed iz združenih arabskih emiratov, ki je najprej poslal v Kairo in Tripoli svojega znanega ministra, nato pa je prišel spri sosedji botat sam osebnost. Tako je prišel Gadafi nenadno 18. avgusta na šesturne pravne pogovore k Sadatu v Aleksandrijo.

Sekira žolčne besedne vojne med sosedama je bila zakopana: 1. septembra bo prišel egiptovski notranji minister Salem v Tripoli, odtod pa, da bi na kraju samem razdrti dejansko povezanost sabotažnih akcij v Egiptu z libijskim centrom. A najbrže gre bolj za začasno premirje, ki je potrebno obema stranema: Egiptu zato, da prepreči odpor zoper njegovo politično strategijo v arabskih vrstah (Libija je najodločnejše nasprotovalec vsem egiptovskim akcijam, od ločevanja sil od odlaganja arabskega vrha), Libiji pa zato, da se reši naraščajoče izolacije v arabskem svetu. Temeljni spor med Libijo in Egiptom pa bo najbrže še ostal, saj je Gadafi nedvoumno razložil svoj politični kredito: »Egipt predstavlja srce arabskega naroda, libijska revolucija pa je up in uresničitev arabskih težnj.« Oziroma drugače: egiptovsko srce mora slejkoprej dobiti libijski utrip.

Kaže, da je odstranjeno tudi drugo navzkrižje, ki je zadnji čas razbijalo arabske vrste: vrhunsko arabsko srečanje, napovedano za 3. september v Rabatu, je dokončno odloženo za čas po bajramskih praznikih 19. oktobra, torej na konec oktobra. Predah je potrebovala predvsem Jordanija, da bi dosegla ločitev sil ob reki Jordanu (kar je Egipt podprl, o čemer je bilo govora med Huseinovim obiskom v Washingtonu, a kar je Izrael nemudoma zavrnil) in uredila odnose s palestinskimi gibanjem. Predah je potreboval tudi Egipt, da bi dobil čim enotnejšo arabsko podporo za svoje stališče in da bi sprožil še potrebna akcija v svetu: dialog z Zahodno Evropo, normalizacijo s SZ (Fahmi se je v Washingtonu sestel z veleposlanikom Dobrininom in se dogovoril za obisk v Moskvi — ta je namreč pred mesecem dni sama odpovedala njegov že napovedani obisk), nadaljevanje prijateljstva z ZDA (izraz je Fahmijev) z oktobrskim obiskom Sadata v Washingtonu. Sirija, Libija in Palestinci so odločitvi vrha nasprotovali, vendar so očitno morali popustiti.

Vse se vrti okoli Palestinecev

Za zdaj ostaja nerešeno samo orednje in najbolj bistveno: palestinsko vprašanje. Trojni vrh Sirija—Egipt—PLO (palestinska osvobodilna organizacija) naj bi zgladil najprej egiptovsko-palestinski spor, ki je nastal po objavi aleksandrijskega sporočila, v katerem je Sadat priznal PLO pravico, da zastopa vse Palestine, razen tistih v Jordaniji — kar je za PLO nesprejemljivo. Kasneje se je popravlilo: PLO ima pravico zastopati tudi Palestine v Cisjordaniji, ki si jo Jordanija lasti zase, A ko tudi to za PLO ni bilo dovolj, je šel v korekturi do kraja: PLO ima pravico zastopati tudi Palestine v Jordaniji, razen tistih v jordanjski vojski in administraciji. Za PLO je takšna formulacija najbrž bolj sprejemljiva, za Jordanijo pa nikakor ne. Zato je malo upanja, da bi že kmalu prišlo do jordanско-palestinske pomiritve, kar je pogoj za uspešno nadaljevanje ženevske konference.

PLO je zadnji čas z novimi diplomatskimi akcijami v Vzhodni Evropi precej okreplila svoje možnosti za udeležbo na ženevski konferenci. Po uradnem priznanju SZ in drugih vzhodnoevropskih držav priznava zdaj PLO že blizu sto držav, Američani pa sami uradno izjavljajo, da je treba doseči za Palestinec ustrezno vlogo in priznati njihove zakonite interese, kajti bližnjevzhodnega zapleta brez njih ni moč rešiti (izjavo Kissingerjevega bližnjevzhodnega pomočnika Sisea konec julija in vsebina poročila o Fahmijevem obisku v ZDA).

Hkrati kaže, da so Palestinci okreplili svoj vpliv na zasedenih ozemljih, kjer je zadnji čas vse več sabotažnih akcij. Nedavna vdoljučitev duhovnika Eliasa Kurija v vodstvo PLO se navezuje na aretacijo grško-katoliškega nadškofa Hilarija Capuccija iz Jeruzalema, v čigar mercedesu so Izraelci, kot trdi, odkrili na libanonsko-izraelski meji (po verskih dolžnostih je smel prosto potovati v Bejrut) mitraljez, pištole, ročne bombe, plastično razstrelivo in peklni stroj, namenjen gverilcem na zasedenem ozemlju.

Črnoobrati 52-letni nadškof sirskega izvora, ki ima pod sabo 200.000 palestinskih vernikov, je baje izjavil, da je orožje potreboval za lastno zaščito, a Izraelci trdi, da imajo več dokazov o njegovi povezanosti z El Fatahom. Vendar pa v arabskih državah prevladuje mnenje, da so mu Izraelci sami podtaknili orožje, da bi ga laže obtožili in izgnali.

Ta dogodek je znova razburkal bližnjevzhodno prizorišče, znova poglajal srebro v termometru navigor. Je pač tako, kot je nedavno izjavil Joseph Siseo: bližnjevzhodno razreševanje se od drugih ločuje po tem, da po prvih korakih, ki jih storijo, pot ni lažja, ampak nasprotno težja. Predvsem zato, ker tisti, ki obljubljajo rešitev, kot mačka okoli vrele kaše hodijo okoli temeljnih pogojev za vsakršno uspešno razreševanje: brezpopojem umik Izraela iz vseh zasedenih arabskih ozemelj in priznanje zakonitih nacionalnih pravic palestinskemu narodu, vključno z njegovo pravico do lastne države.

Portret tedna

Bülent Ecevit

Časopisni kioski v Turčiji prodajajo barvne fotografije dveh politikov: legendarnega ustanovitelja sodobne Turčije Kemala Atatürka in »mavega Atatürka«, kot pravijo devetinsitridesetletnemu predsedniku vlade Bülentu Ecevitu. Za turške razmere je to največje znamenje popularnosti, saj ne glede na predsednika republike ali predsednika vlade že desetletja ni videti nikjer drugega kot kipov, poprsij in slik Kemala Atatürka.

Bülent Ecevit je z novo nepričakovano in skrajno odločno politiko postal najpopularnejši turški voditelj po Atatürku. Njegov položaj se je utrdil zaradi dejanj v zunanji politiki, čeprav je sam — in z njim tudi drugi — pričakoval, da se bo izkazal za velikega nacionalnega voditelja z velikimi reformami v notranjepolitičnem življenju Turčije. Toda Ciper in turški življenj na otoku sta po puču v Nikoziji, ki ga je komajda prikrito pripravila vojaška hunta v Atenah, postala za Turke — in seveda za Ecevita — nacionalna zadeva. Z vojaško intervencijo na Cipru je Turčija prišla v položaj, v katerem diktira svoje pogoje za ureditev ciprskega vprašanja, z zmago na bojišču pa je Ecevit pokazal, da je tudi v zunanji politiki tako doleden, kot je bil v vsej svoji dosednji politični karieri.

Ko je Ecevit po tako rekoč nepričakovani zmagi Narodne republikanske stranke na lanskih občinskih in parlamentarnih volitvah in po 53 dneh brezvladja naposled le sestavil vladno koalicijo (z idejno popolnoma nasprotno usmerjeno Stranko narodne rešitve), se je nameraval lotiti tistega političnega programa, ki že dolgo tiči v njem in zaradi katerega so ga nasprotniki razglasili za levicarja in komunisto, njegova stranka pa je postala iz birokratsko odrenele demokracije in reformatorske, socialnodemokratske ali stranke levega centra, kot bi jo opredelili z evropskim političnim besednjakom.

Za Ecevitom sta bili dobri dve desetletji nenehna političnega dela, preden je postal predsednik dokaj omahljive koalicijske vlade. Dve desetletji, v katerih je postavil na noge upelano (in nekoč edino) Atatürkovo stranko, ji dal novega poleta, obračunal z vsem zakrnelim v njej, jo popeljal do zmag in spet za krmilo Turčije.

Vendar sprva ni nič kazalo, da bo Bülent Ecevit, sin univerzitetnega profesorja (zdravnika in predavatelja sodne medicine) in stikarke iz dobro stoječe istanbulske družbe, postal »novi Atatürk«. Po materi je podedoval umetniško žilico, študiral je svetovno književnost, pisal je pesmi in likovne kritike (temu je še danes zvest, saj je po Picassovi smrti napisal čudovit nekrolog), prevajal je Tagora, Eliota in Pounda. Zaradi brezhibnega obvladovanja angleščine so ga na veleposlanstvu v Londonu, kamor je dobrih dvajset let staj in komaj dobro oženjen prišel študirat, zaposlili kot uradnega prevajalca iz angleščine.

Ko se je v petdesetih letih vrnil v domovino, je bil v bistvu častnik. Zaposlil se je v tiskovnem uradu propadajoče Narodne republikanske stranke, ki ji niti ugled Atatürkovega sobojnika Ismeta İnönüja ni preprečil poraza na volitvah. Novinarstvo je bilo za mladega Ecevita most iz umetnosti v politiko, znanje angleščine pa ga je spravilo v bližino İnönüja, ki je potreboval prevajalca za angleški in ameriški tisk. İnönü je v Ecevitu kmalu odkril politika in najprej ga je poslal študirat v ZDA (na Harvard), potem pa mu je pomagal, da je bil leta 1957 izvoljen za ankarskega poslanca v parlamentu. Ecevit je bil potem mini-

ster za delo v treh İnönüjevih koalicijskih vladah in tedaj je pridobil na svojo stran delavce in sindikate, ko je legaliziral pravico do stavke in izpeljal zakon o delovnih razmerjih.

Ko je Turčiji vladala Demirelova Stranka pravice, ki je z demagoškimi prijemi, desničarsko konservativnostjo in »četovskimi« govoricami zbirala glasove med najbogatejšimi in najrevnejšimi, se je Ecevit v Narodni republikanski stranki dojeval za novo usmeritev, za odpravo birokratizma in za levo politiko (seveda slevov v turških razmerah). Ko je Feyzioglujevo, desno krilo odpadlo in je iz njega nastala Stranka zaupanja, je Ecevit postal generalni sekretar jedra stranke in obenem İnönüjev adauphin.

Demirelova stranka je zabredla v še hušje težave kot njene prednice za krmilo Turčije in tako je maja 1971 vojska izvedla sudar brez udarac: prevzela je oblast, vendar ne na zunaj: v Ankari so imeli civilne vlade, ki jim je vojska ukazovala, nasprotovale pa so jim skoraj vse stranke, tako Demirelova kot İnönüjeva. V tistih časih se je Ecevit umaknil: odstopil je s položaja generalnega sekretarja stranke, ker se ta ni dovolj odločno uprl vmešavanju vojske v politiko. Vendar Ecevit ni pozabil na svoje načrte.

Najpečja ovira mu je bil sam vodja Ismet İnönü: ko se je Ecevit maja 1972 pripravil na obračun z njim, so mu vsi prerokovali silovit poraz. Toda spravil je starega Ismet pašo s prestola, postal je predsednik stranke in se z novim programom pognal v politično življenje. Vojska se je naposled umaknila v vojašnice, in ko so lani skoraj za petdesetletno nove Trčije spet bile splošne volitve, je Narodna republikanska stranka zmagala — čeprav so spet vsi prerokovali drugace. Toda zmagala je bila prešibka, da bi Ecevit lahko sam vladal, zato je bila potrebna koalicija. Tudi to se mu je posrečilo, čeprav je dobil za partnerja vse kaj drugega kot stranko, ki bi imela podoban program njegovi.

Prav vse turške stranke izhajajo v programih iz kemalizma, vendar večina voditeljev noče povedati, kaj ima v mislih, ko gre za Atatürka. Ecevit je o tem napisal nekaj knjig, njegova bistvena vrtinja pa je v tem, da si upa obračunavati s slabostmi kemalizma in predlagati drugačne rešitve, ki Atatürku v njegovih časih seveda ni so mogle (in niso smele) priti na misel.

Za Ecevita je treba reformirati kemalizem in osnovni zamisli: namesto abstraktno močne države s pozitivnim diktatorjem na čelu naj nastane država zavestno sodelujočih posameznikov; boj med verskimi in laičnimi nazori naj se umakne boju za gospodarsko in družbeno enakost. Zato namerava Ecevit izvesti temeljito agrarno reformo, spremeniti davčni sistem in kreditno politiko v kmetijstvu (da bodo posojila dobili kmetje, ne pa bogati posredniki). Predlaga ljudski sektor v gospodarstvu: nekaj med javnim in zasebnim sektorjem, temeljit pa naj bi na združitvi sindikatov in združenj. Pred očmi ima »drugačno Turčijo«, za kateri naj bi bili državni ljudje, posamezniki, seveda vsi skupaj.

Politik, ki se mu je obetala huda boj za takšne reforme, se je zaradi vojne na Cipru nenadoma znašel v tako močnem položaju, da mu napovedujejo tudi naglo notranjepolitične uspehe. Če se mu bo posrečilo vse, kar ima v načrtih, potem bo res zaslužil vzdevek »novi Atatürk«.

Stane Ivanc

Izraelsko rožljanje

To spreminja izraelsko vojaško strategijo, so izjavljali izraelski vojaški krogi in napovedali obsežne manevre, ki vključujejo polovico vseh izraelskih rezervistov. Rožljanje z orožjem ni ostalo brez odmeva v sosednjih arabskih deželah, zlasti še, ker so izraelski voditelji napovedali, da utegne priti do pete bližnjevzhodne vojne do konca tega leta in da takrat Izrael ne bo več dovolil oktobrskega presenečenja: zagrožilo je torej s skorajšnjo preventivno vojno, usmerjeno predvsem proti Siriji in Libanonu. V teh deželah so se na to možnost tudi najbolj pripravili. V Siriji so z nekaj večjimi vojaškimi spremembami okreplili poveljstvo armade, v Libanonu pa so Palestinci sklenili umakniti svoje enote iz obmejnega mesta Rašaja ter njegove okolice, da bi tako Izraelcem v naprej spodbili povod za nov napad na Južni Libanon.

A ne samo na vojaškem, tudi na političnem področju sledi Bližnji vzhod ritmu srebra v termometru: v postopnem utiranju poti k dokončni rešitvi bližnjevzhodnega spora je opaziti vrsto presenetljivih korakov tako na domačem kot na zunanjem prizorišču. Na domačem prizorišču je v ospredju težnja, da bi pred nadaljevanjem ženevske konference Arabci čim bolj stisnili svoje vrste in tako omogočili enoten nastop, na tujem prizorišču pa gre za ponovno pritegovanje pozornosti ostalega sveta, ta čas predvsem zaposlenega z urejanjem ciprske krize.

Sicer pa tudi ciprska kriza ni ostala brez tresljajev v bližnjevzhodni sosesčini. Pisanje izraelskega večernika »Jediot Aharonot«, da ponuja Izrael Američanom v zameno za izpraznjeni Pirej svojo Haifo, je bilo morda res zgolj vposkusni balon, ki pa so ga Arabci vzeli sila resno: ameriško oporišče na izraelskih tleh bi ne pomenilo samo nevarne grožnje za vojaško ravnovesje v Vzhodni Evropi, ampak bi hkrati porušilo tudi politično ravnovesje ameriške navzočnosti na arabski in izraelski strani, kar je bil cilj egiptovske strategije.

Kaj lahko je Izrael s to vposkusno ponudbo popihal na dušo novega ameriškega predsednika Forda, čigar predsednikovanje se je povsem začelo v znamenju Bližnjega vzhoda: prvi tuji politik, ki ga je sprejel, je bil egiptovski zunanji minister Fahmi, ki je prišel v Washington kmalu po odhodu izraelskega kolega Alona, predal pa je nato ključko vrat v Beli hiši še jordanškemu premieru Rifaiu ter kralju Huseinu, ta dva pa sirskega zunanjemu ministru Kadamu, ki se mu di v ZDA ravno te dni.

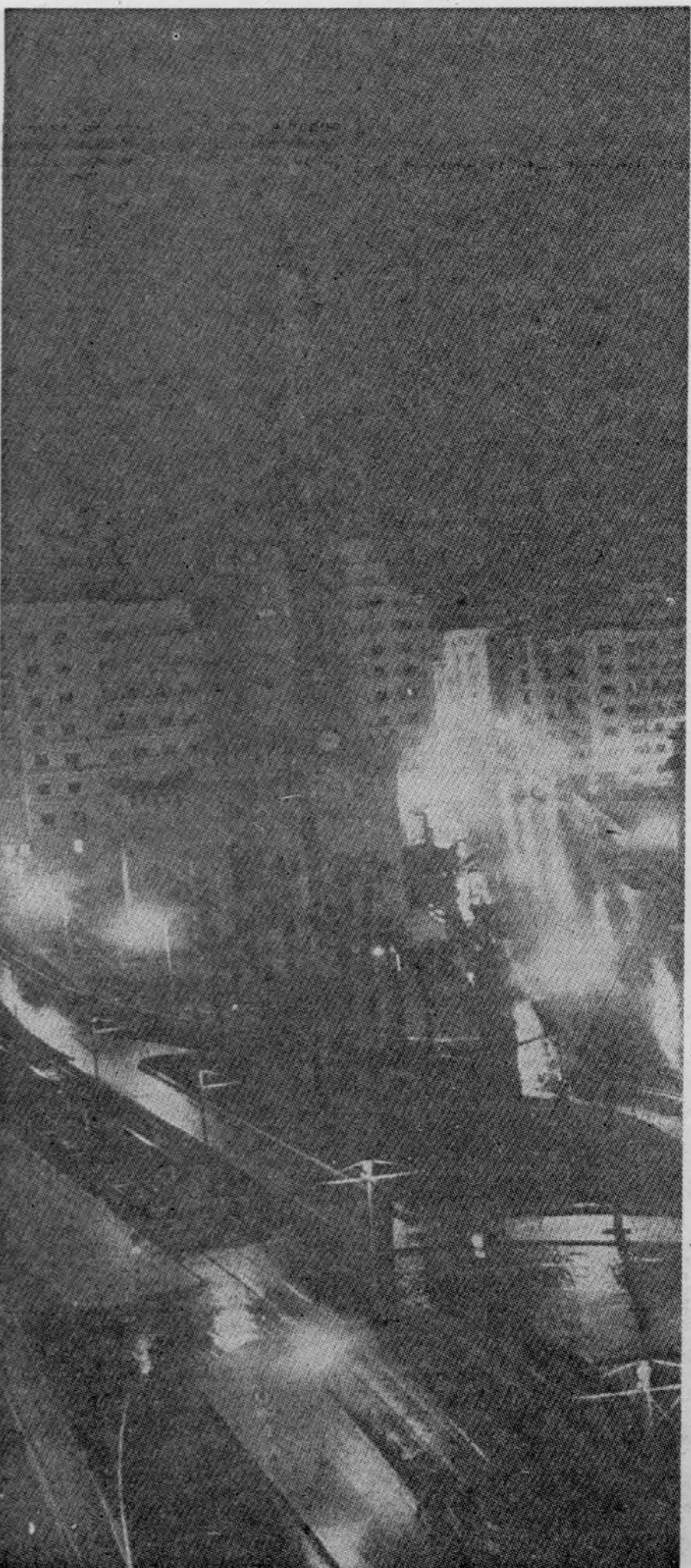
Romanja v ZDA

Bližnjevzhodna romanja v Washington so prej namenjena seznanjanju z nedavnimi spremembami v Beli hiši kot pa pripravljanju ženevske konference o Bližnjem vzhodu, ki bi se po nekaterih napovedih utegnla nadaljevati šele ob koncu leta. Poprej je namreč potrebno opraviti še celo vrsto stvari.

Washingtonski posveti bližnjevzhodnih politikov pa so namenjeni še nečemu drugemu: potrjevanju velikih gospodarskih in finančnih poslov, ki jih je med svojo bližnjevzhodno turnejo v Egiptu, Saudski Arabiji, Izraelu, Siriji in Jordaniji sklenil bivši predsednik Nixon.

To, kar je bilo javno objubiljeno, bo, kot kaže, tudi izpolnjeno: tako Egipt kot Izrael bosta dobila po 250 milijonov dolarjev gospodarske pomoči, Jordanija kakšnih 200 in Sirija kakšnih 100. Toda Izrael bo dobil še dodatnih 200 milijonov dolarjev vojaške pomoči in 100 milijonov nepovratnega posojila, Egipt pa ne. Fahmiju so v Washingtonu sicer objavili večji dotok zasebnega kapitala, kar naj bi se dogovorili predvsem med oktobrskim obiskom predsednika Sadata v ZDA.

Kako zelo v Egiptu želje prehitetvajo stvarnost, kaže med drugim to, da

Poletna egiptovska prestolnica na Sredozemlju, Aleksandrija.

Tit Doberšek

Svet o Nixonovem odstopu — Svet o Nixonovem odstopu — Svet o Nixonovem odstopu — Svet o Nixonovem odstopu

Odstop ameriškega predsednika Nixona je bil v informacijskih sredstvih v Sovjetski zvezi in drugih vzhodnoevropskih državah deležen tolikšne pozornosti, kot doslej le malokateri zunanje politični dogodki. Val novic, komentarjev in pojasnjevanj se še zdaj ni polegel, kar je v precejšnji meri bržda tudi posledica tega, da javnost teh držav ni bila posebej pripravljena na možnost, da bi se Nixon moral umakniti.

Watergatska afera se je resda pletla zelo dolgo, toda v informacijskih sredstvih v Sovjetski zvezi in drugih vzhodnoevropskih državah, so poročali o njej skrajno skopo in na način, ki ni dal jasno vedeti, da bi to utegnila biti resna nevarnost za predsednika Nixona. Občasna in skopa poročila o razvoju afeze so več ali manj jasno dajala slutiti le, da gre za nekakšno zaroto, ki je v dobršni meri naperjena proti politiki popuščanja v svetu in razvoja stikov med ZDA in ZSSR. Osrednji sovjetski tisk je nekajkrat v kritičnih fazah watergatske afeze celo z odobravanjem pisal o Nixonovi zunanji politiki, o končanju vojne v Vietnamu, o prizadevanjih za sodelovanje z ZSSR itd. kar so tuji komentatorji običajno razlagali kot posredno sovjetsko podporo Nixonu v njegovem boju, da bi zadržal predsedniški položaj.

Šele v prvih dneh avgusta, ko je že postalo jasno, da se Nixonu tla zares izpodmikajo, je najprej tisk v ZSSR, potem pa tudi v drugih vzhodnoevropskih državah natančneje pojasnil javnosti, da v ZDA poteka akcija za odstavitve Nixona in kakšna so proceduralna pravila te igre. Kljub temu pa je bil za široko javnost Nixonov odstop presenečenje, kar je moglo sklepati tudi po nenavadni obliki informacij in komentarjev o tem dogodku.

Vsebinsko jih je mogoče razdeliti na tri skupine:

— pojasnjevanje vzrokov; komentiranje pomena tega dogodka za ZDA;

— razmišljanja o posledicah za odnose v svetu.

Medstrankarski obračun

Kar se prvega — pojasnjevanja vzrokov — tiče, je mogoče reči, da doslej še ni bilo kakšnih bolj poglobljenih analiz. To ni nič nenavadnega, kajti takšno pisanje je praviloma stvar resnih in študioznih revij, ki večinoma izhajajo enkrat mesečno, v tisku pa so za najmanj mesec dni vnaprej, tako da se bodo tovrstne analize pojavile šele septembra in oktobra.

Sprotno pojasnjevanje so opravljali dnevni tisk, radio in TV, ki pa so se — vsaj doslej — zadovoljevali s precej splošnimi in verjetno tudi poenostavljenimi razlagami. Zanimivo je, da pri vsem tem ni bila izrečena ena sama žal beseda o Nixonu ter da sta duh in ton vseh komentarjev takšna, da ga prikazujejo bolj kot žrtev, ne pa kot krivca.

Eden najbolj značilnih in gotovo tudi najpomembnejših komentarjev v tej zvezi je tisti, ki ga je imel 9. avgusta zvečer po moskovski televiziji direktor sovjetske tiskovne agencije TASS Leonid Zamiatin. Zelo nedvoumno je povedal, da je bila afera Watergate le orožje v medstrankarskem

boju. Rekel je med drugim tole: »To afera so izkoristili kot glavno orožje v medstrankarskem boju, pri čemer je dobila obliko konflikta med izvršno oblastjo, posebej v predsedništvu Nixonu in zakonodajno oblastjo, ki jo predstavlja kongres. Mislim, da sta vsa ostrina in čustvena zagretost te afeze v veliki meri nadaljevanje strankarske volilne borbe, ki se je začela leta 1972 po resnem porazu Demokratske stranke. Demokratska stranka je morala najti nekakšen izhod ali nekakšno platformo za priprave na volitve novembra letos, kot tudi za predsedniške volitve leta 1976.« Zelo značilno in precej nenavadno je gotovo tudi to, da je Zamiatin med vzklici za Nixonov odstop navedel tudi kampanjo »pranja možganov« v ameriških informacijskih sredstvih, ki so bila po njegovem sovražno razpoložena do predsednika Nixona in so negativno vplivala na javno mnenje.

Teh okvirov razlaganja vzrokov ni sproti prestopila tudi druga informacijska sredstva ne v ZSSR ne drugod v vzhodnoevropskih državah. Semintja so med vzroki omenjali gospodarske težave in pritisk reakcionarnih sil, vendar se nikoli niso spuščali v podrobnejše razlage.

Zaželeno kontinuiteta

Kakšen bo pomen tega dogodka za ZDA? To je druga velika tema, ki so

ji posvečali in ji še dosti pozornosti. Ocene so bile pri tem skoraj previdne, praviloma pa so vedno v vsakem članku ali komentarju najprej močno poudarjali, da gre za izključno notranje zadevo ZDA, ki je zanimiv za druge le toliko, kolikor utegne vplivati na mednarodne odnose. Ton temu pisanju je dalo najprej glasilo CK KPSZ Pravda, ki je v enem prvih komentarjev zapisala: »Zamenjava predsednika je notranja zadeva Američanov. Vendar pa mednarodni javnosti ni vseeno, kako se bo razvijala ameriška zunanja politika in sovjetsko-ameriški odnos.«

Ocene o posledicah je sovjetski in graditi doslej vzhodnoevropski tisk gradil doslej izključno na izjavah novega predsednika Geralda Forda. Njegove izjave so skrbno beležili in na njih zanje mnogo toplih besed. V sovjetskem tisku so njegove programske izjave ocenili kot znak realizma, prako Rude Pravo je izreklo mnenje, da se »Fordova notranja in zunanja politika verjetno ne bosta spremenili« in dalo vedeti, da v ZSSR to poždravljajo, varšavska Trybuna Luda pa je pod naslovom Obliuba kontinuitete zapisala, da je Ford obljubil nadaljevati Nixonovo politiko in da ga ta obliuba zavezuje v dobro ZDA in vsega sveta.

Vse vzhodnoevropske napovedi se strinjajo v oceni, da mora Ford nadaljevati Nixonovo politiko, če neče doživeti neuspeha. Seveda se to nanaša v glavnem na zunanjo politiko, medtem ko se v razmišljanja o notra-

nepolitičnih posledicah ne spuščajo, češ da je to notranja zadeva ZDA. Od vseh komentarjev, ki so nam dostopni, je edino praško Rude Pravo zapisalo, da se bo moral Ford na notranjem področju spopasti z inflacijo in da nima stvarnih možnosti, da bi ta problem rešil, kar gre za pojav, ki je neločljivo povezan s samo naravo kapitalistične družbene ureditve.

Nadaljevati Nixonovo politiko

Največ komentarjev je seveda posvečenih zunanji politiki ZDA pod novim predsednikom. Na tem področju soglasno in skoraj z enakimi besedami od Varšave do Sofije in od Prage do Moskve poudarjajo, da je edina pametna perspektiva nadaljevati Nixonovo zunanjo politiko, predvsem politiko popuščanja napetosti in vsestranskega razvoja dobrih odnosov med ZDA in ZSSR. Ton je spet dala moskovska Pravda, ki je 11. avgusta objavila obširen komentar o sovjetsko-ameriških odnosih. V njem je med drugim rečeno:

»Sovjetsko ljudstvo in miroljubni ljudje po vsem svetu z zadovoljstvom pozdravljajo izjavo novega predsednika ZDA G. Forda predstavnika Kongresa ter političnih in poslovnih krogov, da namerava še nadalje prispevati k mednarodnemu popuščanju in pozitivnemu razvoju sovjetsko-ameriških odnosov...«

Politika Sovjetske zveze do Združenih držav Amerike je jasna in dosledna. To je politika miru in miroljubnega sožitja, politika poglabljanja in razširjanja stikov in sodelovanja na različnih področjih...

Sovjetska zveza je dosledno in nemoteno uresničevala in bo uresničevala tudi v prihodnje linijo nadaljnega izboljšanja sovjetsko-ameriških odnosov ter si prizadevala za nadaljevanje procesa popuščanja mednarodne napetosti...

Skoki vse take in podobne komentarje pa se kot rdeča nit vleče tudi opozorilo, da v ZDA obstajajo krogi, ki so nasprotovali že Nixonovi politiki in ki v njegovem odstopu vidijo priložnost za svoje mrčne namene. Najkrajše in najbolj strnjeno je opozorilo povzpelo (po obširnejši podobni opozorili v sovjetskem tisku) praško Rude Pravo, ki je 16. tega meseca zapisalo: »Ni mogoče spregledati dejstva, da s spremembo na položaju predsednika Združenih držav povezuje svoje upe tudi tiste sile v ZDA, ki nasprotujejo politiki zmanjševanja napetosti. Te sile niso ne pomembne ne brez vpliva. Mednje sodijo predvsem vojaško-industrijski kompleksi, profesionalni antikomunisti in cionistični krogi. Njihove intrige so že v preteklosti večkrat zamotale položaj in bi bilo naivno misliti, da ga ne bodo skušale tudi tokrat.«

Na splošno je mogoče reči, da informacijska sredstva v ZSSR in vzhodnoevropskih državah poročajo o spremembah v Beli hiši zadržano, izredno korektno ter nadvse skrbno, da se ne bi vmešavala v vprašanja, na katera »naj si pač odgovorijo Američani sami,« kot je zapisala moskovska Literaturna gazeta. Če bi hoteli najti skupni imenovalac vsega tega poročanja in komentarja — kar ni posebno težko, ker je zelo enotno — potem je nedvomno predvsem želja, naj Gerald Ford nadaljuje Nixonovo politiko.

Janez Stanič

Kriza sistema

Analize jugoslovanskih komentatorjev

V ocenah jugoslovanskih časnikov o vzrokih in posledicah — o resničnih vzrokih in posledicah — padca Richarda Nixona je skupna poteza: gre predvsem za krizo sistema.

»Ladja plove dalje«, ugotavlja uredniški komentar v »Politiki«, z naslovom »Od trumfa do zloma: Nixon, nekdanji glasnik nove morale«, njegov kriminalno obremenjeni podpredsednik Spiro Agnew je bil še glava — se je moral posloviti kot naveden prestopnik, toda Amerika s tem, da je spravila na dan afero Watergate in pognala pregrešnega predsednika iz Bele hiše, ni razrešila vseh svojih težav. Zato bo moral njegov naslednik Gerald Ford razmisлити o globljih vzrokih in širših posledicah spremembe.

Iskanje resničnega ozadja

Morebiti bi lahko rekli, da v tem iskanju resničnega ozadja nedvomno največjega poloma ameriških institucij v luči razrednega ozadja krize jugoslovanski komentatorji gradijo sklepe iz razpoložljivega dokaznega gradiva, dokler zgodovinska distanca, ki morda ni tako oddaljena, ne bo omogočila celovite analize.

Poudarki so zato različni, sklepi morda tu in tam sporni, celota pa vendarle ponuja dokaj skladno podobo.

»Težave se niso začele z Nixonom,« ugotavlja »Politika«, »in z njim se tudi ne bodo nehale. Nixonov slučaj je pomagal nekatere dileme samo jasneje in ostreje zarisati kot prej.« Skratka, Watergate ni podrl le imita o Nixonu, temveč predvsem o Ameriki in njeni ustavni in družbeni ureditvi.

»Za zunanjo, javnostno dostopno fabulo o aferi Watergate se skrivajo globlja in stvarnejsa materialno-politična žarišča krize institucij takoimeno meščanske demokracije v ZDA,« piše Blagole Lazic v »Komunistu.« »Čutiljo se vse tiste sile, ki tudi tem institucijam vsiljuje svoje interese za odločitve v družbi. Nestvarnost in formalizem te demokracije sta bila znova potrjena. Watergate zato ni zgolj o posamezniku, marveč tudi o sistemu, pa naj si še tako prizadeva, da bi s sodnim ali parlamentarnim postopkom ustvarjal privid, da gre vendarle izključno za posameznika.«

»Zakaj je (torej) Nixon moral pašiti?« se sprašuje v beografskem NIN Hari Stajner in hkrati odgovarja, da nihče ni pripravil dati jasnih in natančnih odgovorov. V nasprotju z njim je Mladen Stanić (Vjesnik) njim je Nixonova izpodnosa prepričan, da sta Nixonova izpodnosa vojaško-industrijski kompleks in finančna oligarhija — iz gospodarskih razlogov. Iz dejstva, da je bil vzhid olašanja na svetovnih borzah tako silen, ko je Nixon odšel, izvaja komentar sklep, da Nixon po gospodarski konjunkturi, ki se je končala z umikom iz Vietnamu (kljub nadaljevanju akcij v Laosu in Kambodži

in morda še Cipru, kjer vidi NIN nasledke Nixonove politike) ni našel rešitve, ki bi kolikor toliko zadovoljila poslovni svet. Manj mrtvih ob več nezaposlenih ni tisto, kar si ta želi. S svojo monetarno politiko plavalnega dolarja je sicer sprožil izvozno ekspanzijo, povzročil pa trgovinsko vojno z zaveznicami — razvitimi državami. Toda v tej trgovinski vojni ameriški business noče tako daleč, da bi konkurenčni boj nadomestil konjunkturo, kakršno porajajo vojni spopadi. »Politika popuščanja ne gre vstric s politiko gospodarske ekspanzije,« trdi Stanić, ki ga dopolnjuje v »Vjesniku« Zvonimir Kristli. Nixonove slabosti so bile vendar davno znane, toda prav, ko so bile najbolj aktualne, so ga varuhi ameriške morale, ki ga zdaj tako ostro sodijo, brez pomisleka dvakrat izvolili za predsednika ZDA. Resnični rušitelji Nixona, sodi Kristli, so s svojim moralnim zgražanjem hoteli prikriti resnični namen, utopiti tudi njegovo politiko boljših odnosov z drugimi vlesilami. Ta »scenarij« pa se ni mogel izteči do konca.

Kaj čaka Forda

Svetu se ni treba bati posledic pretresa, ki so ga preživele ZDA, če bo Nixonov naslednik, pišejo uredniki »Politike«, hodil po »široko odprtih prizanjih in v glavnem sprejetih poteh v zunanji politiki.« Ker pa v zadevi Nixon kot odrazu notranje krize nekega sistema na gre za posameznike — čeprav je ves splet nosil celotne osebnosti — sodi komentar »Komunistu«, da bi »zunanjo politiko, kakršno je vodil Nixon za zboljanje odnosov med velikimi silami, vodile najverjetneje tudi druge osebnosti, če bi bile namesto Nixona izvoljene za dva predsedniška mandata.« Objektivne okoliščine so pač take, da drugačija politika ni mogoča.

A vendar: Ford si je za prvo nalogo zastavil ureditev gospodarskih težav doma, ki seveda ne morejo biti brez vpliva na ostali svet. O tem Stanić: »Ford je napovedal politiko gospodarske ekspanzije. Toda, če sredstvo za to ne more biti trgovinska vojna — kaj potem?«

Odgovor ne bi smel biti preveč pesimističen, sodi Stanić. »Na svetu so danes močne sile (tu misli očitno na neuvrščene in dežele v razvoju), ki skušajo spremeniti odnose, kakršni vodijo do tako absurdnih alternativ (gospodarska ekspanzija ali vojna konjunktura) in najbrž bodo vplivale na sklepe najmočnejše gospodarske sile na svetu.«

Novi predsednik Gerald Ford, človek s konservativno preteklostjo in znani zagovornik pentagonskih aspiracij, bo moral prisluhniti glasu tistih sil, ki se jim je večji del svojega političnega življenja upiral, če bo hotel uresničiti proklamirano politiko miru in sodelovanja na svetu in s socialnimi in gospodarskimi ukrepi doseči spravo doma, razmišlja v trenutku, ko »so novinarji izročili Nixona zgodovini« (Politika) Efraim Kurtagić v »Oslobodjenju«.

Jaka Stular

Pritisnjen ob zid

Precej različna mnenja na Zahodu

Zahodni tisk, ki je sicer vseskozi natanko spremljal afero Watergate, se je ob delnem Nixonovem priznanju krivde in poznejšem odstopu na veliko razpisal. Pri ocenjevanju tega dogodka so se na straneh tiska in v etru pojavili komentarji vseh otenkov — od takih, ki so se predvsem ukvarjali z osebno Nixonovo dramo, do takih, ki so opozorili na širše posledice odstopa in osvetlili krizo v ameriški družbi. Tako so eni zahodni komentatorji izrazili obžalovanje do sistema, ki je vzdržal tak strahovit udarec, drugi pa jedko pisali o »lepi Ameriki, ki je pokazala svetu svoj pravi obraz.«

Po tonu in vsebini se razlikujeta že komentarja »dvojčkov« — tednikov »Time« in »Newsweeka«. Za »Time« pomeni Nixonov odhod predvsem zmagovalstvo za ameriški sistem. Amerika ima vso pravico, da si celo naslovi nekaj čestitk.

»Newsweek« je bolj zadržan: »Če hočemo govoriti naravnost, je pravosodna komisija predstavnika doma obtožila bivšega predsednika cele vrste zločinov, predvsem zarote in oviranje pravosodja, ki bi utegnili veljati še enkrat v 75.000 dolarjev globe. Nixon je bil že eksemplarno kaznovan. Videli bomo, ali bo morala dežela skozi novo očisteno, da bi si pozdravila rano, ki ji jo je zadalo to obdobje korupcije na vrhu.«

Zahodnonemški tednik »Spiegel« se je med drugim lotil dileme novega predsednika Geralda Forda: »Njegov problem je najtežavnejši, ker je človeške narave: kot predsednik lahko pomilosti svojega predhodnika Richarda Nixona in mu priznane s posledicami morebitnega kazenskega pregona. Toda v teh okoliščinah bi moral prav tako pomilostiti kak ducaat Nixonovih sodelavcev.«

Ponekod v zahodni Evropi so menili, da je krizen prehoda za greh. Vodili francoski dnevnik »Le Monde« je celo pisal o »presenetljivem maščevanju zakona in demokracije nad politiko.«

Toda desničarski »Figaro« je bil dosti bolj neizprosen: »Največja svetovna sila je v krizi, v kakršni še ni bila, in nihče ne ve, kako in kdaj se bo iz nje izvlekla...« Glasilo KP Francije »L'Humanité« se je takole lotilo afeze: »Ker ne more več ignorirati kar se dogaja, človeka prehaja predsednik ZDA na izpovedi in priznanje. K temu ga brez dvoma ni prisilila slaba vest. Kratko in malo je spoznal, da so zadržanja o lastni nedolžnosti nevarna... Kako naj bi sicer ravnal v položaju, v katerem je čutil, da so ga pritisnili ob zid? Ne samo z dokazi, da je vpleten v afero Watergate, ampak dosti bolj s pristiskom javnega mnenja...«

Londonški »Times« se sprašuje, ali bodo zdaj Nixona, ki je spet postal naveden državljani, sodno preganjali. »Richard Nixon je zdaj spet naveden državljani. Kot vsi drugi državljani je odgovoren pred sodišči za vsa zločina, ki jih je morda zagrešil. In sprito obsežnih pričevanj, ki vro iz afeze Watergate, je zelo verjetno v nevarnosti, da ga bodo sodno preganjali. Verjetno pa je malo članov

nove vlade ali kongresa, ki bi uživali ob prizoru nekdanjega predsednika, ko ga obtožijo in po možnosti obsodijo in celo vržejo v ječo za prestopanje predsedniške funkcije...«

Pisanje izraelskega tiska bi lahko strnil v mislijo dnevnika »Davar«, ki je blizu vladi. List je zapisal, da bo vse v redu, če spremembe na vrhu ameriške vlade ne bodo prinesle nobenih sprememb v tradicionalni ameriški politiki do Izraela in če bodo ZDA vztrajale pri obveznostih, ki jih je Nixonova vlada uradno in neuradno prevzela do Izraela.

Kot poročila naš rimski dopisnik Peter Breščak, se je prvo vprašanje, ki si ga je zastavila uradna Italija ob odstopu predsednika Nixona, glasilo ali se bo morda sedaj obnovilo partnerstvo med ZDA in Evropo, partnerstvo, ki ga je snoval predsednik Kennedy, nadaljeval Johnson (ki je od zahodnoevropskih zaveznikov za manj iskal podporo za vojno v Vietnamu), Nixon pa ga je — povsem zagledan v »imperialno« vlogo ZDA — povsem prezrl. Uradna Italija Nixonovega odstopa ni ocenjevala kot »zmago demokracije«, kot je bilo silati iz vrst italijanske politične levice, nasprotno, za bivšega predsednika je našla dosti hvale; vodja krščanske demokracije Fanfani ga je tako rekoč zasul s komplimenti ter posebej poudaril da je »prinesel mir v Vietnamu, razrešil bližnjevzhodni spor in ogromno prispeval za zblizevanje med Zahodom in Vzhodom.«

Nasprotno pa levica z ničemer ni pokazala sočustvovanja z bivšim predsednikom. Njegov odhod iz Bele hiše, posebej pa se njegov zadnji govor je imenovala »melodramo namesto tragedije«, zamerila mu je pomanjkanje samokritičnosti in njegov odstop ocenila kot prispevek demokraciji v ZDA. Italijanska levica se je ukvarjala predvsem z globljimi vzroki Nixonove drame. Komunisti so bili zelo neposredni, ko so dejali, da je Nixonov odstop pač posledica globoke krize, ki pretresa ameriško družbo. Spoznanje, da ima javno demokracijo mnenje v ZDA vendarle še vpliv in moč, je tukašnja levica ocenila kot spodbudno dejstvo.

Novega predsednika pa je levica pozdravila z besedami: upamo, da se bo proces zblizevanja in popuščanja napetosti nadaljeval, hkrati pa upamo, da bodo odstranjene vse tiste težnje, ki hočejo zanikati pravico narodov do samostojnosti in neodvisnosti.

Najbolj zanimivo je pisanje tistega dela ameriškega tiska, ki je prav do konca branil in zagovarjal predsednika Nixona. Med njimi je bil tudi »Wall Street Journal«, ki je moral na posled priznati, da »obstaja obilno dokazno gradivo za obtožbo predsednika« in da zdaj »ljudstvo lahko naredi ta usodni korak v duhu, ki se približuje soglasju.« »Morning News« iz Dallasa, ki je tudi ves čas zagovarjal Nixona, je zadnji dan pred odstopom priznal, da je bilo zaupanje v Nixona neumestno.

Komentar »Washington Post«, lista, ki je pravzaprav odkril afero Watergate in jo gнал do bridkega konca, pa je naveličano ugotovil, »da smo morda preveč pisali o našem čudovi in sistem in o tem, kako ta sistem deluje.«

Božidar Pahor

Dvomi so ostali...

V »tretjem svetu« si niso dosti belili glav

Strom afriških, latinskoameriških in azijskih prostranstev je milijone ljudi že toliko izmučilo tisočero novih in novih ujm, od suše južno od Sahare prek katastrofalnih poplav na indijski podelceni do epidemij nevarnih kužnih bolezni po zeleni in črni celini, da »Nixonova drama« ni zmogla poseči v njihovo vsakodnevno dramo. Zabeležilo jo je sicer časopisje, a z manj pozornosti kot drugod; uradne in poluradne izjave pa so bile kratke, zadržane, zvečine izpolnjene z dvomi

Tretji svet je bil nedvomno tisto področje, ki ga je Nixonova administracija najbolj zanemarjala, oziroma kamor je kvečjemu posegala z udarci sile in megami obljub.

Nepriljubljeni Nixon

To so mu v teh državah tudi najbolj zamerili: v Latinski Ameriki izjavljajo, da je obdobje Nixonove administracije predstavljalo eno najhujših etap v odnosih med zeleno celino in ZDA (mnenje poluradnih brazilskih krogov) in da ni Nixon nikoli maral gesla »naj Latinska Amerika pripada Latinoameričanom« (izjava argentinskega funkcionarja); v indijski javnosti »Nixon ni nikoli užival velikih simpatij« in v njegovem času so »ameriško-indijski odnosi dosegli najnižjo raven« (poluradni krogi v New Delhiju).

Afriška celina je, kot je znano, z največjo zadržanostjo spremljala politiko popuščanja napetosti in dogovarjanja, ki je zavladala v odnosu med obema super silama v času Nixonovega predsednikovanja. Prav s črne celine so prihajali najodločnejši pozivi, naj se ta politika ne omeji le na severni del zemeljske poloble, ampak naj postane univerzalna. Vse do Nixonovega odhoda so ti pozivi ostali brez odmeva. Razumljivo je torej, da je sprememba v Beli hiši pospremila še toliko večja odločenost afriških držav, da si pribere popolno politično in gospodarsko neodvisnost.

Z odločenostjo, vztrajati v boju, so Nixonov odhod pospreмили tudi na drugem koncu sveta. V Indokini, koder se je najbolj očitno zlomila Nixonova brezbizirna politika sile. Predstavnik južnovietnamske fronte za narodno osvoboditev polkovnik Vo Dong Jang je izjavil, da bo »vsaka ameriška administracija, ki bo vladala zunanjo politiko Richarda Nixona, obsojena na neuspeh, kot ga je doživel tudi bivši ameriški predsednik.« Po njegovem mnenju »Nixonov odstop ni le njegov osebni neuspeh ali neuspeh republikanske stranke, ampak neuspeh tako notranje kot zunanje politike ameriške administracije.«

Določeno zaskrbljenost je bilo ob Nixonovem odstopu opaziti v nekatere bližnjevzhodnih državah, kajti bližnji vzhod je predstavljal zadnjo veliko Nixonovo spektakularno potezo, zadnji poskus, da utiša doma watergatski vihar (ameriške ankete so po njegovi vrnitvi z bližnjega vzhoda dejansko pokazale, da se je dvignil odstotek priljubljenosti med ameri-

škimi volivci) in hkrati poveča ameriški vpliv v arabskem svetu.

V arabskih krogih je zavladalo splošno prepričanje, da se je v najbolj koščnem položaju znašel egipčovski predsednik Sadat, češ da je staval na Nixonovo karto. Dejansko je bilo poprej v egipčovskih krogih slišati mnenje, da stoji za watergatsko afero proizraelški krogi, ki jim ni po godu Nixonovo odpiranje Arabcem. Dva milijona Kairčanov je Nixona sprejelo s transparenti: »Nixon, mi ti zaupamo!«

Vendar pa je Sadat kasneje sam izjavil, da je »Nixon storil za Israel več kot katerikoli ameriški predsednik« in da je nato spremenil ameriško politiko »kot rezultat arabskih uspehov v času oktobrskih vojn«. Posebej pa je opozoril, da tedaj, ko govorijo o Ameriki, ne misli na Nixona in Kissingerja, ampak na »sistem, deželo, oziroma veliko silo«. Izrazil je upanje, da bo Ford nadaljeval Nixonove napore za vzpostavitev miru na Bliznjem vzhodu.

Podobne upe so izrazili tudi drugod. V Indiji sicer menijo, da bo s spremembo v Beli hiši prišlo do krajšega zastoja v ameriško-indijski dialogu, ki naj bi se začel s Kissingerjevim prihodom v New Delhi konec septembra ali v začetku oktobra. Ta dialog naj bi odstranil posledice zaostritve med obema državama, do katere je prišlo med indijsko-pakistansko vojno, ko so ameriški rušilci zapluli proti indijski obali, hkrati pa naj bi pretrsel tudi indijske pomisleke ob gradnji velikega ameriškega oporišča na otoku Diego Garcia v Indijskem oceanu. Ford je baje »poln dobre volje proti Indiji«, menijo v New Delhiju.

Potreba po enotnosti

V Latinski Ameriki pa menijo, da je zdaj potreba po latinskoameriški enotnosti večja kot kdajkoli poprej. Le tako bi se zelena celina zmogla postaviti po robu severnoameriškem zidanjju, ki je med drugim, kot je ob Nixonovem odhodu opomnil mehiški list »Excelsior«, »zadušil gvalmško revolucijo, izvršil agresijo proti Kubi, okupiral Dominikansko republiko, podpiral brazilске fašiste, pripomogel k strmolavljenju Allendeja in nato podpiral Pinochejev genocid proti čilskemu narodu, prav tako da dajal pomoč urugvajskemu militarizmu, bolivijski diktaturi in mnogim drugim«. Ta mehiški list meni, da bi že »vsakodnevno ameriško mešanje v latinskoameriške zadeve bilo dovolj, da bi sodili Nixonu in politiki ZDA.«

Drugi mehiški list, »El Dia«, napoveduje »neizbežne spremembe v odnosu ZDA do Kube pri čemer opozarja na nekdanjo Kissingerjevo izjavo, da je »Kuba edini element zunanje politike, o katerem izključno odloča predsednik Nixon.«

Na splošno pa se tretji svet dvomov v to, ali se je z Nixonovim odhodom dejansko kaj spremenilo v Beli hiši, ne more otresti, zlasti še, ker novi predsednik napoveduje v zunanji politiki kontinuiteto, nadaljevanje Nixonove politike: to pa je ravno tisto, česar si v večini držav tretjega sveta ne želijo.

Tit Doberšek

Vsaki dan beremo o uspehih španskega turizma, ki je v zadnjih letih dosegel izreden razcvet in se v vseh lestvicah prebija na prva mesta. V letu 1973 je španski turistični inkas dosegel že 3 milijarde dolarjev. Vse več je tudi naših turistov, ki so že obiskali Španijo. Eden prvih avtorov španskega turizma pa je vsekakor Mallorca. Kako si v Španiji predstavljajo turizem, v čem so pred drugimi, v čem zaostajajo? To so vprašanja, ki zanimajo mnoge, tako turistične delavce kot tudi ljudi, ki nimajo nobene zveze s turizmom.

Prvo srečanje po malo manj kot dve uri trajajočem poletu je bilo manj prijetno, kot smo pričakovali. Že od Marseilla naprej je bilo Sredozemlje prekrito z oblaki, kljub temu pa nam je pogled iz letala na največji otok Balearov razkril, da tu ni turizem edino, s čimer se ukvarjajo. Vse otok je obdelan. Presenetil nas je pogled na številne mline na vater, ki so včasih oddaljeni drug od drugega le kakšen meter. Kasneje smo izvedeli, da je prva naloga teh mlinov črpanje vode, ki jo uporabljajo za namakanje, rahlo jo hkrati pa tudi kot mlini, v današnjem času pa tudi kot turistična privlačnost.

Ze pogled na letališče v Palmi nam je razkril, da se tu s turizmom ne igrajo, ampak ga zemljejo dosledno resno. Kmalu smo zvedeli, da je letališče eno največjih in najmodernejših v Evropi, pripravljajo pa že gradnjo novega, ki bo le za čarterske polete. Ze med pristajanjem smo videli letala vseh znanih in številnih manjših, neznanih, rednih in čarterskih linij. Na Mallorci je 3000 hotelov s 185.000 posteljami.

Pred letališko zgradbo, iz katere smo prišli, ne da bi videli carinike in policije, česar si pri tolikšnem obisku tudi verjetno ne bi mogli privoščiti, nas je čakalo mnogo avtobusov Pegaso, vsi španske proizvodnje po licenčni angleškega Leylanda. Brez kakršnih koli zastojev smo prišli do svojih avtobusov, kjer so nas čakale fotografke z gotovimi slikami ob prihodu z letala. Kmalu je bilo dogovorjeno, da slike lahko kupiš za dinarje. Velika večina potnikov jih je tudi kupila za 2000 din.

Ze prvi hotel, pri katerem smo se ustavili, je bil prvi, Don Kvintote. Tu so nam brez večjih ceremonij razdelili ključke sob. Celoten hotel, sobe s prho, z WC in balkonom, vse je bilo popolnoma v redu, mogoče še celo bolj, kot nas je vedno pričakovala, saj je cena celotnega aranžmana bila nizka, vsaj v primerjavi z našimi hoteli enake kvalitete. Rahlo oblačno nebo nas je sprva razočaralo, toda kmalu smo uvideli, da je to le trenuten pojav.

Vsi delajo

Prvo potepanje po mestecu Can Pastilla, ki leži kakšnih 6-7 kilometrov od centra Palme, nam je prineslo prva spoznanja, kaj vse nudijo Španci turistom, oziroma česa se pri nas nismo utegnili, znali ali hoteli naučiti. Lahko bi naštevati verjetno zelo dolgo časa, toda pogledimo si le nekaj primerov. Iz lastnih turističnih izkušenj v preteklosti vemo, da si na primer nizozemski gost želi brati nizozemske časopise, in to po možnosti od tistega dne, Anglež si želi, ko mu zmanjka tobaka, za pipo kupiti takšnega, kakršnega kadil že deset let, ne pa začeti preskušati tistega, ki ga ponujajo imajo na zalogi. Danec si bo verjetno želel domačega piva, Nemka bo iskala lokal, kjer strežejo »deutsche Kaffee«, Francoz, ki je pozabil vzeti knjige s seboj, bo iskal knjigarno s francoskimi knjigami itd. Vse to vemo tudi mi, prebrical pa sem se, da vse to vedo celo majhni otroci v Španiji, pri nas pa poleg velikih stvari opazljamo na takšne »malenkostke«. Odkril smo torej prva načela španskega turizma, nuditi vsakemu natančno tisto, kar želi in potrebuje, seveda poleg solidnih storitev v hotelih in drugih turističnih dejavnostih.

Slika o dobrodošnem Špancu, ki uživa sestro v senci in »počiva kljub temu, da ni ničesar delala, se nam je že v kratkem tako skazila, da je verjetno nikoli več ne bomo mogli s pridom obnoviti. Mogoče se vam bo zdelo čudno, toda v Španiji, vsaj na Balearih, delajo vsi, tudi otroci in celo Cigani. Blizu letališča so jim lokalne oblasti uredile dober skromno naselje. Tu imajo stanovanja, šolo in vrtec, vsi odrasli pa so zaposleni. Nekega dne smo gledali na plaži družino ciganskega rodu, očeta in tri otroke. Bili so na moč prijazna družina, vsi lepo oblečeni, očeta so igrali z lepimi igračkami, oče pa je kar se da skrbno zamenjaval mater, ki je tistega popoldne bila v službi, verjetno v enem mnogih hotelov. Mogoče se vse to zdi malo pretirano, toda na Balearskih otokih bi verjetno le s težavo našli postopca ali lenha.

Palma de noche

Na levi strani od Can Pastille je dolga peščena plaža, nad njo je cesta, ki pelje do Arenala, v vsej dolžini petih kilometrov pa se dvigajo hoteli vseh velikosti, od penzionov z nekaj sobami, pa do hotelov s stožerji. Znamo je, da na Mallorci ni veliko zelo luksuznih hotelov, večina je tam nekje okoli naše »B« kategorije. Palma je približno tako velika kot Ljubljana, ima okoli 220.000 prebivalcev. Posebna privlačnost mesta je gotoka katedrala, ki s svojo močnostjo kraljuje nad vsem mestom. Začeli so jo graditi takoj, ko je katalonski kralj Jaime I. pregnal Mavre, v XIII. stol., končali pa v začetku XVII. stoletja. Kakor katedrala in druge zgradbe v mestu je vse iz obdobja gotike, renesance in baroka. Največja katedrala je dvigla 44 metrov, dolga je 121 metrov, široka pa 55 metrov. Nasproti nje stoji citadela La Alnuda, mavrska trdnjava, ki so jo kasneje preuredili v kraljevske palače. Del palače je še zdaj rezidenca generalissima, ko obli-

V Palmi de Mallorci

Prestolnica evropskega turizma

Drugi največji turistični kompleks na svetu

šče Baleari, drugi del pa je urejen kot muzej. V palači sta tudi gotika in manjša posadka Guardia civil, ki na moč resno stražijo palačo, ne da bi se zmenili za turiste s fotoaparati.

V muzejskem delu palače smo videli poleg mečev Corteza in Pissara bojne zastave španskega ladjevja iz znamenite bitke pri Lepantu, kjer so Evropejci prvič premagali Turke in se je udeležil tudi pisatelj Cervantes, dalje prestol Filipa II. in številne druge zanimivosti.

Posebna zanimivost Španije je vsekakor flamenco. Malokateri tuji obiskovalec ne obišče kakšnega lokala, kjer ga plešejo. Udeležili smo se izleta z naslovom Palma de noche — Palma ponoči. Po krajši vožnji z ogle domesta smo prišli mimo pristanišča, kjer je pred meseci bila zasedrana Onassisova jahta Kristina, nam je zatrjeval vodnik. Prišli smo do Puebla Español, španske vasi, kjer smo v tipični španski gostilni srečali predstavnike raznih evropskih narodnosti,

ki so zavzemali svoja mesta. Gostilna še ni bila polna, že so prišli predstavniki tipične flamenco skupine, natakariji pa so nam že stregli s kozarci sangrille, španske narodne pijače — aromatiziranim vinom podobnim našemu prosku. Ze ob prvih zvokih kitare so prihajali zadnji gostje na svoja mesta. Solisti so drug za drugim izvajali svoje točke, ko so natakariji začeli stregi s šampanjcem. Glavna solistka skupine je privabila starejšega angleškega obiskovalca na oder, kjer sta skupaj plesala flamenco. Angleža so nagradili z burnim aplavzom, posebej še njegovi sonarodnjaki.

Ko zadnji ples še ni bil dobro končan, smo morali hiteti na avtobus, ki nas je odpeljal v drugi največji lokal v Palmi-Tagomago, kjer nastopajo iz tedna v teden največje zvezde svetovnega showa. Nas so sprejeli znani Los Paragayos, ki še vedno privlačijo številne obiskovalce. V največjem nočnem zabavišču v Palmi Titos je prav v tistem času nastopila Marlene Dietrich. V Tagomagu smo

videli še izredno privlačno točko Koreografske inštitucije flamenca, postregli so nam precej radodarno s šampanjcem. Cena tega izleta, ki je zadovoljil tudi izbirne poznavalce nočnih klubov, kot sta bila simpatična zakonca iz Ribnice (ki sta že prej bila v pariškem Moulin Rougeu), je bila precej dostopna, 350 pezeta ali približno 100 dinarjev.

V prodajalni pijač

Polni vtisov smo se vrnili v hotel pozno ponoči, z vodnikom pa smo se že zmenili za naslednji izlet do manjšega mesteca Porto Cristo na drugi strani otoka, ki je oddaljen kakšnih 60 — 70 kilometrov od Palme. Izlet je stal 335 pezeta, ogledali pa smo si dober del znamenitosti Mallorce. Prvo postajališče smo imeli v mestu Manacorju, ki je drugo po velikosti. To je industrijsko središče

otoka, ki leži kakšnih 10 kilometrov od morske obale, prebivalci pa se ukvarjajo z lesnoprredelovalno industrijo, vinarstvom, industrijskim obdelovanjem biserov in keramiko.

Ogledali smo si prodajalno s spominki iz olivnega lesa in s prelepimi izdelki iz keramike. Trgovina pa ima tudi poseben oddelček — prodajalno pijač, z degustacijo iz sodčkov. Vsek obiskovalec dobi majhne kozarčke, potem pa hodi od sodčka do sodčka in preskuša razne likerje, xeres, oport, sangrillo, brinovec itd. To preskušanje bi pri nas verjetno lastnika pripeljalo na boben v dveh do treh dneh, toda iznajdlivi Španci verjetno kljub temu dobro zaslužijo, saj skoraj ni »degustatorja«, ki ne bi zapustil trgovine z eno ali več steklenicami.

Po načrtu je sledil obisk tovarne Majorica, kjer izdelujejo svetovno znane umetne bisere. Po ogledu vseh faz proizvodnje seveda sledi obisk trgovine, kjer je prišel na svoj račun ženski del turistov, še bolj pa domiselni lastniki tovarne.

V Indiji in Bangladešu prizadetih na milijone ljudi

„Jeza bogov in narave“

Povodnji in kužne bolezni na podcelini

Po zadnjih poročilih so začele vodo veletokov Brahmaputra, Gangesa in drugih rek na območjih severne, severovzhodne in deloma južne Indije ter v večjem delu Bangladeša podirati upadati. Po domnevah strokovnih monsunskih nalivih, ko so reke prestopile bregove in poplavlile dve tretjini bangladeškega ozemlja (kakih 50.000 kvadratnih kilometrov), besneje vodne ujme torej pojenjuje, za seboj je pustila strahotno razdejanje na tisoč človeških živov, sto tisoč ljudi pa so ostali brez strehe nad glavo.

Letos je monsunsko deževje v Bangladešu in v severovzhodnih območjih Indije prišlo cel mesec prej kot po navadi, nekateri menijo, da je človeških živov več zaradi tega, ker so naravi zalotili ljudi nepripravljene, čeprav bi bile posledice tudi v nasprotnem primeru nedvomno zelo hude. Ze pred dnevi so jeli prihajati iz Bangladeša dramatični pozivi, naj bi svet prisločil na pomoč ljudem v deželi, ki jo je voda grozila docela uničiti. Premier Mudzibur Rahman je v govoru po radiu in televiziji povedal, da mlada in nerazvita država ne bo sama zmogla nositi bremena naravne ujme in se pristavil, da noben narod v tako kratkem času neodvisnosti ni preстал toliko gorja in preizkušenj kot ravno bangladeški. Pri tem je treba povedati, da so se marsikdo po svetu sicer zganili (med prvimi je poslala pomoč v hrani in zdravilih tudi Jugoslavija), vendar preveč obojetljivo in s pomočjo, ki je bila večkrat bolj simbolična kot pa kaj drugega.

Trpke besede obtožbe

Ob bangladeški katastrofi se človek nehoti spomni trpkih, ostrih in upravičenih besed, ki jih je predsednik indijske vlade Indira Gandhi zbrusila svetu pred tremi leti, ko je bilo na indijskem ozemlju že na milijone bengalskih beguncev, ki so iz takratnega Vzhodnega Pakistana bežali pred pogromi pakistanske vojske: »Globoko sem prepričana, če bi se danes zgodilo, da bi imela razvita Evropa naenkrat opraviti s problemom zgolj 30.000 beguncev, bi cela Evropa

skočila pokonci.« Obtožba je bila izrečena zaradi tega, ker je morala Indija precej časa na svojih plečih nositi breme milijonov bengalskih beguncev.

Kakorkoli že, posledice poplavl v Bangladešu in v Indiji so strahotne. Po uradnih podatkih iz Dake, ki med drugim povedo, da so vode začele upadati na večini poplavljenih območij le v samem glavnem mestu še ne, naj bi divjanje vodne stihije terjalo 1.200 človeških življenj (neuradni viri govorijo o več tisočih mrtvih), sto in sto tisoč ljudi so ostali brez že tako breme strehe nad glavo. Iz Dake so nadalje sporočili, da so poplave tako ali drugače prizadele približno polovico prebivalstva, se pravi več kot trideset milijonov ljudi, vode so uničile od 80 do 90 odst. vseh rižnih posevkov (četvi bi morala biti sedaj že končana). Računajo, da je monsun uničil več kot milijon ton riža, ker pa je Bangladešu že od prej primanjkovalo za kaka dva milijona ton žitaric, bo moral letos nujno uvoziti okrog pet milijonov ton žitaric.

Ponoven začetek od ničle

Iz vseh poročil, ki so zadnje čase prišle iz Bangladeša in iz razvidno, kakšno škodo je utrpela industrija jute, ribolov, lesna, tekstilna, vsekakor pa se vzpenja v stotine in stotine milijonov dolarjev, če ni še huje. Kaj pomeni to za eno najbolj nerazvitih držav na svetu, kjer industrijska proizvodnja še pred divjanjem ujme ni dosegla predvojnega ravni (pred decembrsko vojno leta 1971) in če vemo, da so bangladeški strokovnjaki sami še pred meseci odkrito priznavali, da bodo morali začeti tako rekoč od ničle, potem ni mogoče priti do drugega zaključka, kakor je tale: naravne katastrofe so gospodarstvu povzročile tako težak udarec od katerega si sam Bangladeš brez izdatne tuje pomoči nikakor ne bo mogel opomoci.

Naslednji problem je izbruh kužnih bolezni. Ze pred kakima dvema tednoma so prišle iz nekaterih območij zaskrbljujoče novice o začetkih epidemije kolere v okrožju Citagong (Citagong, drugo največje mesto v državi je sploh edino, ki ni bilo poplavljen). Noakhal in Mimesingh. Ker so bila ta območja zvečne odredna od drugih območij tudi še ni poročil o razmahu epidemije in o človeških žrtvah.

Tragična posledica strahotnih poplavl je tudi v tem, da so v Bangladešu sicer imeli zadovoljivo količino cepiva proti koleri, vendar povsem odrezanim krajem niso mogli pomagati, ker se tjakaj ni bilo mogoče prebiti. Kolikor je le bilo mogoče so na najbolj ogrožena območja iz helikopterjev metali odeje in konzervirano hrano, velik del te pomoči pa je postal plen pogoltnih voda.

V Daki se bojijo kaosa

Sedaj, ko so vode začele upadati, se zdravstveni strokovnjaki bojijo, da utegne kolera šele izbruhniti zaradi okuženih vodnjakov, razpadajočih trupel ljudi in živali in pa zaradi podhranjenosti milijonov in milijonov ljudi. Ker je rečni živelj ostal brez vsakega imetja (kolibe iz trstja in blata so porušene, če je bila pri bajti morebiti še kaka glava goveda, je izginila v valovih), se je začel po končanosti nalivov v ogromnih trumah valiti proti glavnemu mestu, s skromnim upanjem, da jim bodo lahko tam nekako pomagali. Ce je prej vlada pošljala poplavljenecem na pomoč vojsko, jo je prisiljena sedaj okrog Dake uporabiti v druge namene. V prvih dneh selskih okrog Dake je vojska praktično sklenila obroč, da bi obupancem, ki so ostali brez vsega, onemogočili prihod v glavno mesto, ker se upravičeno bojijo, da bi ti milijoni beguncem povzročili kaos; nezadovoljstvo zaradi komanjanja, jakote in draginje pa bi kaj hitro lahko potegnili z seboj množične neredne.

Podoben je položaj v določenih delih Indije: poplave so najbolj prizadele severovzhodne države Assam, Bengalijsko, Bihar in južno državo Kerala. Največjo državo Madia Prades pa strahotna suša. Ačuta Menon je povedal, da je po prvih ocenah materialne škode vsaj za sedem milijonov dolarjev, podivjana Brahmaputra je v Assamu terjala kakih sto žrtev, podobno v Zahodni Bengalijski, v Biharu je škoda za več kot 40 milijonov dolarjev, veliko vasi je docela razdejanih, utonilo je več deset ljudi, skoraj sto tisoč ljudi je ostalo brez strehe nad glavo. V Bengalijski je ostalo brez domov 300.000 ljudi, samo v Utar Pradešu pa se je pojavila nevarnost, da bi vode odnesle pol milijona ljudi. Računajo, da so v Indiji poplave prizadele vsaj sedem milijonov ljudi.

Verjetno je najbolj tragičen položaj ravno v indijski državi Bihar. Pred kakim mesecem so to državo pretresali nemiri in spopadi ter stavke zaradi brezposelnosti, draginje osnovnih živil, korupcije in podobno. Tako zatem je le šestdeset milijonov državo zajela najhujša epidemija koz v tem stoletju. Do začetka avgusta je za to kužno boleznijo zbolelo skoraj sto tisoč ljudi, umrlo pa kakih dvesto tisoč, med temi največ otrok. Na tisoče ljudi je oslepele, tisočim, ki so koze preživeli, pa je po telesu zapustila neizbrisne brazgotine.

»Narava gre svojo pot«

Strokovnjaki se bojijo, da epidemija še ni dosegla vrhunca. Večino prebivalstva v tej državi predstavlja hindujci (kakih 45 milijonov), zaradi česar je položaj še težji kot bi bil sicer. Hindujška vera pozna med drugimi bogovi in boginjami tudi boginjo Setala Mato — boginjo koz. S tem verovanjem najbolj prežeti hindujci namreč verjamejo, da jih Setala Mato vsako leto enkrat kaznuje, ko pošlje nad njih epidemijo koz in tako pokaže svoj srd nad njimi. Po tem verovanju mora vsako leto umreti za to »sveto boleznijo« določeno število ljudi, saj samo to lahko zadovolji boginjo Setala Mato za kratek čas, denimo za eno leto.

Po izbruhu epidemije koz so se ljudje množično zgrinjali v templje boginje Setale Mate v biharskem glavnem mestu Patni, kjer boginje pa obiskovali s ovčetjem. V Patni in širini po Biharu so hindujci zavračali cepjenje, se zapirali v domove in se celo z gorjčami spravljali nad zdravniško osebo; če bi jih cepili, bi to samo še bolj razjezilo boginjo koz. Da bi bila vsa stvar še bolj tragično ironična, so med epidemijo začeli stavkati še zdravniki, pa ne zaradi boginje koz, ampak zaradi tega, ker so terjali višje plače.

Za konec le še to. Ko so ubogo hindujsko paro hoteli zlepa prepričati, da bi jo cepili proti kozam, se je iz človeka izrazil v pasivni fanatizem zaverovan odgovor: »Ali res ne razumete? Narava in bogovi gredo svojo pot. In zakaj bi se borili proti navi in bogovom?«

Avugst Podgar

Po ogledu in nakupu biserov smo se napotili do rezervata afriških živali. Vhod v safari je v afriškem stilu, precej velika planota pa je ograjena. Na njej živi kakšnih 550 afriških živali, ki so precej podobne tistim v njihovi domovini. Tu žive sloni, žirafe, vodni konji, antilope, gazele, zebre, nosorogi, noji, divje govedo in drugi prebivalci savane. Ko se bodo čez kakšno leto ali dve dokončno privadili na spremenjene življenjske pogoje, pričakujejo strokovnjaki, da se bodo začele razmnoževati. Te živali bi prodajali evropskim živalskim vrtovom.

Med brnjenjem kamer in fotoaparatorov smo prišli do izhoda, kjer nas je čakala nova atrakcija, bazen z dresiranimi delfini v floriškem stilu. Izvajala sta vratolije, ki so vzbujale navdušenje občinstva. Posebej privlačni so bili skoki, več metrov nad vodno gladino, plesi in igre z žogo.

Potlej smo šli dalje do Drachovih jam. To je podzemna kraška jama, »opremljena« z legendo o Drachu, ki je v njej pokončaval zmaje. Za poznar valce našega podzemnega sveta ne predstavlja nobene senzacije, vsekakor pa potrjuje dejstvo, da imajo tudi drugod po svetu enake turistične zanimivosti kot pri nas.

Obisk jame ima še posebno privlačnost. Ko smo prišli po hodnikih do podzemnega jezera, smo posedli po klopi, ki v amfiteatralni obliki obdajajo en konec jezera. Luce so ugasnile in z nasprotni strani podzemnega jezera so se začeli približevati trije osvetljeni čolni, dva s spremstvom in tretji s komornim kvartetom, ki je igral nežno Chopinovo glasbo. Po odhodu iz jame smo se odpeljali do mesteca Porto Cristo, kjer smo imeli počitek, ki smo ga izrabili za kopanje.

Bikoborba brez nas

Ob vrnitvi smo se še ustavili v manjšem kraju ob cesti s steklaro, ki je seveda tudi namenjena ogledu radovednih turistov. V manjšem delu izdelujejo okrasne predmete iz barvastega stekla, ostali del pa je spremenjen v muzej in trgovino s spominki. Pri vstopu je neizogibna okrepčevalnica, ki je bila po napornem dnevu še najbolj obiskana. Ob cesti smo iz avtobusa že dalj časa opazovali nasade kaktej opuncij, ki so bile ob vsaki hiši. Domačini jih goje predvsem zaradi okusnih plodov. Postanek v steklarni smo nekateri izkoristili za posnetke teh kaktusovih goščav ob tipičnih španskih podeželskih hišah.

Ze ob vrnitvi domov nam je vodnik predlagal nove izlete, piknike in podobno, ostala pa je v glavnem le ena velika privlačnost: Grandiosa corda de torro ali kratko po naše-bikoborba.

Sezona korid je že mimo, toda vsak turistični kraj ima vse leto bikoborbe z najboljšimi zasedbami. Tisto nedeljo so bili v Palmi pripravljeni za spopad Palomo Linare, Julio Robles in Jose Antonio Campuzano. Kljub privlačnosti pa smo se delno zaradi stabilizacijskih ukrepov, delno pa zaradi vročine raje odločili za kopanje. Na lepkih je namreč pisalo precej nedvoumno: cena sedežev na sončni strani okoli 470 pezeta, kar bi bilo še nekoliko sprejemljivo, cena v senci tribuna pa skoraj 600, kar je bilo že preveč glede na blizajočo se vrnitvijo v Ljubljano.

Španske trgovine so zelo bogato zložene, ogromno blaga je obešenega pred vrati in položene na policah, pred izločbami, na tleh. Vse to izoblije pa seveda privlači turiste, ki dostikrat brez cilja vstopijo v trgovino, iz nje pa prinesejo predmet, ki ga še v sanjah niso nameravali kupiti. Med spominki je veliko kiča, le malo je lepših predmetov, ki bi bili vredni nakupa.

Med pisano izbiro blaga po trgovinah zlahka opaziš, da je skoraj vse narejeno v Španiji. Izjema so seveda luksuzni predmeti, ki so nujni zaradi boljše izbire, ali pa tisto, česar v Španiji ne izdelujejo.

Trgovci, natakariji in vsi, ki pridejo v stik s turisti, so z gosti prijazni, nikakor pa vsiljivi ali nadežni. Ničnega nikomur ne vsiljuje blaga ali storitev, razen mogoče fotografov na letališču.

So tudi pomanjkljivosti, le-teh je malo. Motila nas je predvsem zamerjenost cest v manjših krajih, kjer so, tako kaže, smetarjeve metle redke gost.

Peščene plaže, ki so čiste, redno urejajo z manjšimi buldožerji in jih hkrati čistijo. Ob obali so povsod postavljeni slamnati senčniki, ki so brezplačno na voljo, ležalnike pa lahko namete za ves dan. Na plažah in drugod je dobro poskrbljeno z osvežitvenimi pijačami, ki so na voljo. Vino ni draga, pivo in osvežitvene pijače pa so poceni.

Hrana v hotelih je dovolj dobra in obilna ter ustreza okusu povprečnega evropskega gosta. Posebej pa slove slaščičarski izdelki.

Boljši hoteli v Palmi nimajo lastnih plaž, kar preseneča preproste turiste, ki se želimo kopati in sončiti. Njih »boljšie« gostje posedajo po kavarnah in se dolgočasijo.

Posebnost španskega turizma je tudi, da lahko tuje najame vse, kar potrebuje: avto, čoln, kolo, ležalnik, otroški voziček. Zelo poceni je rent-a-car, saj lahko najameš flaka ali seat 600 za 450 pezeta na dan, brez dodatkov za kilometrine. Gorivo pa seveda sami plačate. Tujci, ki pridejo skoraj vsi z letali, a imajo majhne otroke, potrebujejo vozičke. Pa greste do prve trgovine in najamete voziček. Zelo dobro cvete tudi izposojanje koles. Številni kolezarji na ponjih in tandemih krožijo po otoku, lastniki pa obžalujejo, da jih nimajo vsaj še enkrat toliko.

Vse to in še mnogo drugih majhnih, vendar pomembnih dejstev pripelje človeka do spoznanja, da turizem na Mallorci ni več obrt, kakor si ga še mnogi mislijo predstavljamo, temveč počasi prehaja v industrijsko dejavnost, zato pa lahko tudi upravičeno imenujemo Mallorco za prestolnico evropskega turizma.

Borut Repe

Protidružbeno vedenje

Zakaj hudodelstva?

Mnenje sovjetskega doktorja pravnih znanosti in direktorja inštituta za državo in pravo

Komunistična partija, ki se opira na poznavanje objektivnih zakonov družbenega razvoja, določa temeljne usmeritve in poti za reševanje aktualnih nalog ne samo na področju pozitivnih družbenih procesov, temveč tudi na področju boja s protidružbenim vedenjem ljudi, s kršitvami zakona in z zločinsko dejavnostjo. Kako se bo ta dejavnost spremenila pod vplivom znanstveno-tehnične revolucije, ki jo doživljamo? Ali bo število protidružbenih prestopkov naraščalo ali pa se bo manjšalo? Kakšne spremembe se bodo zgodile v tem procesu?

V gradivu, ki ga je pripravilo tajništvo OGN za četrti kongres o preučevanju hudodelstva in o ravnanju s kršilci zakona (bil je na Japonskem leta 1970), je naraščanje hudodelstvenosti, ki so ga opazili v številnih državah, neposredno povezano z urbanizacijo, industrializacijo, migracijo in s tehničnim napredkom v celoti. Pri tem omenja gradivo misel, da je naraščanje hudodelstvenosti skorajda neogibno in da velja to za vse razvite države in države v razvoju ne glede na njihovo družbeno ureditev.

Vpliv družbenih sprememb

Vendar pa zgodovinska praksa dokazuje, da stanje in naraščanje protidružbenega vedenja nista v premem sorazmerju z znanstveno-tehničnim razvojem. Predvsem sta odvisni od tistih konkretnih gospodarskih in političnih razmer, v katerih poteka ta razvoj. Stališče marksistične kriminologije je, da je v socialistični družbi v celoti mogoče ustvarjati in da se tudi nenehno ustvarjajo takšne življenjske razmere, v kakršnih ima znanstveno-tehnični napredek pozitivno vlogo pri vzgajanju zavestnosti in discipline ter pri utrjevanju pravnega reda in pravosti.

Seveda pa to ne pomeni, da znanstveno-tehnični razvoj ne pozna negativnih plati in da se ne pojavljajo nova vprašanja in nove naloge, poleg drugega tudi na področju preprečevanja protidružbenih pojavov. Splošna pozitivna tendenca ne izključuje obstoja različnih odklonov. Zato je nujno treba podrobneje proučiti temeljne vidike povezanih znanstveno-tehnične razvoja in negativnih oblik vedenja ljudi v socialistični družbi.

Na splošno rečeno je dejstvo, da imajo družbene spremembe neposreden vpliv na tako imenovana koristljiva hudodelstva — kraje, poverebe — že skoraj dovolj dokazano. Če družba v celoti, predvsem pa med privrženci svoje avantgardne oblike in uresničitve visoke ideale vsestranskega in skladnega človekovega razvoja, ne pričakuje pa posebne materialne koristi, se to nujno (čeprav ne tako kmalu) pokaže v psihologiji vseh družbenih slojev: spremeni se struktura hudodelstev, delež koristljivih hudodelstev se zmanjša.

V carski Rusiji so v začetku 20. stoletja zavzemala koristljiva hudodelstva nič manj kot 85 odstotkov vseh zadev, ki so jih obravnavali milovni sodniki. Po statističnih podatkih ZDA je znašal njihov delež leta 1969 skoraj 95 odstotkov vseh kršitev zakona, v Angliji (leta 1972) 85 odstotkov, v ZRN (leta 1971) 75 odstotka, pri tem pa se število hudodelstev, storjenih zaradi želje po obogatitvi, kot tudi hudodelstvenost v celoti še naprej večja.

Povsem drugače je v socialističnih državah. V Poljski so dosegle takšne kršitve zakona 1972. leta 52 odstotkov, v Češkoslovaški (1969. leta) 36,9 odstotka, na Madžarskem (1970. leta) 55,8 odstotka vseh registriranih hudodelstev. V Sovjetski zvezi njihovo v zadnjih letih med 40 in 45 odstotki.

Povezanost med družbenim in znanstveno-tehničnim razvojem ter gibanjem tako imenovanih nasilnih hudodelstev (huliganstva, umorov, posilstev, telesnih poškodb) je bolj zapletena. Če so koristljiva hudodelstva v tesni zvezi s splošnim sistemom vrednot, ki velja v dani družbi, pa je za nosilna hudodelstva pomembnejši drug »mehanizem«: odnos med osebnostjo in življenjske situacije. Nasilna hudodelstva ne sodijo med »racionalistične« dejanja, v pretežni večini primerov niso vneprej načrtovana in so storjena pod vplivom »trenutnih« doživljanj. Njihovi motivi niso neposredno povezani s sistemom gospodarskih vrednot. Pogosto so odvisni od konkretne življenjske situacije in bolj izkazujejo npr. psihološke posebnosti kršilčeve osebnosti kot pa druge vrste hudodelstev.

Pri tem je treba upoštevati, da lahko nastopijo konfliktna situacija v najrazličnejših družbeno-gospodarskih razmerah, družbeni tip osebnosti, ki se utrudi v obdobju ene generacije, pa se predrugači v več kot samo v desetih letih. S tem lahko v precejšnji

meri pojasnimo dejstvo, da je delež nasilnih hudodelstev — ne glede na korenite spremembe družbene strukture družbe — še zmeraj precej visok.

Odkod agresivnost

Psihološka označitev huliganstva ne izhaja iz tega okvira. Agresivno vedenje nastopa tu kot izpričen poskus za dokaz lastnega »jaza«. Če je analiza koristljivih hudodelstev tesno povezana z odkrivanjem družbeno-gospodarskih sprememb v družbi, predstav o življenjski ravni in dovoljenih sredstev za njeno zadovoljevanje, pa imajo pri proučevanju agresivnega vedenja precejšen pomen takšne kriminološke kategorije, kot so osebnost, situacija, konflikt. Da bi se v njih znašli, moramo nujno proučiti odnose v majhnih družbenih skupinah pa tudi vsestransko raziskovati posebnosti prestopničkove osebnosti.

To seveda ne označuje zunanjerazredne, biološke ali kake druge »naravne« značilnosti podobnih hudodelstev. V bistvu je agresivno vedenje posledica razbrzdanih, anarhičnih, nenavajenosti na disciplino. Korenini v meščanskem individualizmu, ki izhaja iz izkoriščevalske družbe in njegovih antagonističnih nasprotij. Zato v socialističnih državah ne srečujemo takšnih divjih izrazov individualizma kot na Zahodu, poleg tega pa je tudi število nasilnih hudodelstev v socialističnih državah veliko nižje. Medtem ko je bilo v ZDA leta 1969 povprečno 7,2 naklepne uboja na 100 tisoč prebivalcev, v ZRN pa 1967. leta 3,2, je znašal ta koeficient leta 1968 na Poljskem 1,2, v DRN pa 0,8.

Kako lahko vpliva znanstveno-tehnični razvoj na obravnavano skupino hudodelstev? Znano je na primer, da sta izobrazbena in kulturna raven huliganov in nasilnikov nenavadno nizki. Po podatkih, ki jih je zbral E. F. Po-begajlo, je bilo med osebami, ki so bile obsojene zaradi naklepne uboja v rostovskem okrožju, 84,2 odstotka takšnih, ki niso končale obveznega osemletnega šolanja. Nič manj zgovorne niso npr. v psihološke lastnosti teh hudodelcev. K. E. Igosev, ki je proučil več kot 4000 mladih prestopnikov z južnega in srednjega Urala, pravi, da so zanje značilne takšne negativne poteze, kot so nesposobnost, da bi nadzorovali svoje vedenje, nesposobnost ljudi, pomankanje volje, neznačajni duhovni interesi, nagajenost k plačevanju, moralna razbrzdanih, pomankanje delavilnosti, pohlepnosti itd.

Družbene spremembe, ki so se zgodile v socialistični družbi, seveda ne bodo omogočale ohranitve takšnih pogledov in navad. Znano je, da povzroča znanstveno-tehnična revolucija kakovostne spremembe v tehnologiji proizvodnje, energetike, strojev, v organizaciji vodenja, v značaju dejavnosti ljudi. Podpira in bo še naprej podpirala vse naraščajoče potrebe po izobraževanju, organiziranosti in disciplini udeležencev družbene proizvodnje pa tudi prebivalstva v celoti.

V okviru nalog strokovnjakov

Zato je položaj tiste kategorije oseb, ki je nosilec psihologije malo-mehanske odtujenosti, čedalje bolj zapleten. Protidružbeno vedenje bo prihajalo v čedalje oštrije nasprotje z zahtevami družbenega in tehničnega razvoja. Profiliško je treba voditi v dveh smereh: povečati je treba politično dejavnost in kulturo ljudi in pravčasno prepoznati konfliktna situacije v vsakdanjem življenju, ustvarjati ugodne delovne in življenjske razmere, kazati skrb za normalno psihološko ozračje v proizvodnji, šoli, družini in v vsakdanjem življenju.

Pri tem je treba posvetiti posebno pozornost tistim skupinam prebivalstva, ki se pogosto selijo iz mesta v mesto, menjavajo poklice in trgajo nekdanje družbeno-psihološke vezi. V prvi vrsti velja to za mladino, ki se mora hitro prilagoditi novim zahtevam, ki jih postavlja znanstveno-tehnični razvoj. Tako kot druge kršitve zakona tudi nasilna hudodelstva ne bodo bodo skrhila. Z njimi se je treba odločno borovati.

Delo, ki si ga nalagamo z bojem zoper protidružbeno vedenje, je kljub trditvam naših ideoloških nasprotnikov docela potrebno in ne nasprotuje »naravnemu« razvoju dogodkov, ki izhajajo iz znanstveno-tehnične revolucije. Saj so za nadaljnji razvoj znanosti in tehnike vendar potrebni kulturni, izobraženi, politično razviti in aktivni ljudje. Zato je boj zoper protidružbeno vedenje docela v okviru naših strokovnjakov kriminologov in je najtesneje povezan s sosednjimi strokami — s filozofijo, sociologijo, z ekonomijo, s psihologijo in pedagogiko.

V. Kudrjavcev

Portret (foto: Joco Znidaršič)

Raziskovanje onstranstva

Samovolja „skrivnostnih“ teorij

Nekaj primerov iz ropotarnice okultizma: skrivnosti in slepila

Nekaj resničnih ali dozdavnih rezultatov poskusov, šeepec skrivnosti, veliko visoko zvenječih besed, uradne »potrditve« in avtoritete — tako je kulhal svojevoljne teorije že prostuli T. D. Lisenko. Kravje »ustvarjanje« in »spreminjanje« elementov. Ze pred sto leti je F. Engels opozarjal, kam pelje zanašanje na golo izkušnjo in suvereno preziranje mišljenja. V čigavem interesu je širjenje takih fantazij, samopreviar in previar?

»Staro pravilo dialektike, ki je prešla v ljudsko zavest, pravi, da se skrajnosti dotikajo. Težko, da bi se potemtakem zmotili, če skrajnih stopenj fantazije, lahkovernosti in praznovernja ne bomo iskali morda pri tisti prirodoslovni smeri, ki poskuša ... objektivni svet s silo stlačiti v okvir svojega subjektivnega mišljenja, marveč bomo šli rajši k zastopnikom nasprotni smeri, ki se zanašajo zgolj na izkušnjo, obravnavajo mišljenje s suverennim preziranjem in so v brezsmiselnosti res tudi najdlje pritirali ... Kakšen čudež torej, če je v zadnjih letih angleški empirizem z nekaterimi svojimi zastopniki — in ne najslabši mi — kot se zdi, brezupno zapadel iz Amerike importiranemu klicanju in gledanju duhov.«

Zasliševalske metode

Tako se je pred nekaj manj kot sto leti F. Engels pritoževal zaradi raznih vrst »raziskovalcev«, ki so tako zaničevali vsako teoretično razmišljanje pri povezovanju prirodoslovnih dejstev in so se zanašali zgolj na izkušnjo, da so pri tem zapadli najslabšemu teoretiziranju in filozofiranju — modrovanju o onstranskih dimenzijah, magnetičnih pojavih in takih ali drugačnih življenjskih silah in duhovih. (Prirodoslovno raziskovanje v svetu

duhov v knjigi F. Engelsa: Dialektika prirode, CZ, Ljubljana 1953.)

Kot poroča Delo 27. 7. 1974 na 28. strani, se še vedno občasno pojavljajo razni nenavadni »raziskovalci«. Neki newyorški policijski zasliševalski strokovnjak je preganjal dolgočas tako, da je na rastlini uporabil znano zasliševalno metodo — kombinacijo gorečega žigalnika in galvanometra »detektorja laži«. Rastlina je bila očito manj odprta kot Vietnamci, na katerih so preizkušali podobne metode. Raziskovalcu je razkrila svoje celotno »čustveno« življenje. Poročajo, da je rastlina kazala nekakšno »nagnjenost h gospodarju — zasliševalcu, čeprav jo je kupila tajnica. Rastlina je kazala tudi določeno solidarnost do drugih rastlin.

Skrivnosti kravje alkemije

Podoben čut solidarnosti za kolektivne in višje interese naj bi kazale tudi rastline, ki jih je v SZ proučeval nekoč zelo znani T. D. Lisenko. Lisenko se je posrečilo vsaj začasno »prepričati« razmeroma velik krog agromorfov in biologov v Sovjetski zvezi. Botaniki, ki so mu preglašeno nasprotovali, so bili za nekaj časa poslani na raziskovanje severnosibirskega rastlinstva. Vendar je le napodil čas, ko se je zelo jasno pokazalo, da Lisenkovo psevdonastavno delo ni škodilo sam razvoju bioloških znanosti v SZ, temveč je prineslo veliko škode tudi sovjetskemu kmetijstvu.

Zadnja leta je širil svoje teorije »alkimista« L. Kervran (Delo 27. 7. 1974). Po teh teorijah naj bi rastline s pomočjo encimov opravljale jedrske reakcije spreminjanja elementov, na primer fosforja v kalcij. V inštitutu INRA v Franciji so natančno in potrpežljivo ponovili Kervranove poskuse, a so dobili bistveno drugačne rezultate kot on. Poleg tega pa so na nič kaj nenavaden način pojasnili nekatera Kervranova »dejstva«.

Povzemimo nekatere od teh raz-

lag po reviji Agriculture, sept. 1972. Pri nekem poskusu, k' ga je citiral Kervran, se je pokazalo, da so krave za mlekom oddajale več fosforja, kot so ga v istem času sprejele s hrano. Po Kervranu naj bi bil to dokaz, da krave v svojem telesu iz drugih elementov »ustvarjajo« fosfor. Je pa mizno pokritje deficita fosforja še drugače pojasniti. Krave kopičijo v kosteh zaloge fosforja in kalcija, del teh zalog lahko uporabijo v obdobju, ko z mlekom oddajajo več fosforja in kalcija, kot ga dobijo v hrani.

Podobno je z vsemi drugimi Kervranovimi »dokazi« encimatske alkimije. Na primer s tistim s kalcio sojo. V literaturi je v tabelah Kervran našel podatke analize kalcijih zrn soje, po katerem naj bi imela kalcija zrna soje med drugim kar 22 % več kalcija kot nekaleča. Kakšen bleščeč dokaz učinkovite rastlinske alkimije! Žal je Kervran spregledal, da so analizirana sojina zrna kalila v vodovodni vodi, v kateri je kar precej kalcija.

Najtežji očitke Kervranu pa niso izvedeni izvedeni poskusi, temveč vprašanje, zakaj si je za tolmačenje rezultatov izmislil ravno encimatsko alkimijo, ko bi se z enako upravičenostjo lahko oprjel kake druge fantazijske razlage. Že zakladnica »paraznanosti« mu nudi vrsto drugih razlag. Eina je ta, da se je kalcij nenehoma pojavil iz daljave z »brezenergetskim« prenosom. Druga možna razlaga v tem stilu bi bila, da je prišel kalcij iz onstranske četrte dimenzije prostora. Naslednja možnost je, da je atom fosforja »občutil« željo rastline po kalciju in se je samoiniciativno spremenil v kalcij ... da ne naštevamo nesmislov dalje. In vse te fantazijske razlage so Kervranovi popolnoma enakovredne.

Metodološki in psihološki predsodki

D. H. Rawcliffe v knjigi »Skrivnosti in slepila okultizma« (CZ, Ljubljana

na 1963) pravi: »Nujno je, da očitno pokazemo na metodološke in psihološke predsodke, ki se skrivajo za vsi poročili o poskusih na področju telepatrije, jasnovidnosti in psihocineze, in razkrijemo njihovo neznanstvenost. Šele ko bomo razumeli pravo bistvo tistega, za kar tu gre, bomo lahko zavili rast sodobnega okultizma, najsi si privzema oblike grobe nadnaravnosti ali pa uporablja psevdonastavne metode in preživela praznovernja rafinirano spreminja v zapletene špekulativne metafizične teorije.«

Rawcliffeova knjiga je zanimiv in sistematičen prikaz vrste »paraznanstvenih« previar in samopreviar.

Postavlja se vprašanje, zakaj v delu »razlagas« tiska nesorazmerno pogosto objavljajo senzacionalistične psevdonastavne prispevke. V svetovnem merilu v tem prednjačijo publikacije z vsakovrstnim šundom ter z bogatim sortimentom tendencioznih člankov in političnih dezinformacij. Težko je dokazati mnenja, da razne agencije za pritisk, psihološko vojskovanje in tajne akcije načrtno pospešuje tudi širjenje lahkovernosti in posredovanje »paraznanstvenih« »mojstrovih«, čeprav ne bi bil tak način delovanja nič nenavadnega v pisnem sklopu njihovih metod.

Vsako znanstveno delo mora biti zasnovano na dobrem poznavanju in upoštevanju vseh poprečnih raziskav, ki so kakorkoli lahko pomembne za določeno raziskavo. Razen tega je treba dobro obvladati in kritično pristopiti k metodam dela. Rezultate poskusov se ob uporabi teoretičnega razmišljanja posplošuje, vsako novo ugotovitev pa se temeljito preverja s poskusi. »Na robu znanosti« je raziskovalec, ki z nenehnim obnavljanjem takega odnosa med teorijo in prakso širi domet znanosti. Samovoljne fantazije, čedudi opremljene z »uradno preverjenimi poskusi« in okrašene z visoko zvničnimi besedami in avtoritativnimi nastopi, pa naj ostanejo tam, kje so nastale.

I. K.

Razvoj znanosti, ki ga spodbuja praksa, je mogoče predvideti precej natančno. Vendar odkritja ni mogoče napovedati; kajti strokovnjak, ki napove odkritje, lahko za to odkritje poskrbi tudi sam. Zato znanstveniki, ki bi bili leta 1918 poskušali predvideti razvoj znanosti v naslednjih petdesetih letih in pogledali v leto 1969, ne bi bili mogli napovedati odkritja sintetičnih vlaken, laserjev, računalnikov in še česa. Vendar se z razvojem znanosti delež nepredvidljivega manjša, ker čedalje bolj razumemo zakonitosti znanstvenega razvoja. Po tem ugotovimo bom poskušal pogledati v leto 2025.

Sem kemik, vendar me to ne moti, da ne bi vedel tega, da bo ob koncu 20. in v začetku 21. stoletja vodila prirodoznanstvena veja biologija. Tu smo na pragu velikih odkritij. Razumljivo je, da to ne bo biologija, ki jo danes učijo v šoli ali celo na fakulteti. To bo z novimi idejami, metodami in fizikalnimi napravami opremljena znanost, ki bo močno kemiizirana in bo na veliko uporabljala računalniške metode in računalnike. To bo nova biologija. Zdj se kažejo šele njeni začetki, vendar je že to, kar kaže zdaj, lep obet za veličastne dosežke.

Neznansko zapletena celota

Prepričan sem, da bodo znanstveniki v prihodnjih desetletjih spoznali ne le elementarne biološke strukture in procese (to je očitno najlažje, kar je mogoče narediti), temveč tudi zakonitosti vsega — če tako rečem — koncerta elementarnih procesov in vse celote elementarnih struktur, v katerih potekajo ti procesi. Takrat bomo lahko usmerjali življenjsko možnost in vse razvojne procese v vseh njihovih stopnjah na molekularni stopnji, na celični stopnji in na stopnji celotnega organizma.

Na tej poti nas čakajo velikanske težave: ta celota je neznansko zapletena in res ni lahko razumeti, na kakšen način se v njej uveljavlja skladen red. Življenjsko zmožnost bi primerjal z velikim orkestrom. V njem so zbrani najrazličnejši instrumenti in porazdeljeni po skupinah na za nas nenavaden način. Orkester je tako velik, da ni mogoče videti z enega na drugi konec, med njegovimi deli pa ni neposredne zveze, vendar kljub temu nenavadno ubrano izvaja čudovi-

Kemikovo mnenje

Znanost čez pol stoletja

Napovedi sovjetskega akademika

to simfonijo življenja. V resnici je proces življenjske zmožnosti veliko bolj zapleten, kot lahko pokažemo z našim simboličnim primerom. Vseeno sem prepričan, da se bo znanost znašla ne le v elementarnih strukturah in procesih (pri posameznih molekulah, posameznih biopolimerih, pri posameznih kemičnih reakcijah v organizmu itd.), temveč tudi v zelo zapleteni celotnosti teh snovi, struktur in procesov, zlasti pa v zapletenem sistemu njihove medsebojne povezanosti in upravljanja.

Upravljanje žive narave

Rešitev te naloge obeta nenavadno veliko. Gre predvsem za upravljanje žive narave, za izboljšanje živih snovi v naravi. Takrat v načelu ne bo več razlike med divjimi in kulturnimi oblikami rastlin in živali; vsa živa narava bo postala kulturna, kar bo odvisno od tega, kako bo sledila razumnemu človekovemu vodenju.

Dalje gre za upravljanje življenjske sposobnosti samih ljudi. Pri tem moramo omeniti podajanje življenjske dobe, zdravja, boj proti boleznim zlasti proti boleznim srca in ožilja, malignim tumorjem, proti duševnim, dednim in drugim boleznim, da ne govorimo o infekcijskih boleznih. Sodna medicina zdravi obolenje ljudi. Zdravniki nastopajo v vlogi gasilcev — pogasiti skušajo že razplameneli ogenj. Vendar požara ne smemo dovoliti, se pravi, da moramo delati ta-

ko, da se bolezen v človekovem organizmu ne more razviti, da dela organizem v najboljših razmerah in da pri najmanjšem odklonu takoj ukrepa mo naglo in učinkovito.

Biologija in medicina bosta razkrili skrivnosti večje živčne dejavnosti in se naučili upravljati njene posledice, kot so spomin, psihologija in hevristična dejavnost.

To, da postavljam za prihodnjega voditelja prirodoznanstva biologijo, nikakor ne pomeni, da ne pričakujem velikega napredka tudi v drugih znanostih. Biologijo sem dal na prvo mesto zato, ker sem prepričan, da bo prav njen razvoj najbolj vplival na človekovo življenje. Vendar pričakujem zelo velike spremembe tudi v drugih znanostih, ki so v tesni zvezi s tehniko.

Pri nas se veliko govori in piše o fiziki. Ne bi hotel ponavljati tega, kar smo že večkrat brali, vendar ne morem iti mimo tega, da ne bi omenil prihodnje revolucije v energetiki, komunikacijah in transportu, vključno z vesoljem. Pri tem je pomembno to, da bi jedrska energetika postala neškodljiva, vesoljski transport pa nevaren.

Veliko obetajo znanosti o Zemlji. Mislim, da bomo čez nekaj deset let ne le v celoti proučili, marveč se bomo tudi naučili izkoriščati vse zaloge koristnih rudnih zemeljskih skorje in svetovnega oceana. Ocean bo del kovine, katerih zaloge so v njem velikanske, gradbene materiale in še mnoge druge snovi, ki so koristne za človeka.

Ocean bo postal neizčrpen vir hra-

nilnih snovi in sploh organskih snovi, ki jih bomo pridobivali na podlagi racionalnega oceanskega kmetijstva. Za zdaj samo lovimo prebivalce oceana, kot je prvotni človek lovil žival, preden se je začela živinoreja. Doselej smo izpolnjevali samo tehniko lova, treba pa je preiti na racionalno vodenje oceanskega kmetijstva.

Zastoj kvantne kemije

Zelo velike spremembe pričakujem tudi na svojem področju, v kemiji. Omeniti je treba, da je kemija že zdaj podlaga za tehnično civilizacijo. Daje ji vse vrste materialov: gradbene, konstrukcijske, obdelovalne, barvne, svetlobne, izolacijske, zdravilne, eksplozivne, pripomočke za kemizacijo kmetijstva in številne druge. Naloga prihodnosti je popolno uvažanje kemičnih procesov in snovi. Pri tem je bistvenega pomena napredek na področju teoretične kemije, zlasti organske.

Sodoben položaj v tej znanosti bi primerjal s položajem v fiziki, preden se je pojavila kvantna teorija (leta 1900).

Sodobna elektronska teorija v organski kemiji je bila velik korak naprej v primerjavi z dosežki, ki so jih naredili v predelektronskem času. Omogočila je predvidevanje lastnosti snovi in njihovih kemijskih reakcij ter sistematičnijo in celo napovedovanje količinskih karakteristik. Vendar so se preproste sheme elektron-

ske teorije velikokrat slabo ujele s poskusi. Teorijo so izpopolnili in popravili. Teh izpopolnitev in popravkov je bilo toliko, da se mi teoretična organska kemija zdi danes stara stavba s številnimi prizidki. Stavbo so večkrat popravljali po kosih, tako da je izgubila nekdanjo skladnost in ubranost.

V ponazoritev naj navedem samo en primer: Za razumevanje kemijskih organskih reakcij v raztopinah so v začetku uporabljali ideje in pripomočke teorije plinskih reakcij. Plinske reakcije so veliko preprostejše, toda raztopina ni plin. V raztopini so zelo močne medmolekularne sile molekul raztopljenih snovi in molekul raztopila, dielektrične lastnosti raztopila in še kaj. Posledica je bila zapletena teorija, ki ni bila brez notranjih protislovij. Prepričan sem, da teorija reakcij v raztopini ni popravljena teorija plinskih reakcij, temveč samostojna teorija. Tako tudi upam, da bo v naslednjih desetletjih stavba stare teorije prepuščena mestu novi trdni stavbi teorije kemijskih reakcij v tekočem stanju.

Kvantna kemija, ki je toliko prispevala k razumevanju narave kemijskih vezi, valenc itd., preživlja po mojem mnenju zdaj zastoj in celo krizo. Nikakor pa ne zato, ker bi reševanje kvantnomehanskih nalog zadevalo na velike matematične težave. S sodobnimi računalniki lahko te težave z zadostno uporabo računalnikov premagamo, čeprav je seveda veliko nalog, za katere bi potrebovali veliko računalniškega časa, tako veliko, da se vprašamo, ali se sploh še splača. Pri

tem gre za to, kakšen model za ocenitev izberemo: ne ocenjujemo namreč molekule, temveč izbran in pogojevan model te molekule. V bolj zapletenih primerih so razlike med modelom in molekulami tolikšne, da si s ocenitvijo sploh ne moremo pomagati.

Prav v zadnjem času se je pokazal nov pristop k reševanju nalog teoretične ocenitve kemijskih reakcij. To so šele prvi koraki, vendar vzbujajo upanje. Zdi se mi, da je treba v kvantni teoriji iskati novih poti. Prav tako je treba upati, da jih bomo v naslednjih desetletjih tudi našli.

Izmišljen primer

Razvoj teorije bo seveda odprl nove možnosti za kmetijsko industrijo. Nafta, plin in premog bodo seveda še naprej poglaviti viri kemijskih snovi. Pri tem bo kemijska uporaba teh snovi čedalje bolj zmanjševala izkoriščanje teh snovi kot goriv.

Se večji pomen bodo pridobili katalitični procesi.

Do sinteze številnih kompleksiranih snovi bomo prišli na podlagi v celoti nadzorovanih visokoavtomatiziranih procesov.

V celoti bo rešen problem industrijske sinteze beljakovinske hrane iz ogljikove kisline iz zraka ali celo iz ogljikove kisline iz apnenecv, katerih zaloge so pravzaprav neizčrpane.

Izumili bomo stroje, ki bodo zagotavljali večstopensko sintezo dane snovi po danem programu. Začetki avtomatizacije večstopenske sinteze so že vidni, vendar je do prehoda k stroju, ki bo izdeloval komplicirane snovi, potreben še velik skok.

Ne dvomim, da bo naredila velik napredek tudi kemija sintetičnih materialov, tako da bo mogoče že v naprej izračunati strukturo molekul, ki jih bo treba sintetizirati. Znano je, da zdaj ugotavljajo kemiki to strukturo po metodi poskusov in napak.

Posebej je vprašanje o sintezi žive materije. Že zelo blizu je čas, ko bodo sintetizirani biopolimeri, ki bodo imeli posebne lastnosti živega, na primer virusi. Vendar sem trdno prepričan, da problem, kako ustvariti v retorti in erpruveti živo celico, ni problem znanosti. To je izmišljen problem. To kratko malo ni potrebno, čeprav je načeloma mogoče, ne glede na neznansko zapletenost naloge. Naloga znanosti je po mojem mnenju to, da ne sintetizira živega, temveč da razume vse njegove zakonitosti, da se nauči upravljati ga in spreminjati ga glede na potrebe.

M. Kabačnikov

Svet brez vode

Žeja in umazana voda

Čez koliko let nam bo iz vodovodne pipe pritekla gnojnica?

Voda, po vseh znanstvenih dognanjih, praznizor in vir življenja, se po istih znanstvenih dognanjih čedalje bolj sprevača v nasprotje. Res da marsikdaj na prvi pogled že kar pretirano bijejo plat zvona, toda tudi, kdor ne gre daleč od domačega praga, se lahko prepriča, da je umazanija predalet segla, kar na koncu najbolj prizadene pitno vodo.

Po statističnih podatkih za leto 1971 si je takrat samo 48,1 odstotka Jugoslovancev žejo gasilo pod vodovodno pipo; 23 odstotkov se je moralo zadovoljiti z vodo iz vrtnih vodnjakov, 12,7 odstotka iz kopanih vodnjakov, 9,7 z vodo iz rek in potokov, 3 odstotki pa z vodo iz kapnic.

Ceprav so se razmere zadnji čas precej izboljšale, še vedno vsak deseti Jugoslovane nima na voljo zdrave pitne vode. Marsikje pa niti nezdane ne v zadostni količini.

Jugoslovanska žeja

Tudi kjer je vodovod — iz njega pa pije samo vsak drugi Jugoslovane — vode primanjkuje. Samo bežen pregled letošnjega poletja:

V Surdulici je občina morala omejiti porabo vode: V enem mesecu samo tri kubične metre na člana gospodinjstva. Vsak kubični meter vode nad to mejo — 20 dinarjev. Prepoved uporabe vode za zalivanje vrtov in gradnjo hiš. Za gospodarske organizacije samo 80 odstotkov vode, glede na povprečje prvih šestih mesecev letošnjega leta. Za kršilce — drastične kazni.

V Vranju lahko gospodinjstvo porabi samo sto litrov vode na dan. Vsak kubični meter več stane pet dinarjev. Pranje avtomobilov in zalivanje vrtov je prepovedano.

V Arandjelovcu je omejitve deset kubičnih metrov na gospodinjstvo. Presežena količina stane 10 dinarjev za kubični meter.

V Cetinju so bili zaradi okvare črpalke skoraj dvajset dni brez vode. V Bitoli, Prilepu in Stipu, kjer je bila nedavno tri tedne najvišja dnevna temperatura med 30 in 37 stopinjami,

so že prav toliko časa brez vode. Ljudje vstajajo ponoči in si natočijo zalogo, saj vode čez dan skoraj ni.

Vode primanjkuje v Kragujevcu. V Kruševcu je ni po liter na dan. Zahodni del šibeniške riviere trpi zaradi pomanjkanja. Otok Muter in naselji Vodice ter Pirovci, kjer je na počitnicah približno 20.000 ljudi, so najbolj prizadeti. Goste in domačine so opozorili, naj varčujejo z vodo, hkrati pa uvedli redukcijo. Gradijo sicer vodovod, ki bo ta del napajal z vodo, vendar zaradi zamude v dobavi cevi in naprav to še ne bo letos.

Kjer voda je

Zrenjaninska voda je že od nekdaj slaba. Bakteriološko ustreza vsem predpisom, toda vsebuje preveč mineralov, železa in nemijskega primosa. Medicina sicer še nima dokončnega odgovora, kako nastajajo ledvični kamni, toda ne da bi sodili po občanki K. M., ki ima zbranih približno 3000 ledvičnih kamnov iz zadnjih desetih let — za to tegro bo leha še 20.000 Zrenjaninčanov.

Čačku pitno vodo družno uničujejo domača kanalizacija in tovarne. Čeprav inspeksijske službe opozarjajo, to nič ne zaleže. Poleg teh »domačih« umazanecv pa svoje prispevajo tudi naselja in tovarne višje od Čačka. Kot še marsikateremu mestu, tudi Čačku preti nevarnost, da bo v tleh, starih letih ostal brez pitne vode. Morava bo v tem času že tako umazana, da se je ne bo dalo več čistiti.

Ceč kot polovica javnih naprav, ki Vojvodince preskrbujejo z vodo, ne ustreza sanitarnim predpisom. V nekaterih krajih, ki vodo dobivajo iz lokalnih vodovodov, so že nekaj let epidemije virusne zlatenice. Od dvajsetih arterijskih vodnjakov v Novem Sadu tudi eden ni brezhiben. V Sremskih Karlovcih in Stražilovcu na vodnjakih in črpalkah visijo tablice: »Voda ni pitna«.

V Vinici, Ripnju in Avali ima voda duh po amonijaku. Na srečo je amonijak neorganskega porekla, tako da ni nevarnosti epidemij. Spočetka je bil velik preplah, ker so mislili, da je amonijak v vodi zato, ker je okužena s fekalijami. To pa še ne pomeni, da je ta voda kdovekako okusna.

Pljuska (Foto: Egon Kaše)

Slovenska voda

Slovenija z vodo nima večjih težav. Kot je dejal planec: »Vode, bogu bodi potoženo, pri nas ne manjka.« Leta 1963 pa je bilo takole:

4258 kilometrov vodovodnih cevi je dovajalo vodo 83.629 gospodinjstvom in 27.476 drugim porabnikom.

V vodovodno omrežje je takrat prišlo 230.364.000 kubičnih metrov vode. Porabili smo te vode takrat nekaj manj: samo 204.723.000 kubičnih metrov. Od tega so gospodinjstva porabila 32.438.000 kubičnih metrov.

S to vodo se je takrat preskrbovalo 751.400 ljudi ali 47 odstotkov vsega prebivalstva Slovenije.

Zanimiv je pregled preskrbe z vodo po naših občinah. Ena sama občina je bila takrat, kjer je sto odstotkov prebivalstva uporabljalo samo vodo iz pipe. To je bila občina Ljubljana-Center, le korak čez občinsko mejo je sila že bistveno slabša; samo še 68 do 83 odstotkov ljudi je pilo vodovodno vodo.

Presenetljivo, vsaj v običajni predstavi, ki jo imamo, se Primorska in Kras nista slabo odrezala. Nasprotno, v nobeni občini na teh dveh območjih ni bil odstotek tistih, ki so dobivali vodo iz vodovoda, manjši od petdeset. Čeprav je tudi res, da so tu cele vasi, ki jih suša hudo prizadene in morajo voziti vodo kilometre daleč.

Najslabše se je takrat odrezalo Pomurje, kjer so podatki po občinah kazali — tri, štiri, sedem, trinajst odstotkov prebivalstva, ki premore vodovodno pipo.

Od takrat Slovence žeja manj tare. Letošnjih podatkov seveda še ni, zato smo vzeli zadnje, ki so nam bili na voljo. Pred dvema letoma je bilo takole: 5003 kilometri vodovodnih cevi so bili napeljeni do 165.067 zgradb. Od leta 1963 je bilo torej zgrajenih 750 kilometrov novih vodov. To pa je ravno dovolj, da bi dvakrat povežali Slovenijo od severa do juga in od vzhoda do zahoda. Gospodinjstva pa so vode leta 1972 porabila 40.020.000 kubičnih metrov.

Toda kljub bolj ugodni sliki stvari niso rožnate. Še vedno žeja daje Haloze, Kras in Suho krajino. Ogroženi pa

so tudi vodovodi, ki črpajo podtalnico, kamor med drugimi sodita celjski in ljubljanski vodovod.

Levska gnojnica v celjskem vodovodu

Celjanom prej ali slej preti epidemija, če ne bodo prepovedali gradnje pretočnih greznic na območju Levca, kjer črpajo skoraj polovico celjske pitne vode. Občina Celje je sicer razglasila varstveno območje črpalšč, vendar samo do občinske meje. Čez nje njena oblast ne seže. Vendar pa čez njo segajo njeni viri pitne vode. Tja v Levece, kjer na področju vodnih virov gradijo hiše. Sicer po sanitarnih predpisih, ki zahtevajo le troprekatno greznico, kar pa...

...kar pa ne jamči za čistočo varstvenega pasu in pitne vode. Ze pred letom in poi je šla prijava na inspektorat, skupaj z analizo, ki kaže kemio in bakteriološko poslabšanje tod črpne vode. Lanskega februarja pa je vodovodno podjetje opozorilo skupščino občine Celje, da bo treba zaradi onesnaženja čez pet let ustaviti črpalke v Medlogu.

Nič kaj lepo ne kaže tudi Ljubljani.

Ta ima vsa svoja zajetja v savski podtalnici, ki pa je iz leta v leto siromašnejša. Voda z Ljubljanskega polja bo Ljubljani zadostovala približno do leta 1977 ali 1978. In potem?

Sava v podtalnico ne oddaja več toliko vode kot nekdaj, zato bodo to poskušali rešiti z umetnim posegom, kar pa pomeni poslabšanje kvalitete vode. Druga pot do več vode je v črpalščih na Sorskem polju. Toda z gradnjami in izkopji je prizadeto tudi Sorsko polje. Tako sedanjemu črpalšču na Ljubljanskem kot tudi bodočemu na Sorskem polju preti nevarnost. V prvem tednu septembra utegne umazana voda iz zajezitvenega jezera v Mostah pri Zirovnici vdreti v podtalnico. Ob preniknem ali prevlečnem vodostaju Save bo v podtalnico pritekla savska voda, polna strupenih snovi. Podtalnica bo uničena za nekaj let ali morda celo desetletij.

Viktor Vest

inagaki taruho ikarus

Japonska »moderna« literatura ima že skoraj stoletno zgodovino. Tradicije klasične literature so se ohranile pod skorjo evropskih literarnih vplivov. Inagaki Taruho, zdaj že priletni, zelo spoštovani japonski pisatelj, ki je celih petdeset let preživel v ustvarjalni samoti, je eden tistih japonskih avtorjev, na katere je vplival predvsem kubizem. Novela Ikarus je eno njegovih zadnjih del, ki neverjetno nazorno kaže pisateljev osebni humor, nostalgijo in poetični fatalizem, ki nas spominja na Baudelairevega Albatrosa.

Nedolgo tega sta moja pozornost zbudili dve poročili, objavljena v časopisu med dnevnimi novicami. Prvo je govorilo o moškem, ki je živel na zahodni obali Krete; s svojim motornim čolnom je odplul daleč na odprto morje, kjer se je nato čoln spreminjal v belega galeba in izginil.

Drugo poročilo je omenjalo, da so zasledili v isti pokrajini jato čudnih galebov, ki so jih opazili ob stari trdnjavi v okolici kopališkega območja. Ta novica je bila podrobnejša; opisovala je, kako so te ptice, bolj podobne netopirjem, zbujalet vtis, kot da jim je težko odleteti, ko se enkrat naselijo. Možu, ki jih je opazil, se je posrečilo eno izmed ptic ujeti in ugotovil je, da njeno telo spominja na trup iste vrste letal, ki jo delajo dečki iz te pokrajine. Na obeh straneh vretenastega trupa je bila vrsta majhnih lin kot v jeguljinem telesu, vendar sredi tega ogródja ni bilo videti niti kakšne opreme niti potniških sedežev, bil je le prazen prostor. Možu je sicer uspelo ujeti eno samo ptico, toda ta okorni in skoraj mehanični vzorec njihovega letenja je dopuščal sklep, da je vsa jata iste vrste.

Tu je bila tudi pripomba k prve mu poročilu, ki je govorila, da se je prav to pred časom zgodilo motornim čolnom, ki so pluli z veliko hitrostjo; kazalo je, da to ni bil prvi primer, ko se je čoln spremenil v ptico in izginil izpred oči. Toda tu se je poročilo nenadoma končalo.

Naj bo kakor hoče, prav v tistem času sem po naključju slišal zgodbo, ki jo je povedal hotelski vrtnar in ki je bila tesno povezana z obema časopisnima poročiloma.

Nedolgo tega je nekega večera lastnik vile, ki je stala blizu trdnjave, omenjene v drugem poročilu, streljal proti odprtemu morju na galebe. Ni meril na navadne galebe, in ne smemo pozabiti, da je hotel svojim prijateljem pokazati mojstrsko streljanje. Kakorkoli že, njegovo radovednost je nagradil nenavaden črn galeb, katerega je izstrelil iz jate. Ta galeb se je bil zagnal v boj z drugim galebom in oba sta padla v morje. Strelec je poslal slugo s čolnom po plen. In ko si je ptico ogledoval, ga je spominjala na krokarja z nenavadno širokimi krili. Čudno pa je bilo to, da so krila spominjala na zmaje, ki so jih delali dečki te dežele tako, da so napeli črn svetleč se papir prek okvira iz bambusovih deščic in pri tem uporabljali ne-

ke posušene mašobe, kakršne na Japonskem lahko najdemo na dežnikih iz povoščenega papirja. Ni bilo verjetno, da bi dečki lahko naredili igračo, ki bi se gibala kot živo bitje, kajti niti sledu ni bilo o vrvidi ali gumijastem traku. Najbolj nenavadno pa je bilo, da je galeb lovil sapo. Bil je bolj podoben miši kot čemu drugemu.

Na nesrečo je moral v tem trenutku vrtnar oditi, in tako nisem mogel izvedeti ničesar več o tej nevsakdanji okolnosti. In vendar sem kmalu nato in prav nepričakovano sam izkusil nekaj, kar bi lahko bilo naraven člen med temi tremi dogodki.

Bilo je v času večernega miru. Večji del gostov, ki so ostali čez noč, je odšel na vrt in se zbral okrog cigarov — lahko sem slišal tleskanje rok ob glasbi. Stal sem na koncu pristajalne- ga pomola, pod nogami je tiho valovalo. Že nekaj dni pred tem sem si belil glavo z nekim precej abstraktnim problemom, ki se mi je nenehno vračal v misli, zato nisem posvečal okolici več kot le bežno pozornost. Tako bi me mogel natančno reči, koliko časa je bil tam — morda pet minut ali pa veliko več — toda moja pozornost je naposled pritegnil nenavaden primer letala, ki je plaval po zraku prav nad mojo glavo. V celoti mislim, da lahko rečemo, kako sta kakovosti in ponarjanje v izdelavi takih igrač v zadnjem času dosegla videz napredka; in celo če nasploh to ni bilo res, je bilo to območje namenjeno počitniškemu oddihu velike gospode in otroci, ki so prihajali sem na počitnice, so imeli pogosto zelo drage modele letal ali ladij. Tako je bilo naravno, da je bila moja prva misel: »Oh, še ena teh nenavadnih igrač.« Vendar mi je prav kmalu postalo nadležno, da se ta stvar venomer vrača in mi plava nad glavo. Nenavado letalo je zbudilo moje zanimanje in začel sem si ga približevati. Če bi ga poskušal na kratko opisati, bi dejal, da je bilo podobno enemu izmed prvih zeppelinov, videti je bilo kot balon v obliki cigare, krmični privezek na repu je ves čas bingljal in bil je tako širok, da si nisem mogel misliti drugega, kot da rabi za vzgon. Bilo je kot križanec med balonom in ornitopterom. Vendar je prehitro izginilo, da bi bil lahko natančneje premislil, kaj to je.

Potem pa, prav ko sem se spet pustil prejšnjemu razpoloženju in se spopadel s svojim problemom, se je tista stvar vrnila. Tokrat mi je priletela tako nizko nad glavo, da mi je plahutanje peruti udarjalo na ušesa in me resnično dražilo.

Zdaj je bilo že skoraj temno. Nekajkrat sem zagrabil zrak in po tretjem ali četrtem poskusu nenavado stvar zbil na tla. Se vedno prhutajoč je tlesnila prav na rob pristajalnega pomola. Zdaj sem si jo lahko ogledal iz bližine. Bila je mokra in spominjala me je nekoliko na lupino ostrige. Nobenega letalnega mehanizma nisem videl, sklepal sem lahko le to, da se je skrila v lupino, takoj ko sem jo bil udaril. Čeprav nisem bil še nikdar videl električnih njgih in pomislil sem nanje v tistem trenutku, ko sem izstegnil roko ter se dotaknil lupine in začutil zbadajoči električni šok.

Postal sem zelo previden. Potem pa sem pomislil, da v škatli te velikosti

ne more biti posebno veliko električne energije, pa sem se spet dotaknil pokrova in posrečilo se mi ga je toliko premakniti, da je nastala majhna odprtina. Pokrov se je takoj zaprl, ko sem ga izpustil, vendar sem bil le vrigel hiter pogled v notranjost. Videti je bilo, kot bi bile vhod zamašile zelene alge, in ostro je dišalo — bilo je podobno smradu proda ob stoječi vodi, ki ga bibavica le redko izpira. Smrad je bil celo tako močan, da se kljub bežnemu in previdnemu dotiku še ves teden nisem mogel znebiti sledov vonja na svojih prstih. Iz zelenih alg je kukal gobček, še najbolj podoben mišjemu. Drobne, biserne oči so poblesnile po meni in mi zbudile občutek prestrašenosti. Videti je bilo tudi nekaj ušesom podobnega, toda to bi mogli biti prav tako čopki krzna ali bridi.

Začel sem razmišljati, katere živali, ki živi na morski obali, bi bila lahko naredila tako škatlo. Toda ko sem si jo ponovno ogledal, napačno oči v pojemajoči svetlobi, preprosto nisem mogel verjeti, da bi kak inšekt ali žival ali kaj temu podobnega moglo narediti to škatlo, živeti v njej ali jo kakorkoli uporabljati. In vendar se je, kot sem že rekel, skrivalo v tej škatli nekaj mokrega in vlažnega. Na našem koncu sveta pri takih škatlah nikdar ne uporabljamo žebeljev — trgovine s spominki v take škatle pogosto spravljajo darila — tako da se zelo hitro sedito, če grobo ravnamo z njimi. Počasi se mi je začela vsiljevati misel, da se je ta letéča škatla združila in se na enem koncu zdrobila in da je bila v njej kaka skrivnostna miš ali mrena ali kaj podobnega. Ali je bil to odgovor, nisem imel poguma dalje raziskovati.

Medtem ko sem se poskušal odločiti, kaj naj storim, je prišel mimo eden naših mladih gospodičev. Pred tem sva bila izmenjavala le pozdravne poklone in pravzaprav ni bil nikdar govoril z menoj. Toda zdaj je bilo videti, da je zelo radoveden, s čim se ukvarjam. Prijateljsko je spregovoril, čisto drugače od svoje siceršnje zadržanosti.

»Zelo nenavado! Toda prav dobro je znano, da sam sebi naredi letalo.«

»Resnično? Kaj na vsem svetu pa je to?«

»Oh, imenujejo ga Ikarus. Icarus Croesus je njegovo znanstveno ime. Ne, nikakor ni videti kot Icarus Dædalus.«

Menil sem ga vprašati, kaj natančno misli, kajti kazalo je, da pozna svojo biologijo. In rad bi bil tudi vprašal, ali ta »Icarus« živi v taki škatli. Ta škatla je bila prav gotovo ročno delo človeškega bitja, toda kako, sem ga želel vprašati, je prišla v roke tej živali? Toda mladi učenjak je bil videti zavzet s svojim delom in že je kazal znamenja, da mu je moja navzočnost nadležna, pa sem se zato samo lahko poklonil in se vrnil v svojo sobo.

Ko je bilo že povsem temno, sem šel spet na pristajalni pomol. Nobene- ga sledu ni bilo o škatli. Začutil sem, da bo minilo še precej časa, preden se bo nad morjem prikazal mesec.

Ilustriral France Slana

p. lankeš kruh

P. Lankeš (r. 1935) je doslej objavil tri zbirke novel, tri drame, roman in pesniško zbirko. V svojem pisanju se predvsem posveča problemu vesti. Preživlja se s poučevanjem angleščine na koledžu v Bangaloru.

Poletje. Kjerkoli je bila senca, so bili ljudje. Kjerkoli je bilo vlažno, so bile muhe. Ko je izstopila na singarepetski postaji, marsičesa ni opazila: težakov, ki so hiteli sem ter tja, postaje, polne umazanih, razcapanih ljudi z dojenčki pod roko. Zidovi so bili prepleteni s pisanimi kosi papirja, ki ji niso povedali ničesar. Zadaž za postajo se je na eno stran od zemlje do neba dvigal dim. Na poti v mesto je videla več sprevedov. Poskusila je prebrati napise na zastavah in transparentih, ki so jih nosili, pa ni mogla. O tem in onem se je hotela pomeniti s hčerjo, ki je pravkar rodila, toda hči se ji je v strahu, da se hoče mami vtikati v zadeve njenega moža, izmikala. Ko se je zet vrnil iz pisarne, ji ni dal priti do besede. Hčer je dala jedila in vse, kar je prinesla zanjo, in jo negovala še teden po porodu. Zdaj se je s svojim malim kovčkom in potno torbo vračala na železniško postajo. Hči ji je dala na pot sadje in kruh.

Od hčerine hiše do postaje je bilo okrog šest kilometrov in pol. Resda je mislila raje najeti vprego, kot da bi poskusila prehoditi to razdaljo po vročem soncu. Vendar je šla vso pot peš, ker ni hotela zapraviti dveh rupij za voz.

»Šest kilometrov in pol sem prehodila. Pravijo, da je tole smetišče postaja. Saj nimam kje stati,« je pogodnjala ženska, ki je stala zraven nje ob stebru na prenapolnjenem peronu. Toda ženska se ni zganila.

Ob njeni nogi je bil velik smrkelj, pokrit z rojem muh — ko so se približale njenim nogam, jo je stisnilo v želodcu. Ozrla se je okrog sebe in sklenila, da se ne bo premaknila, saj ni kazalo, da bi se mogla kje skriti pred naskokom muh. Močno jo je začelo zanimati, kakšna je nema, nepremična ženska s košatimi, dolgimi lasmi, ki so padali s temena, in z umazanim zelenim blagom od ramen do gležnjev. Zakašljala je, da bi jo opozorila nase. Ženska se je počasi, mehanično obrnila. Bil je moški, ne ženska. Obraz, ki ga je izpila mrzlota, globoko vrtine pod očmi, neštete gube — obraz, poln jeze in bolečine. Postalo ji je nelagodno. Tiho je potegnila kovček in torbo malo proč od stebra. Toda tudi on se je premaknil in ji pogledal v oči. Poskusila je pogledati proč, vendar ni mogla. Če bi šla drugam, bi ji nemara sledil. Vse naokrog so se kot govedo pomikali ljudje — ljudje, ki so imeli svoje opravke in se niso menili za njeno tegobo. Nekaj jih je hotela ustaviti in jim povedati o tem človeku. Vendar ni zmogla poguma. Ne, si je rekla in trmasto obstala. Mnogo jih je bilo, ki so tako kot ona čakali pri drugih stebrih s košarami, torbami, posodo. Umazani ljudje, usedejo se kamorkoli, pljувajo kjerkoli. Bolj ko jih je gledala, bolj se je je prijemala nekakšna omotica. Tedaj je zadonel gong in

oznanil prihod vlaka. Hotela je vprašati koga, kdaj približno bi utegnil priti njen vlak, toda jezik ji je obtičal v ustih. Železniški uradnik je nekaj pisal na tablo pri vratih. Ko je odšel, je lahko videla, kaj je bilo: »VLAK IMA URO ZAMUDE.«

Moški je gledal drugam. Nekoliko ji je odleglo.

Zešla si je, da bi bila lahko takoj pri svojih otrocih in poslušala njihove glasove. Tudi lakota jo je popadla. Ni bila vajena jesti v javnosti, tako da bi jo vsi gledali. Vendar pozna torbo in si potegnila ven kruh. Odvila je zavoj, si ga položila v naročje in si mislila, da bo prihranila vsaj dva kosa kruha za svojo punčko. Ko je dala enega na stran in začela spet zavijati papirnati zavoj, se je moč z dolgimi lasmi z izbuljenimi očmi zastrmel vanjo. Tedaj je vedela, da njegove oči niso ne mrzlične ne nesrečne, samo lačne. Lahko bi mu dala kos kruha, si je mislila. Vendar ni hotela biti preveč domača z njim. Sumila je, strah jo je bilo. Zato je poskusila naglo zaviti kruh, ko je naenkrat planil nanjo, zgrabil vse skupaj in si začel tlačiti kruh v usta. Zgodilo se je tako naglo, da je bila vsa iz sebe. »Ho! Ho! Ta! Ta!« je zavreščala.

Ljudje so se počasi zbirali okrog nje. Suh in visok mož s krutimi očmi jo je strmo gledal in vprašal: »Kaj se je zgodilo?«

Drhtela je. »Ta človek je ukradel moj ... moj ...«
»Ukradel vaš kaj?«

»Moj kruh. Zdaj ga je.«

Dolgolasi, lačni mož je že odgriznil in pogoltnil polovico kruha. Zdelo se je, da se ne zaveda ljudi okrog sebe. Doti mu ni čisto pokrival stegen, njegova srajca je bila odpeta na prsih. Dolgi, skuštrani lasje, nepočesana brada. Ljudje so osupnili ob njegovi zamaknenosti. Nekaj jih je zagodnjalo, nekaj jih je odšlo s prizorišča; drugi so stali ob strani. Visoki suhec s krutimi očmi je spet vprašal: »Zakaj tako vreščite zaradi take malenkosti? Saj veste, zakaj ga je ukradel, ne?«

Njegovo suho vprašanje je pripravilo nekaj ljudi v smeh.

Vse bolj neboljena se je nezadržno tresla in mukoma izdavila: »Kaj ne razumete, da mi ga je iztrgal iz rok?«

»Ker je bil lačen.« Odgovor je bil zelo preprost. Lakota ga je popadla, zato ga je vzel: pravi odgovor. Toda razdraženi, zbegani razum je nerodno iskal nekaj, kar je bilo treba reči, in tako je rekla:

»Ko bi me prosil, bi mu ga dala sama. Ni mi bilo treba zgrabit ...« Hrup je preglasil njene besede. Nekateri so se smejali, nekateri rogali. Na vratu in tik pri prsin je čutila vroče sappe in ob dražljajih glasovih ji je obilil pot. Slabotno bitje z velikimi očmi je povzdignilo glas: »Vse vemo o takih, kot ste vi. To se že vse predolgo vleče. Nikar nas ne poskušajte pretenjati. Povejte nam, priselite pri glavi svojega otroka in nam povejte: bi mu res dali, ko bi vas prosil, bi mu res?«

»Prisegel lahko vsak.« je porogljivo pripomnil nekdo drug.

Ti kmečki psi, ki so lajali na žensko, namesto da bi ji pomagali, so jo razbesele; zdaj je bilo vseeno, tudi če bi umrla. Pogumno je zaklicala:

»Kdo pa ste, da bi vam prisegala? Ko bi hotela, bi dala; ko ne bi hotela, ne bi dala. Vas ni sram, da zmerjate ubogo žensko, ko ji tale lopov trga hrano iz rok in jo žre? Kaj nima nihče med vami žene, otrok?« Pljunila je. »Ps!«

»Torej smo psi, kaj?«

»Kaj drugega pa? Poberite se mi s poti. Ne pritiskajte se me.«

»Kaj bi psi z ženami in otroki?« »Daj cipi eno po obrazu!« Glej jo, no, žensko, glej jo, kako je nesramna!«

»Če se me dotaknete, bom zgrabila sandale. Umaknite se, drugače ...« Govorila je vedno glasneje. Vreščala je. Njena poteptana torba in kovček sta skoraj izginila. Nešteto ljudi z vse postaje se je drenjalo okrog nje. »Fu!« je hudobno pljunila. Zbrana množica se je krohotala, ploskala; tiščo oči je strmelo vanjo. Kaj takega se ji je pripetilo prvič. Počutila se je, kot bi bila čisto naga, zblala se je, da bo pod pritiskom storila kaj nizkotnega. Potem so začeli ljudje mrmrati in lotil se jih je preplah. Nekdo je dejal: »Policaj!« Od daleč ji je prihajal naproti policaj, ki si je krčilo pot skozi množico. Začutila je dih novega življenja. Njen strah se je spremenil v napad joka. Glasno in nemočno je jokala. Policaj je prihitel in nekaj spraševal. Potil se je po obrazu in telesu in gledal je grdo in požrešno. Brž ko je prišel dovolj blizu, je zgrabil njeno torbo, stopil naravnost k beraču, mu iztrgal kruh iz roke in ga s palico udaril po glavi.

Množica se dotle ni zganila. Toda ko je palica zadela krušnega tatu, je jezno vzvalovila. Jezo je zadržalo po dejanjih policaja, ki je spet udaril berača. Kri je pritekala. Berač je stal, ves omamljen od udarca. Najbrž se je tudi policaj ustrašil. Je? je odriivali ljudi s palico in govorili: »Pojdite že, spravite se odtod.« Strmel je v tatu; oblit je bil s krvjo. Množica je prišla policaja za palico in spraševala: »Zakaj si ga udaril?« Kazalo je, da ga bodo vsak trenutek raztrgali na kose, ko je rekla: »Prosim, nikar nikogar ne udarite, prosim.« Približala se je tatuu, ki je močno krvavel. Čeprav si je zešla, se ga ni mogla dotakniti. Drgetaje se je ogledala za svojimi kovčkom in torbo.

Policaj je stal ob njej, tudi sam ves prestrašen. »Poglejte gospa. Vi ste odgovorni za tole zmešnjavo. Ra- je odidite.« Poskusil se je prikupiti množici: »Zaradi takih, kot ste vi, zgrubljamo glave.« Vendar tedaj ne bi mogla oditi. Iz torbe je hotela vzeti sadje in ga razdeliti tatuu in množici. Potegnila je ven sadje in kremno za obraz in puder, otroške nogavice in punčke, ki so bile v torbi zraven sadja, in jih podržala predse, jih ponudila — vendar ni nihče vzel ničesar. Poskusila je reči: »Oprostite.«

Toda besed ni bilo. Sadje in nogavice, vse je padlo iz njenih nemočnih rok na tla.

Tedaj so od daleč zaslišali piščalko in grozeče povelje. Množica se je poskusila razkropiti. Toda »ekho je bilo priti skozi stekla.« Vse se je pomešalo, vsak je bil vsakomur napoti. Policaj, ki se je medtem poskušal pokazati nekako nepristranski, je zbral nov pogum in začel mlatiti ljudi s palico. »Ne, ne, prosim,« je rekla. Nihče ni ni šilal.

Okrepitev je kmalu planila nad množico. »Poglejte, tle ljudje vedno zaidejo v težave, pojdite proč. Zdaj bodo vsi stekli,« ji je dejal policaj in jo potegnil za roko. Njegova roka jo je objela okrog ramen in jo po- božala po prsih. Poskusila se je izmakniti. »Zakaj pretepajo ljudi? Prosim. Ne. Nikar jih ne tepite. Ne, ne bom šla. Pustite me pri miru in pojdite.« Vendar je ni spustil. S kakimi prsmi se je stiskal k njenim potnim dojkam. »Se vam je zmešalo?« je dejal policaj. »Pojdite, ženska, ali pa jo bova skupila. Pojdite z mano.«

Policajska okrepitev je divje pritiskala. Ljudje so se umaknili daleč proč in gledali s krutimi, maščevalnimi očmi. Toda krušni tat je še vedno stal pri istem starem stebru in še vedno strmel vanjo. Policaj jo je grobo od- vlek in jo predal svojim tovarišem. Kot straža so se postavili okrog nje, kot bi bila kraljčina. Zešla si je, da bi jim lahko ušla in se pridružila množici. Zešla si je, da bi lahko zavpila, kaj tuti.

Toda policaji so jo obdajali in za njo je vozil njihov kombi. Leva, desna, leva, desna. Kot bi osvojili deželo, so korakali z njo. »Kam?« je vprašala. »Oh, pojdite z mano. Domov vas bomo poslali,« so ji povedali. Solze so se ji nabirale v obeh Obrnila se je nazaj. Med železno ograjo stenami in vrečami je videla berača. Zdelo se ji je, da njegove oči, polne jeze, mrzlice in lakote, še vedno gledajo le njo. Ko ga je opazovala, se ji je zdelo, da gre naravnost proti njej. Obrnila si je oči in spet pogledala. Nikogar ni bilo. Smrad neumitih policajev. Ko je zaprla oči, je bil spet tam — zelena srajca, doti, ki mu ni čisto pokrival stegen, lačni oči in oblit s krvjo.

(Doti: obradilo, za ga nosijo hinduji okrog ledij. Op. prev.)